

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ПУЛЮЯ**

Кафедра економіки та фінансів

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СКЛАДАННЯ
ЕКЗАМЕНУ З ФАХУ ЗА ОСВІТНІМ СТУПЕНЕМ «БАКАЛАВР»
для студентів спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
денної та заочної форм навчання**

Тернопіль-2020

Методичні вказівки для підготовки до складання екзамену з фаху за освітнім ступенем «Бакалавр» для студентів спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» денної та заочної форм навчання / О.В. Панухник, Т.М. Винник, Н.І. Константюк, І.Б. Маркович, Н.С.Тимошик, І.Г.Химич. – Тернопіль: ТНТУ імені Івана Пулюя, 2020. – 173с.

Укладачі: Панухник Олена Віталіївна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та фінансів ТНТУ імені Івана Пулюя

Винник Тетяна Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та фінансів ТНТУ імені Івана Пулюя

Константюк Наталія Іванівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та фінансів ТНТУ імені Івана Пулюя

Маркович Ірина Богданівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та фінансів ТНТУ імені Івана Пулюя

Тимошик Наталія Степанівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та фінансів ТНТУ імені Івана Пулюя

Химич Ірина Григорівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та фінансів ТНТУ імені Івана Пулюя

Рецензенти: Артеменко Людмила Борисівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та фінансів ТНТУ імені Івана Пулюя

Крамар Ірина Юріївна, доктор економічних наук, професор кафедри економіки та фінансів ТНТУ імені Івана Пулюя

Методичні рекомендації розглянуто та затверджено на засіданні кафедри економіки та фінансів

Протокол №10 від 02.03.2020 р.

Схвалено на засіданні науково-методичної комісії факультету економіки та менеджменту

Протокол № 5 від 10.03.2020 р.

ВСТУП.....	5
1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКЗАМЕНУ З ФАХУ ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 072 «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ».....	6
1.1 ВИХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ СТАНДАРТУ ВИЩОЇ ОСВІТИ МОН УКРАЇНИ ПРО ЕКЗАМЕН З ФАХУ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 072 «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ».....	6
1.2 ЦІЛІ Й ФУНКЦІЇ ЕКЗАМЕНУ З ФАХУ.....	7
1.3 ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКЗАМЕНУ З ФАХУ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 072 «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ».....	7
1.4 ФОРМУВАННЯ ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ КОМІСІЙ (ЕК).....	8
1.5 ОBOB'ЯЗКИ ГОЛОВИ ТА СЕКРЕТАРЯ ЕК.....	9
1.6 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПОРЯДОК АТЕСТАЦІЇ СТУДЕНТІВ.....	9
2. ПОРЯДОК ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКЗАМЕНУ З ФАХУ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 072 «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ».....	10
2.1 ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ЕКЗАМЕНУ З ФАХУ.....	10
2.2 КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКЗАМЕНУ З ФАХУ	11
2.3 ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ РОБОТИ ЕК.....	13
3. ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ».....	14
3.1 ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ».....	16
3.2 ОРІЄНТОВНІ ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ».....	17
3.3 ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКІВ ЗАДАЧ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ».....	30
3.4 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ».....	34
4. ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ «ГРОШІ І КРЕДИТ».....	35
4.1 ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ГРОШІ ТА КРЕДИТ».....	36
4.2 ОРІЄНТОВНІ ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ГРОШІ ТА КРЕДИТ».....	36
4.3 ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКІВ ЗАДАЧ З ДИСЦИПЛІНИ «ГРОШІ ТА КРЕДИТ».....	49
4.4 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ДИСЦИПЛІНИ «ГРОШІ ТА КРЕДИТ».....	50
5. ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ».....	51
5.1 ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ».....	52
5.2 ОРІЄНТОВНІ ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ».....	53
5.3 ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКІВ ЗАДАЧ З ДИСЦИПЛІНИ	

«ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ».....	77
5.4 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ДИСЦИПЛІНИ	
«ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ».....	80
6. ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ «СТРАХУВАННЯ».....	82
6.1 ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ «СТРАХУВАННЯ».....	84
6.2 ОРІЄНТОВНІ ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ	
«СТРАХУВАННЯ».....	85
6.3 ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКІВ ЗАДАЧ З ДИСЦИПЛІНИ	
«СТРАХУВАННЯ».....	100
6.4 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ДИСЦИПЛІНИ	
«СТРАХУВАННЯ».....	101
7. ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ «БАНКІВСЬКА СИСТЕМА».....	102
7.1 ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ «БАНКІВСЬКА СИСТЕМА».....	104
7.2 ОРІЄНТОВНІ ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ	
«БАНКІВСЬКА СИСТЕМА».....	105
7.3 ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКІВ ЗАДАЧ З ДИСЦИПЛІНИ «БАНКІВСЬКА СИСТЕМА».....	117
7.4 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ДИСЦИПЛІНИ «БАНКІВСЬКА СИСТЕМА».....	119
8. ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ «ПОДАТКОВА СИСТЕМА».....	120
8.1 ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ПОДАТКОВА СИСТЕМА».....	122
8.2 ОРІЄНТОВНІ ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ	
«ПОДАТКОВА СИСТЕМА».....	122
8.3 ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКІВ ЗАДАЧ З ДИСЦИПЛІНИ «ПОДАТКОВА СИСТЕМА».....	132
8.4 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ДИСЦИПЛІНИ «ПОДАТКОВА СИСТЕМА».....	132
9. ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНІ РОЗРАХУНКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ».....	133
9.1 ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНІ РОЗРАХУНКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ».....	134
9.2 ОРІЄНТОВНІ ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ	
«ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНІ РОЗРАХУНКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ».....	134
9.3 ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКІВ ЗАДАЧ З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНІ РОЗРАХУНКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ».....	148
9.4 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНІ РОЗРАХУНКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ».....	161
10. ПЕРЕЛІК ДОДАТКОВИХ ЗАПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ З ФАХУ.....	162
ДОДАТКИ.....	163

Екзамен з фаху для студентів спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» є формою атестації освітнього рівня «Бакалавр» та проводиться з метою підсумкового контролю теоретичних та практичних знань студентів. Питання екзамену з фаху складені на основі змісту навчальних програм наступних дисциплін: «Фінанси»; «Фінанси підприємств»; «Гроші і кредит»; «Страхування»; «Банківська система»; «Податкова система»; «Техніко-економічні розрахунки на підприємстві».

Екзамен з фаху повинен визначати рівень засвоєння студентами матеріалів наведених вище економічних дисциплін, вміння самостійно аналізувати складні явища та процеси суспільно-економічного розвитку, активно використовувати набуті знання в своїй професійній та громадській діяльності.

Під час екзамену не тільки конкретизуються, систематизуються, а й поглиблюються та закріплюються знання з найважливіших фінансових дисциплін.

На екзамен з фаху виноситься матеріал із вибраних дисциплін циклу професійної підготовки навчального плану бакалавра за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», що дозволить екзаменаційній комісії виявити сукупність знань студентів, які засвоєні ними в процесі опанування нормативних дисциплін професійної підготовки, визначити рівень їх відповідності сучасним вимогам, що пред'являються до здобувачів вищої освіти.

У методичних вказівках представлено: нормативно-правові та організаційні засади підготовки та проведення екзамену з фаху за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», а також порядок організації та проведення екзамену з фаху за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

**1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ
ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКЗАМЕНУ З ФАХУ
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ
072 «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ»**

**1.1 ВИХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ СТАНДАРТУ ВИЩОЇ ОСВІТИ МОН УКРАЇНИ
ПРО ЕКЗАМЕН З ФАХУ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 072 «ФІНАНСИ,
БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ»**

Відповідно до стандарту вищої освіти МОН України вибрано форму атестації здобувачів вищої освіти освітнього рівня «Бакалавр» – екзамен з фаху.

Екзамен з фаху за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» містить завдання з наступних дисциплін, а саме: «Фінанси»; «Фінанси підприємств»; «Гроші і кредит»; «Страхування»; «Банківська система»; «Податкова система»; «Техніко-економічні розрахунки на підприємстві».

1.2 ЦІЛІ Й ФУНКЦІЇ ЕКЗАМЕНУ З ФАХУ

Екзамен з фаху за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» повинен визначати рівень засвоєння студентами теоретичного матеріалу та рівень сформованості практичних умінь та навичок наведених вище економічних дисциплін, вміння самостійно аналізувати складні явища та процеси суспільно-економічного розвитку, активно використовувати набуті знання у своїй професійній та суспільній діяльності.

Екзамен з фаху за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» є продовженням навчально-виховного процесу та складовою частиною завершального етапу підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Цілі екзамену з фаху зумовлюють і його функції. Головною з них є контроль та оцінка рівня економічних знань, отриманих студентом протягом чотирьох років навчання з урахуванням вимог освітньої програми першого рівня вищої освіти та стандарту вищої освіти за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

Реалізація цієї функції припускає перевірку методичних та теоретичних принципів, проблем та положень наведених вище економічних дисциплін, а також вміння їх використовувати при аналізі економічних явищ та в практичній діяльності. Особливу увагу необхідно приділяти виявленню знань та умінь студента аналізувати сучасні умови здійснення економічних реформ в Україні, проблеми, з якими стикаються суб'єкти господарювання в процесі здійснення своєї діяльності. Важливе значення має функція виявлення навичок вирішення практичних завдань, конкретного аналізу проблемних ситуацій на мікроекономічному рівні.

Екзамен з фаху виконує ще й важливу виховну функцію. У конкретному вираженні вона виявляється в умінні студента самостійно, логічно та послідовно

висловлювати свої економічні переконання, здійснювати самоконтроль та критично оцінювати свої знання та навички.

Екзамен з фаху за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», за умов всебічного аналізу його результатів, дозволяє найбільш вичерпно з'ясувати позитивний досвід та недоліки в організації, змісті та методиці викладання фахових економічних дисциплін, а також самостійної роботи студентів.

Все це дає можливість визначити конкретні заходи щодо удосконалення викладання фахових економічних дисциплін, накреслити шляхи поліпшення взаємозв'язку та спадкоємності в їх викладанні.

Отже, екзамен з фаху виступає засобом всебічного впливу на особистість студента та має контрольну, пізнавальну та виховну функції.

1.3 ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКЗАМЕНУ З ФАХУ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 072 «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ»

Організаційна підготовка до екзамену з фаху проводиться згідно процедури, визначеної розпорядчими документами університету. Кафедра економіки та фінансів разом з навчальним відділом, деканатом факультету ФЕМ організує підготовку до екзамену з фаху за заздалегідь розробленим планом.

Для підготовки та складання екзамену з фаху виділяється не менше п'яти навчальних днів, протягом яких організовується читання оглядових лекцій, проведення групових та індивідуальних консультацій.

1.4 ФОРМУВАННЯ ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ КОМІСІЙ (ЕК)

Екзаменаційна комісія організовується щорічно і діє упродовж календарного року.

До складу ЕК входять голова і члени комісії. Голова ЕК призначається наказом ректора з числа провідних фахівців у відповідній галузі, провідних науковців відповідного напрямку наукової діяльності, науково-педагогічних (педагогічних) працівників відповідної спеціальності. Головою ЕК не може призначатись особа, яка є працівником університету.

Одна і та сама особа може призначатись головою ЕК, як правило, не більше трьох років поспіль.

Пропозиції щодо кандидатур голів комісій завідувачі випускових кафедр подають до навчального відділу до 1 листопада, а пропозиції щодо персонального складу комісій – до 10 грудня поточного навчального року.

До складу ЕК входять: представник адміністрації університету (ректор, проректор, декан факультету або його заступник, начальник навчального відділу), завідувачі кафедр, професори, доценти (викладачі) випускових кафедр, провідні фахівці з виробництва. У разі необхідності до участі в роботі ЕК можуть залучатися професори і доценти інших кафедр. Секретаря ЕК призначають з числа викладачів кафедри. Секретар не є членом ЕК.

Кількість членів ЕК – не більше чотирьох осіб. В окремих обґрунтованих випадках, на підставі письмового подання завідувача випускової кафедри, кількість членів ЕК може бути збільшена до шести осіб.

Персональний склад ЕК затверджує наказом ректор не пізніше, ніж за місяць до початку її роботи.

1.5 ОBOB'ЯЗКИ ГОЛОВИ ТА СЕКРЕТАРЯ ЕК

Голова ЕК зобов'язаний:

- ознайомити всіх членів ЕК з їх правами та обов'язками;
- довести до членів ЕК основні завдання та вимоги щодо атестації здобувачів, критерії оцінювання, розклад роботи ЕК, особливості організації та проведення атестації;
- забезпечити роботу ЕК відповідно до затвердженого розкладу;
- обов'язково бути присутнім на засіданнях ЕК під час проведення атестації та обговорення її результатів, виставлення оцінок, прийняття рішення щодо присудження здобувачу відповідного ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації;
- розглядати звернення здобувачів з питань проведення атестації та приймати відповідні рішення;
- контролювати роботу секретаря ЕК щодо підготовки необхідних документів;
- скласти звіт про результати роботи ЕК та після обговорення його на заключному засіданні подати до навчального відділу університету.

Секретар ЕК зобов'язаний:

- доводити до відома голови і членів ЕК інформацію, що стосується її роботи;
- вести протоколи засідань ЕК;
- забезпечувати правильне і своєчасне оформлення документів, пов'язаних з роботою ЕК.

1.6 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПОРЯДОК АТЕСТАЦІЇ СТУДЕНТІВ

Екзаменаційні комісії працюють у терміни, визначені графіком навчального процесу. Графік роботи ЕК затверджує ректор або перший проректор.

Розклад роботи ЕК, узгоджений з її головою, затверджує перший проректор на підставі подання декана факультету за пропозицією завідувачів випускових кафедр. Його доводять до загального відома не пізніше, ніж за місяць до початку проведення атестації.

Затверджені оригінали графіка та розкладу роботи ЕК подають до навчального відділу не пізніше, ніж за місяць до початку проведення атестації.

До атестації допускаються здобувачі, які виконали усі вимоги навчального плану.

До початку роботи ЕК декан факультету подає секретарю ЕК:

- витяг з наказу по університету про затвердження персонального складу ЕК;
- розклад і графік роботи ЕК;
- списки студентів (за навчальними групами), допущених до атестації;
- зведену відомість, завірену деканом факультету, про виконання здобувачами навчального плану й отримані ними протягом усього терміну навчання оцінки з теоретичних дисциплін, курсових проектів та робіт, практик;
- робочі навчальні програми з дисциплін, що виносяться на екзамени з фаху;
- екзаменаційні матеріали (екзаменаційні білети, комплексні кваліфікаційні завдання тощо), розроблені відповідно до програми екзамену з фаху;
- перелік наочного приладдя, матеріалів довідкового характеру, передбачених для використання студентами під час підготовки та відповіді на запитання екзамену з фаху, в тому числі технічні та дидактичні засоби, лабораторне обладнання;
- залікові книжки студентів;
- рекомендації випускової кафедри тощо.

Складання екзаменів з фаху проводиться на відкритому засіданні ЕК за участю не менше половини її складу за обов'язкової присутності голови комісії. Екзамен з фаху проводиться як комплексна перевірка набутих загальних та спеціалізованих професійних компетентностей студентів.

Програму екзамену з фаху, екзаменаційні білети, варіанти завдань, перелік довідкових матеріалів складають випускові кафедри. Їх на підставі протокольних рішень науково-методичної комісії та вченої ради факультету затверджує ректор (перший проректор).

Екзамени з фаху проводять за білетами, складеними в повній відповідності з навчальними програмами основних фахових дисциплін, передбачених навчальним планом. Тривалість екзаменів з фаху не повинна перевищувати 6 годин на день.

Результати складання екзаменів з фаху оцінюються за 100-бальною, національною та шкалою ECTS.

Оцінки виставляє кожен член ЕК, з урахуванням рівня теоретичної, практичної та наукової підготовки здобувача, на підставі яких виводиться усереднена підсумкова оцінка.

Рішення ЕК про оцінку знань, виявлених при складанні екзамену з фаху, про присудження студенту відповідного ступеня вищої освіти та видання йому документа про освіту, ЕК приймає на закритому засіданні відкритим голосуванням звичайною більшістю голосів членів комісії, які брали участь у засіданні. При однаковій кількості голосів голос голови комісії є вирішальним.

Результати письмових екзаменів з фаху оголошує голова комісії після перевірки робіт не пізніше наступного робочого дня, а оцінки з усних екзаменів оголошують у день їх складання.

Повторне складання екзаменів з фаху з метою підвищення оцінки не допускається.

Студенту, який отримав підсумкові оцінки «відмінно» не менше як з 75 відсотків усіх навчальних дисциплін та індивідуальних завдань, передбачених

навчальним планом, а з інших навчальних дисциплін та індивідуальних завдань – оцінки «добре», склав екзамен з фаху з оцінками «відмінно» видається документ про освіту з відзнакою.

Студента, який при складанні екзамену з фаху отримав незадовільну оцінку, відраховують з університету та видають йому академічну довідку.

Студент який не атестований у затверджений термін та не склав екзамену з фаху, має право на повторну атестацію в наступний термін роботи ЕК упродовж трьох років після закінчення університету. Перелік дисциплін, що виносяться на екзамен з фаху, для осіб, котрі не склали ці екзамен, визначається навчальним планом, який діяв у рік закінчення здобувачем теоретичного курсу.

У цих випадках наказом ректора за поданням декана факультету здобувача поновлюють до числа студентів на контрактних умовах на період складання екзамену з фаху.

Студентам, які не складали екзамен з фаху з поважної (документально підтвердженої) причини, ректор університету може продовжити термін навчання до наступного терміну роботи ЕК для складання екзаменів з фаху, але не більше, ніж на один рік.

З метою належної організації роботи ЕК випускові кафедри:

- готують приміщення для роботи ЕК, необхідну документацію й технічні засоби для проведення екзамену з фаху;
- регулярно, не менше двох разів за період роботи ЕК, обговорюють на своїх засіданнях питання щодо організації та проведення екзамену з фаху.

2. ПОРЯДОК ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКЗАМЕНУ З ФАХУ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 072 «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ»

2.1 ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ЕКЗАМЕНУ З ФАХУ

До екзамену з фаху за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» допускаються студенти, які закінчили вивчення всіх необхідних теоретичних дисциплін, склали всі заліки та іспити, захистили курсові роботи та практики згідно з навчальним планом бакалавра.

В процесі підготовки до здачі екзамену, студенту необхідно користуватися відповідною програмою іспиту з фаху, підготовленою кафедрою і затвердженою Вченою радою ФЕМ.

Екзамен з фаху за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» проводиться в усній формі з попередньою реєстрацією короткого змісту відповідей на підготовлених аркушах паперу, завірених штампом деканату ФЕМ. По завершенню екзамену з фаху письмові відповіді студентів здаються в архів.

Екзаменаційний білет містить два теоретичних питання та два практичні завдання, що дозволяє перевірити рівень засвоєння теоретичного матеріалу та набуті практичні навички студента.

Складання екзамену з фаху проводиться на відкритому засіданні ЕК за участю не менше половини її членів при обов'язковій присутності голови комісії. Засідання ЕК оформляється протоколами, які веде секретар. Тривалість засідання не повинна перевищувати шести академічних годин на день.

До початку екзамену з фаху група студентів, яка складає його згідно розкладу, в цей день, запрошується в аудиторію, де проводиться засідання ЕК. Голова ЕК вітає студентів з початком екзамену з фаху, представляє їм членів ЕК та коротко пояснює порядок їх роботи, а також оголошує час початку та закінчення екзамену з фаху. Після цього студенти отримують екзаменаційні білети.

Після завершення організаційних моментів, оголошується початок екзамену. Виходити студентам з аудиторії під час екзамену забороняється. Тривалість виконання завдань екзаменаційного білета для одного студента складає не більше 1 академічної години. Виконання студентами завдань екзамену з фаху повинно мати виключно самостійний характер. Використання додаткових джерел, зокрема будь-яких технічних засобів (крім передбачених екзаменаційним білетом), чи підказування на екзамені забороняються.

Отримавши екзаменаційний білет, студент знайомиться із змістом всіх питань та завдань. В разі сумніву щодо розуміння сформульованих у білеті питань або умов практичного завдання студент має право звернутися за поясненням до членів ЕК.

Відповідь на теоретичні питання повинна бути ґрунтовною та повністю розкривати сутність даного питання, мати всі необхідні пояснення та визначення, а також спиратися на нормативно-правову базу. При виконанні практичного завдання студент надає розгорнуту характеристику послідовності вирішення, алгоритм розрахунку та результати обчислення необхідних показників, висновок за розрахунками відповідно до поставленого питання.

Після завершення самостійної роботи над завданнями екзаменаційного білету студент повідомляє екзаменаційній комісії про свою готовність та дає розгорнуту відповідь на теоретичну частину завдань та виголошує результати за розв'язком практичної частини, що закріплені письмово. Члени екзаменаційної комісії ставлять додаткові запитання до здобувача, які дозволяють всебічно оцінити рівень його фахової підготовки. Результати оцінювання відповідей члени ЕК фіксують окремо за кожним завданням за критеріями: повна, частково повна, неповна, відсутня відповідь, які потім заносяться у протокол засідання ЕК.

2.2 КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКЗАМЕНУ З ФАХУ

Результати екзамену з фаху визначаються такими оцінками: «відмінно»; «добре»; «задовільно»; «незадовільно».

Оцінка «відмінно» – виставляється за таких умов:

- творчий підхід до засвоєного матеріалу, повнота і правильність виконання завдання;
- вміння застосовувати найбільш оптимальні принципи й методи в конкретних ситуаціях;

- глибокий аналіз фактів та подій, спроможність прогнозування результатів від прийнятих рішень;

- чітке, послідовне викладення відповіді на папері;

- вміння пов'язати теорію і практику.

Оцінка «добре» – виставляється за таких умов:

- за наявності деяких непринципових помилок несуттєвого характеру у викладі відповіді;

- переважання логічних підходів перед творчими у відповіді на питання;

- не завжди правильне прогнозування подій від прийнятих рішень;

- вміння пов'язати теорію з практикою.

Оцінка «задовільно» – виставляється за таких умов:

- репродуктивний підхід до засвоювання та викладання матеріалу;

- недостатня повнота викладення матеріалу, але при обов'язковому виконанні (можливо з несуттєвими помилками) тих завдань, що пов'язані з розв'язанням практичних задач;

- поверхове знання основного матеріалу, наявність великої кількості неточностей у викладі матеріалу;

- нечітке викладення матеріалу на папері, порушення логічної послідовності при цьому;

- труднощі при практичному втіленні прийнятих рішень.

Оцінка «незадовільно» – виставляється за таких умов:

- відсутність знань з більшої частини матеріалу, недостатнє засвоєння принципів положень курсу;

- наявність грубих, принципів помилок при практичному виконанні отриманих завдань;

- невиконання або виконання зі значними помилками тих завдань, що пов'язані з розв'язанням практичних задач;

- неграмотне і неправильне викладення відповідей на папері.

Оцінка виконання завдань екзамену з фаху здійснюється за 100-бальною шкалою з подальшим перекладом у національну 4-бальну шкалу та ECTS (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Шкала оцінювання (національна та ECTS) результатів екзамену з фаху

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	Відмінно
82-89	B	Добре
75-81	C	
67-74	D	Задовільно
60-66	E	
35-59	FX	Незадовільно
1-34	F	

Загальна бальна оцінка формується на основі суми бальних оцінок за виконання окремих завдань екзаменаційного білета (табл. 2.2).

Розподіл балів згідно завдань екзаменаційного білету

Завдання	Кількість балів
№ 1	25
№ 2	25
№ 3	25
№ 4	25
Разом	100

2.3 ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ РОБОТИ ЕК

Усі засідання ЕК протоколюють. В протоколи вносять оцінки, отримані на екзамені з фаху, записують запитання, особливі думки членів ЕК, рекомендують до присудження відповідного ступеня вищої освіти, присвоєння кваліфікації, а також, на який документ про освіту (з відзнакою чи без відзнаки) претендує студент.

Протоколи підписують голова та члени ЕК, які брали участь в засіданні. Помилки та виправлення в протоколах не допускаються.

За підсумками діяльності ЕК голова комісії складає звіт, який затверджують на її заключному засіданні.

В звіті відображають рівень підготовки студентів та характеристику набутих компетентностей, вказують недоліки, допущені у підготовці студентів, зауваження щодо забезпечення організації роботи ЕК тощо, також дають пропозиції, які стосуються:

- поліпшення якості підготовки студентів;
- усунення недоліків в організації проведення екзаменів з фаху.

Випускові кафедри:

- беруть участь у складанні звітів про роботу ЕК, на вимогу голови ЕК надають необхідну інформацію з організації освітнього процесу, його кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення, заходів щодо підвищення якості підготовки студентів та освітньої діяльності на кафедрі;

- обговорюють на своїх засіданнях підсумки роботи ЕК, розробляють та впроваджують заходи щодо покращення організації проведення екзамену з фаху.

Звіт голови ЕК обговорюють на засіданні вченої ради факультету.

Оригінали протоколів засідань та звіт голови ЕК подають до навчального відділу університету упродовж п'яти робочих днів після закінчення останнього засідання ЕК.

3. ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ»

Мета дисципліни: дати теоретичні та практичні знання у сфері функціонування фінансів; показати їх роль та місце в процесі макрорегулювання, алокації ресурсів, перерозподілі добробуту та господарської діяльності фірми; розвивати у майбутніх спеціалістів здатність до самостійного мислення у сфері фінансів з допомогою сучасних фінансових категорій.

Завдання дисципліни: ознайомлення з теоретичними підвалинами функціонування фінансів; показати різницю між основними завданнями та функціями фінансів суспільного сектора економіки та фінансів підприємства; навчити студентів використовувати теоретичні знання у сфері фінансів у практичній роботі.

Предмет дисципліни: система фінансово-економічних взаємовідносин, що виникають у суспільному та приватному секторі на національному рівні, а також частково охоплюють міжнародний рівень.

Зміст дисципліни розкривається в темах:

Тема 1. Сутність фінансів, їх функції та роль. Виникнення та суть фінансів. Функції фінансів. Поняття про фінансові ресурси.

Тема 2. Фінансова політика. Суть фінансової політики та її завдання. Складові фінансової політики держави. Класифікація фінансової політики. Типи фінансової політики. Фінансова політика суб'єктів господарювання.

Тема 3. Фінансовий механізм. Сутність фінансового механізму. Складові фінансового механізму та їх характеристика. Забезпечення функціонування фінансового механізму в Україні.

Тема 4. Фінансова система. Теоретичні основи побудови фінансової системи. Структура фінансової системи. Правові та організаційні основи фінансової системи. Вплив фінансової системи на темпи та пропорції розвитку економіки.

Тема 5. Державні фінанси. Система державних фінансів. Призначення і роль державних фінансів. Правові й організаційні засади державних фінансів. Становлення та розвиток державних фінансів України.

Тема 6. Теоретичні основи фінансів підприємств. Сутність та функції фінансів підприємств. Організаційно-правова характеристика суб'єктів підприємницької діяльності. Фінансові ресурси підприємства: джерела формування та напрями використання. Формування фінансових результатів діяльності підприємства.

Тема 7. Оцінка фінансового стану підприємства. Суть, необхідність та завдання оцінки фінансового стану підприємства. Показники оцінки майнового стану підприємства. Показники дохідності підприємства. Показники ліквідності підприємства. Показники фінансової стійкості підприємства. Показники ділової активності.

Тема 8. Фінансовий менеджмент. Сутність фінансового менеджменту. Фінансові рішення, їх розробка, прийняття та реалізація. Мета, основні завдання та функції фінансового менеджменту. Стратегія і тактика фінансового менеджменту. Механізм фінансового менеджменту, його сутність та складові.

Тема 9. Бюджет і бюджетна система. Економічна природа і функції бюджету. Бюджетний устрій та бюджетна система. Бюджетний процес. Доходи бюджету. Видатки бюджету. Бюджетний дефіцит.

Тема 10. Місцеві фінанси. Теоретичні основи становлення та розвитку місцевих фінансів. Місцеві бюджети – основа місцевих фінансів. Доходи та видатки місцевих бюджетів України. Міжбюджетні відносини.

Тема 11. Державні цільові фонди. Державні цільові фонди: їх сутність та призначення. Основні засади функціонування Державного Пенсійного фонду України. Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Фонд соціального страхування на випадок безробіття. Фонд соціального страхування від нещасних випадків. Фонд захисту інвалідів.

Тема 12. Податки та податкова система. Передумови виникнення та економічна сутність податків. Елементи системи оподаткування. Види податків та їх характеристика. Податкова політика і податкова система. Основні податки податкової системи України.

Тема 13. Фінансовий контроль в Україні: необхідність, суть, класифікація, система. Необхідність і суть фінансового контролю. Призначення і класифікація фінансового контролю. Система державного фінансового контролю в Україні.

Тема 14. Державний кредит і державний борг. Поняття державного кредиту. Державний борг та причини його зростання. Класифікація державного боргу. Управління державним боргом.

Тема 15. Фінансовий ринок. Сутність і значення фінансового ринку. Структура фінансового ринку. Класифікація фінансових ринків. Фондовий ринок. Кредитний ринок. Валютний ринок.

Тема 16. Страхування і страховий ринок. Економічна сутність та функції страхування. Принципи страхування. Класифікація галузей і видів страхування. Страховий ринок. Становлення страхового ринку України.

Тема 17. Фінансова безпека держави. Економічна безпека як багаторівнева система: поняття та базові елементи. Фінансова безпека: сутність і місце в системі економічної безпеки. Механізм та системи забезпечення фінансової безпеки держави.

Тема 18. Міжнародні фінанси. Економічна природа і призначення міжнародних фінансів. Міжнародні фінансові інститути. Міжнародний фінансовий ринок.

3.1 ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ»

1. Еволюційні етапи становлення та генезис фінансової науки.
2. Фінансові ресурси та фінансові резерви як особливий вид фінансових ресурсів, методи їх формування.
3. Управління фінансовою системою. Суб'єкти управління фінансами в Україні, їх функції.
4. Функціонування фінансів суб'єктів господарювання в сучасних умовах господарювання.

5. Фінансові результати діяльності суб'єктів господарювання, методика їх розрахунку.
6. Державний бюджет як основний фінансовий план держави, його призначення і роль у функціонування держави.
7. Державні цільові фонди як важлива складова державних фінансів, їхній вплив на економіку країни.
8. Базові теорії управління державним боргом країни.
9. Фінансовий ринок та його вплив на розвиток економіки держави.
10. Фінансова безпека як одна з найважливіших складових економічної безпеки.

3.2. ОРІЄНТОВНІ ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ»

1. Еволюційні етапи становлення та генезис фінансової науки.

Фінанси є історично сформованою, складною та багатогранною економічною категорією. Вперше термін «фінанси» з'явився у XIII столітті. Він походить від середньовічного латинського терміну «*financia*», що означає обов'язкову сплату грошей на користь держави. Так тривало майже до початку XVIII ст. Під фінансами розуміли державне публічне господарство або господарство будь-якого державного утворення, наприклад міська община.

У XVIII ст. трактування поняття фінансів як державного господарства мало подальший розвиток. Державні утворення різного рівня стали називатися союзами публічного змісту, а фінанси – формами та методами добування коштів і їх витрачання цими союзами при виконанні покладених на них функцій. Згодом функціонування держави ускладнювалось, що супроводжувалось розростанням судочинного, виконавчого та фінансового апарату, а також ускладнювались процеси господарювання, призводячи до появи надлишкового товару, грошей. Тоді терміном фінанси почали позначати значно ширше коло економічних явищ, ніж виключно податки.

Найвищого розквіту фінанси досягли у XX ст., коли функції держави набагато розширилися і вдосконалилися, а товарно-грошові відносини посіли головне місце в економічних системах. Фінанси перетворилися на універсальний і надзвичайно активний елемент економічного життя, розвинулися методи і форми мобілізації коштів та їх розподіл у державі.

Отже, основними передумовами виникнення фінансів є:

1. Виникнення держави.
2. Функціонування товарно-грошових відносин у формі обміну товару на гроші.
3. Розширене відтворення, яке зумовило необхідність повернення та включення в господарський оборот новоствореної вартості.

Обов'язковою ознакою участі фінансів у економічному житті держави, підприємства чи громадянина є гроші. Без використання грошей у процесах виробництва, у здійсненні державою своїх функцій, задоволенні населенням своїх життєвих потреб фінанси не існували б. Усі процеси економічного життя, де беруть участь фінанси, мають грошове вираження. Однак самі гроші не є

фінансами, фінансами гроші стануть тоді, коли їхній власник створить відповідний фонд, вкладе їх у цінні папери, надасть кредит або зробить щось інше, завдяки чому матиме певний дохід. Утворення фінансів нерозривно пов'язано з існуванням грошей, як основної фізичної форми їх існування. Таким чином, фінанси є особливою економічною категорією, яка характеризує специфічний вид грошових відносин.

Фінанси як економічна категорія по різному тлумачаться науковцями. Однак найпоширенішим визначенням фінансів є наступне:

Фінанси – це економічна категорія, що відображає створення, розподіл і використання фондів фінансових ресурсів для задоволення потреб господарської діяльності, надання різноманітних послуг населенню з боку держави, забезпечення виконання державою її функцій.

Фінанси сприяють забезпеченню збалансованості економіки держави на основі досягнення відповідності між матеріальними і грошовими ресурсами. Фінанси надають можливість державі формувати цільові фонди грошових ресурсів суспільного призначення, необхідні для виконання всіх функцій держави.

2. Фінансові ресурси та фінансові резерви як особливий вид фінансових ресурсів та методи їх формування.

Фінансові ресурси – фонди грошових засобів, що формуються підприємствами, державою та населенням, і використовуються для розширеного виробництва, матеріального стимулювання працівників, задоволення соціальних потреб тощо.

Обсяг фінансових ресурсів держави залежить від ступеня розвитку економіки країни, методів господарювання. Головним джерелом фінансових ресурсів є ВВП.

В залежності від рівня, на якому проходить формування і використання фінансових ресурсів, їх поділяють на:

- централізовані – які утворюються на рівні держави, окремих адміністративно-територіальних одиниць, об'єднань, міністерств;
- децентралізовані – створюються окремими підприємствами.

Також фінансові ресурси поділяють на власні і позичені.

Власні фінансові ресурси – це грошові кошти, отримані в процесі здійснення фінансово-господарської діяльності. До них належать доходи, прибутки, статутний капітал.

Позичені ресурси – це грошові кошти, отримані в результаті кредитів і займів, які набувають характеру заборгованості, а саме банківські кредити, запозичення в міжнародних фінансових організацій, кошти залучені на фондовому ринку тощо.

Фактори, що впливають на величину фінансових ресурсів:

1. Ефективність господарської діяльності (фактори росту – величина прибутку, обсяги реалізації тощо).

2. Частка національного багатства країни, що залучається в господарський оборот (обсяги земельних і лісових угідь, водних ресурсів, основного капіталу тощо).

3. Масштаби перерозподільчої, алокаційної та регламентуючої активності держави, що відображається у ставках податків, відрахувань тощо.

Напрями використання фінансових ресурсів держави:

1. Значна частина загальнодержавних коштів спрямовується на розвиток народного господарства, будівництво нових підприємств, структурну перебудова галузей;

2. Утримання соціально-культурних установ: лікувальних, освітніх, культурних, спортивних і т.п. закладів

3. Соціальний захист населення; виплата пенсій, допомоги у випадках втрати працездатності, інвалідності, при догляді за хворою дитиною, при вагітності та пологах, допомоги малозабезпеченим верствам населення, багатодітним сім'ям, дітям-сиротам тощо.

4. Фінансування міжнародної діяльності передбачає утримання представництв, консульств за кордоном, участь в роботі міжнародних організацій, фондів, союзів тощо, здійснення міжнародного співробітництва, підтримка міжнародних культурних, наукових та інформаційних зв'язків;

5. Видатки держави по охороні навколишнього середовища включають затрати, пов'язані з раціональним використанням водних, лісових, земельних, мінеральних та інших видів ресурсів.

6. Видатки пов'язані із управлінням країною, тобто. утримання державних органів законодавчої, виконавчої і судової влади, апарату Президента України, фінансових, фіскальних, митних та інших органів;

7. Оборона країни; утримання Збройних сил, закупівля озброєння та військової техніки, мобілізаційна підготовка галузей народного господарства та ін.

Напрями використання фінансових ресурсів підприємств:

1. Розширене відтворення і розвиток підприємств: придбання обладнання та інвентаря, капітальне будівництво, ремонт основних фондів, здійснення реконструкції, оновлення виробництва, автоматизація, механізація виробничих процесів тощо;

2. Вирішення соціальних проблем трудового колективу: утримання соціально-культурних об'єктів (баз відпочинку, будинків культури, дитячих садків, профілакторіїв), будівництво житла;

3. Матеріальне стимулювання працюючих за досягнення кращих індивідуальних та колективних результатів: премії, персональні надбавки, компенсації.

Актуальним питанням вдосконалення фінансових відносин є питання про встановлення раціонального співвідношення між централізованими і децентралізованими фінансовими ресурсами. Високий рівень податків та інших обов'язкових внесків приводить до зростання фінансових ресурсів держави і зменшення, відповідно, фінансових ресурсів підприємств, що негативно відображається на результатах їхньої діяльності, підриває матеріальну зацікавленість у досягненні кращих показників, а також сприяє відтоку коштів у тіньовий бізнес.

Специфічним методом фінансових ресурсів є фінансові резерви. Ними є тимчасово вилучені з обороту кошти, які використовуються при настанні непередбачених обставин.

Фінансові резерви формуються як на централізованому так і на децентралізованому рівні.

Методи формування фінансових резервів:

1. Бюджетний – створення при кожному бюджеті відповідних резервів для фінансування видатків, пов'язаних із надзвичайними подіями.

2. Страховий – створення резервів страховими організаціями для відшкодування витрат, пов'язаних з страховими випадками.

3. Господарський – формування фінансових резервів підприємств, банків та іншими установами.

Один з найбільших резервів в Україні є Резервний фонд Кабінету Міністрів України, який формується в розмірі, що не перевищує 2% видаткової частини бюджету.

3. Управління фінансовою системою. Суб'єкти управління фінансами в Україні, їх функції.

Фінансова система є фундаментальною підвалиною цивілізації. Як і держава, ринок, гроші, власність, вона є ефективним знаряддям забезпечення життєдіяльності суспільства, і, насамперед, процесів розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту між різними верствами населення, окремими господарськими структурами й територіями; усунення вад ринкових механізмів щодо розміщення ресурсів і забезпечення суспільними благами; заохочення бізнесу, ділової та інвестиційної активності, мотивації до праці, антициклічного регулювання економіки; підтримання рівня зайнятості; стабілізації економічного стану в державі.

Фінансова система – сукупність урегульованих фінансово-правовими нормами окремих ланок фінансових відносин і фінансових установ (інституцій) за допомогою яких формуються, розподіляються і використовуються.

Ефективне функціонування фінансової системи в Україні, здійснення цілеспрямованої фінансової політики за допомогою фінансового механізму залежить від організації фінансових взаємовідносин.

Ці взаємовідносини відбуваються через систему державних органів та інститутів за допомогою форм і методів організації управлінської діяльності.

Така діяльність зумовлена історичними, економічними та політичними умовами розвитку держави і підпорядковується фінансовій політиці. У фінансових взаємовідносинах вирізняють об'єкти і суб'єкти управління (табл. 1).

Таблиця 1

Система фінансових відносин в Україні

№	Суб'єкти фінансових відносин	Вид фінансових відносин
1	Держава і підприємства	Платежі до державного бюджету Відрахування до різних фондів державного, регіонального та галузевого рівня Бюджетне фінансування

2	Підприємства різних типів і організаційно-правових форм	Платіжні зобов'язання постачальників і покупців Штрафні санкції та неустойки за порушення договірної дисципліни Фінансова винагорода за виконання особливих вимог замовника
3	Підприємство і його структурні підрозділи	Обслуговування господарських зв'язків.
4	Підприємство і його працівники	Матеріальне стимулювання працівників
5	Державні органи різних рівнів управління	Розподіл диференціальної ренти Фінансування природничо-охоронних заходів Фінансування регіонів, територіально-виробничих комплексів
6	Держава і організації та установи	Бюджетне фінансування Система оподаткування
7	Держава і населення	Пенсії, допомоги, стипендії, соціальні виплати, податки, лотереї, вклади на депозити тощо

Об'єктами управління є різні форми та методи фінансових відносин. Суб'єктами – ті організаційні структури, які здійснюють управління (державні фінансові органи, фінансові відділи підприємств та ін.). Сукупність усіх організаційних структур, що виконують управління фінансами, становить фінансовий апарат.

Основним завданням органів управління фінансовою системою в державі є забезпечення злагодженості функціонування окремих сфер і ланок фінансових відносин. Це досягається шляхом чіткого розподілу функцій і повноважень між фінансовими органами й інституціями.

В управлінні фінансами розрізняють декілька функціональних складових: планування, стратегічне й оперативне управління та контроль.

Планування посідає важливе місце в системі управління фінансами. Його об'єктом є фінансова діяльність держави та суб'єктів господарювання, а результатом – складання фінансових планів. У процесі планування держава та суб'єкти господарювання оцінюють стан своїх фінансів, виявляють можливість збільшення фінансових ресурсів, розробляють напрямки їх ефективного використання.

У системі органів управління фінансами доцільно виокремлювати органи стратегічного й оперативного управління фінансами. Так до органів стратегічного управління фінансами належать:

- Верховна Рада України;
- Президент України;
- Кабінет Міністрів України.

До органів оперативного управління фінансами належать:

- Рахункова Палата;
- Місцеві ради народних депутатів;
- Міністерство доходів і зборів;
- Міністерство фінансів;
- Державна Казначейська служба;
- Державна фінансова інспекція;
- Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку;
- Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України;
- Фінансові виконавчі органи на місцях.

Стратегічне управління - це загальне управління фінансами, що поєднує дії, розраховані на довгострокову перспективу і вирішення глобальних завдань розвитку фінансової системи країни.

Стратегічне управління виявляється у визначенні фінансових ресурсів шляхом прогнозування на майбутнє, встановлення обсягів фінансових ресурсів на реалізацію цільових програм тощо; здійснення вищими органами державної влади та управління (Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України). До сфери безпосереднього державного управління належать лише державні фінанси.

Оперативне управління фінансами - це управління фінансами, що становить сукупність заходів, розроблених на основі оперативного аналізу фінансової ситуації, фінансового планування, контролю та регулювання, складання й виконання фінансових планів. Оперативне управління фінансами - головна функція апарату фінансової системи держави: Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної фінансової інспекції України, фінансових управлінь (відділів), міністерств, відомств, місцевих рад, фінансових служб підприємств та організацій.

4. Функціонування фінансів суб'єктів господарювання в сучасних умовах господарювання.

Фінанси суб'єктів господарювання є складовою частиною фінансової системи і займають визначальне місце у структурі фінансових відносин суспільства. Вони функціонують у сфері суспільного виробництва, де створюється валовий внутрішній продукт, матеріальні та нематеріальні блага, національний дохід. Задоволення суспільних потреб, фінансова стійкість країни залежить від стану фінансів підприємств.

Фінанси підприємств призначені для забезпечення їх виробничої діяльності. Основою фінансів підприємств є формування фінансових ресурсів, отримання і розподіл доходів з метою забезпечення відтворення виробництва. Вони виконують роль сполучної ланки між окремими циклами відтворювального процесу. Брак ресурсів веде до падіння виробництва, а їх відсутність – до його припинення. Наявність достатніх доходів створює передумови для нормального перебігу відтворювального процесу, але ще не гарантує його, оскільки все залежить від їх раціонального розподілу й ефективного використання. Саме це і є основним завданням фінансів підприємств.

Фінанси підприємств безпосередньо пов'язані з рухом грошових коштів.

У процесі відтворення фінанси підприємств як економічна категорія проявляються та виражають свою суть через такі функції:

- формування фінансових ресурсів у процесі виробничо-господарської діяльності;
- розподіл та використання фінансових ресурсів для забезпечення операційної, виробничої та інвестиційної діяльності, для виконання своїх фінансових зобов'язань перед бюджетом, банками та іншими підприємствами;
- контроль за формуванням та використанням фінансових ресурсів у процесі відтворення.

Фінансові ресурси підприємства – це сума коштів, спрямованих в основні та оборотні засоби підприємства. Вони характеризують фінансовий потенціал, тобто можливості підприємства у проведенні витрат з метою отримання доходу. Фінансові ресурси поряд з трудовими і матеріальними ресурсами є важливою складовою ресурсної забезпеченості підприємств.

Формування фінансових ресурсів на підприємствах відбувається під час формування статутного капіталу, а також у процесі розподілу грошових надходжень, використання доходів та розподілу прибутків.

Формування та використання фінансових ресурсів на підприємствах – це процес утворення грошових фондів для фінансового забезпечення операційної та інвестиційної діяльності, виконання фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання.

Фінансові ресурси підприємства формуються за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел. До внутрішніх джерел належать: статутний капітал, валовий дохід та прибуток.

Зовнішніми джерела фінансових ресурсів підприємств:

- кошти, що надходять з бюджету та інших фондів на безповоротній основі;
- кредити, що надаються банками за плату на поворотній основі;
- кошти, залучені на фондовому ринку.

Загальна сума фінансових ресурсів на підприємстві складається з наступних елементів:

- статутний (акціонерний) капітал;
- додатковий капітал (сума капітального та емісійного доходу);
- резервний капітал (який може формуватися в обов'язковому законодавчо закріпленому порядку, а може – у порядку, передбаченому рішеннями засновників);
- прибуток (нерозподілений);
- ресурси зовнішнього фінансування: одержані коротко- та довгострокові кредити; кошти від розміщених облігацій тощо;
- кредиторська заборгованість (перед власними працівниками, бюджетом, постачальниками, підрядниками тощо);
- відстрочена та розстрочена податкова заборгованість;
- сформовані резерви (наприклад – наступних виплат і платежів) тощо.

Уявлення про склад пасивів (фінансових ресурсів) та їх розміщення у активах дає баланс підприємства (форма № 1).

5. Фінансові результати діяльності суб'єктів господарювання, методика їх розрахунку.

Фінансовим результатом діяльності підприємства є прибуток або збиток. Фінансові результати відображають кількісні й якісні чинники діяльності підприємств. Прибуток (чи збиток) є інтегрованим показником, на нього впливають усі фактори діяльності підприємств. Залежно від рівня дії вони поділяються на макро- і мікроекономічні.

До макроекономічних факторів належить збалансованість попиту і пропозиції. Діяльність підприємства починається з маркетингових досліджень з

метою визначення його місця на ринку, прогнозування відповідних змін. Підприємство не може безпосередньо впливати на ці чинники, однак воно мусить максимально їх враховувати. Безглуздо випускати продукцію, яка потім не матиме збуту. Зміна ситуації на ринку (поява нових товаровиробників, нових ідентичних товарів, переорієнтування попиту на інші товари) може істотно вплинути на рівновагу попиту і пропозиції, що відіб'ється на обсязі продажу і цінах, а в підсумку – на фінансових результатах.

Мікроекономічні фактори відображають діяльність самого підприємства.

Система мікроекономічних факторів визначається характером і умовами формування прибутку в галузі. Наприклад, на прибуток у промисловості впливають такі фактори:

- обсяг виробництва продукції;
- ціна за одиницю продукції;
- собівартість одиниці продукції;
- обсяг реалізації.

Фінансовий результат визначається як різниця між валовими доходами і валовими витратами. Прибуток є метою діяльності підприємства та джерелом витрат на розвиток виробництва. Прибуток і його рівень характеризує ефективність виробництва, збиток свідчить про неефективне господарювання. Прибуток означає примноження фінансових ресурсів, збиток — їх втрати.

Фінансовий результат складається з :

- прибуток (збиток) від основної діяльності;
- прибуток (збиток) від фінансових операцій.

Переважну частину становить прибуток від основної діяльності. Він формується за рахунок реалізації продукції (робіт, послуг).

В Україні з 2000р. затверджена така методика обрахунку прибутку:

1. Виручка від реалізації продукції – ПДВ, акцизний збір = Чистий дохід;
2. Чистий дохід – собівартість реалізованої продукції = Валовий прибуток (збиток);
3. Валовий прибуток + інший операційний дохід (продаж майна) – адміністративні витрати – витрати на збут – інші операційні витрати = фінансовий результат від операційної діяльності;
4. Фінансовий результат від операційної діяльності + фінансові доходи (отримані дивіденди) – фінансові витрати (сплачені дивіденди) = Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування;
5. Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування – податок на прибуток = чистий прибуток.

6. Державний бюджет як основний фінансовий план держави, його призначення і роль у функціонування держави.

Бюджет є економічною категорією, в якій матеріалізуються всі фінансові відносини між державою та підприємствами, домогосподарствами та між іншими країнами і міжнародним організаціями.

Основними передумовами появи бюджету є:

- наявність держави;
- наявність товарно-грошових відносин;

- наявність чітко визначених у законодавчому порядку джерел, поступлень та напрямків використання коштів.

Найбільш характерними рисами бюджету є:

1) Бюджет по зовнішній формі являє собою фінансовий план, обов'язковий до виконання.

2) Через бюджет розподіляється значна частка ВВП та національного доходу суспільства, вхідні та вихідні грошові потоки бюджету є найбільшими серед грошових потоків країни.

3) Бюджет є відображенням соціально-економічної політики країни, є безпосереднім важелем усіх перерозподільних процесів в державі, а також відображенням масштабів суспільного сектора.

4) Бюджет, прийнятий парламентом має силу закону.

Державний бюджет можна розглядати з різних сторін соціально-економічного життя:

1. Він є інструментом алокації (нагромадження) та перерозподілу фінансових ресурсів.

2. Він є центральною ланкою фінансової системи і функціонально з'єднаний з усіма іншими ланками фінансової системи.

3. Бюджет виконує всі ті функції які виконують фінанси суспільного сектору (алокаційна, перерозподільна, стабілізаційна).

Природа бюджету та бюджетних відносин складається з економічної та суспільно-політичної складової.

Економічна природа бюджету полягає в тому, що через важелі нагромадження, перерозподілу та стабілізації здійснюється соціально-економічна політика участі суспільного сектору у господарських процесах, стимулювання економічного і соціального розвитку, державного регулювання економіки, макроекономічна та регіональна політика.

Суспільно-політична складова природи бюджету, полягає в тому, що структурні та макроекономічні параметри бюджету визначаються шляхом політичного діалогу, протиставлення інтересів різних політичних груп. Країна отримує той бюджет, який схвалюється суспільним вибором через делегування політичних, партіям представницьких повноважень. В умовах зрілої демократії бюджет відображає загальний попит населення на суспільні блага, структуру оподаткування на масштаби соціальних трансфертів. Оскільки представницькі органи змушені реагувати на громадську думку з метою досягнення та утримання політичної, адміністративної та економічної влади.

Підсумовуючи можна сказати, що бюджет є компромісом між економічною доцільністю та політичним рішенням.

7. Державні цільові фонди як важлива складова державних фінансів, їхній вплив на економіку країни.

Фонди фінансових ресурсів цільового призначення є самостійною ланкою фінансової системи і входять до складу державних фінансів. *Державні цільові фонди* – форма перерозподілу й використання фінансових ресурсів, що залучаються державою для фінансування деяких суспільних потреб та комплексного їх використання на основі самостійності. Державні фонди

цільового призначення створюються на основі відповідних законодавчих актів вищих органів влади, якими регламентується їх діяльність, вказуються джерела формування, визначаються порядок та напрямки використання коштів, що ними залучені.

Формування коштів державних фондів цільового призначення відбувається за рахунок обов'язкових платежів юридичних та фізичних осіб.

За допомогою цільових державних фондів можна:

- впливати на процеси виробництва шляхом фінансування і субсидування суб'єктів господарської діяльності;
- забезпечити природоохоронні заходи, фінансуючи їх за рахунок спеціально визначених джерел і штрафів за забруднення навколишнього середовища;
- надавати соціальні послуги населенню шляхом виплати субсидій, допомоги, пенсій та фінансування соціальної сфери;

Залежно від цільового призначення державні фонди поділяються на економічні і соціальні, а відповідно до рівня управління - на державні і регіональні.

Правом створення цільових фондів наділені як органи центральної, так і місцевої влади. На регіональному рівні формуються свої цільові фонди за рахунок місцевих джерел. Загальнодержавні цільові фонди мають свої територіальні відділення і передають частину коштів у розпорядження територіальних владних структур.

Цільові державні фонди, як правило, перебувають у розпорядженні державних органів влади, але оперативне управління здійснюється спеціально створеним адміністративним апаратом. Управлінські структури мають відповідні права й обов'язки щодо використання фондів, визначені законом.

Загалом принципи організації централізованих фондів фінансових ресурсів можна сформулювати так:

- відрахування до фондів централізовано визначаються державою відповідними законами і є власністю держави;
- відрахування до фондів є обов'язковими платежами й можуть стягуватися примусово;
- витрати з фондів здійснюються лише на певні потреби, передбачені законом.

В Україні створюються такі основні державні цільові фонди:

- Пенсійний фонд;
- Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності;
- Фонд соціального страхування на випадок безробіття;
- Фонд соціального страхування від нещасних випадків;
- Фонд захисту інвалідів.

Функції між цільовими фондами державного соціального страхування чітко розмежовані.

8. Базові аспекти управління державним боргом країни.

Управління державним боргом - це комплекс заходів, спрямованих на підтримання оптимального боргового тягаря для бюджету та макроекономічної

системи. Управління державним боргом здійснюється щодо: 1) співвідношення державного боргу до ВВП; 2) строкової структури державного боргу; 3) щодо ставок дохідності в розрізі боргових інструментів; 4) складу власників державного боргу.

Основним імперативом політики управління державним боргом є максимальне відтермінування його остаточного погашення. Фактично це означає, що державний борг повністю ніколи не погашається, оскільки старі випуски покриваються за рахунок нових. В даному випадку, важливо, щоб ринок мав достатню переконаність у спроможності уряду обслуговувати майбутні нові запозичення. Поки така впевненість існує, використання якихось інших методів управління державним боргом чи залучення податкових надходжень для погашення боргових зобов'язань є зайвими.

Одним з найпростіших методів управління державним боргом є інфляція, яка знецінює реальну вартість державного боргу.

З метою відстрочення остаточного терміну погашення державного боргу здійснюється його рефінансування, тобто погашення попередніх позик за рахунок нових. Рефінансування буває просте, коли на суму погашення боргових зобов'язань випускається нова емісія, і складне, коли при погашенні емітуються короткострокові облігації, а при погашенні нових короткострокових облігацій випускаються довгострокові і т.д. Однак різновекторне коливання процентних ставок на ринку в розрізі їх строковості ускладнює процес рефінансування. Наприклад, коли на ринку зростають процентні ставки по довгострокових цінних паперах, то орієнтація управлінців державним боргом на розміщення довгострокових боргових паперів може призвести до надмірного підвищення майбутньої вартості боргового тягара. Така ситуація тим більше ускладнюється, коли існує невпевненість щодо співмірного з теперішнім рівнем надходжень до бюджету, адже в такому разі на пропозицію суспільних благ може виділятися менша сума коштів. Крім того, майбутнє зниження процентних ставок означатиме, що уряд гарантував надто високі інфляційні премії, коли розміщував свої довгострокові папери, порівняно з тими, які обертаються на ринку тепер. Отже, підвищення довгострокових процентних ставок спонукатиме розміщувати короткострокові цінні папери. При цьому, тягар високих боргових виплат, зумовлений зростанням доходності, матиме місце тільки у короткостроковому періоді, окресленому строковістю таких запозичень, а отже, в разі появи більш сприятливої кон'юнктури на фінансових ринках уряд може розмістити строковіші папери і мінімізувати майбутню вартість боргового тягара. Однак, активна експансія пропозиції короткострокових паперів може призвести до концентрації виплат у вузькому часовому діапазоні, що негативно позначатиметься на стані обслуговування державного боргу, актуалізуючи погребу у розміщення довгострокових паперів. Як ми бачимо, застосування рефінансування теоретично можливе у нескінченному періоді, однак ефективність цього методу залежить від вмілого маніпулювання з пропозицією різних за строками цінних паперів та підлаштовування під вимоги кон'юнктури.

У випадку, коли уряд не спроможний здійснити рефінансування, а загальна сума коштів, яка може бути спрямована кредитором, наперед невідома, здійснюється процес реструктуризації та переоформлення. Серед інструментів переоформлення державного боргу розрізняють:

- конверсію, коли здійснюється зміна строків погашення та доходності за державними позиками. Основна мета конверсії - зменшити поточний борговий тягар, перекладаючи його на майбутнє;

- консолідацію, коли здійснюється об'єднання різних за формою чи за кредиторами боргових зобов'язань і на визначену суму емітуються якісно відмінні цінні папери;

- своп боргу (обмін боргу) на інші активи, як правило, на акції. Ідея використання цього інструменту полягає в тому, щоб зменшити борговий тягар, який накладається на бюджетну систему та економіку країни та перекласти ризики неотримання доходу у площину приватної ініціативи.

Специфічним управлінським рішенням в системі боргового менеджменту є тимчасова відмова від погашення зобов'язань, або дефолт. Однак як і дефолт, так і реструктуризація боргу негативно позначається на іміджі країни як позичальника, унеможливаючи вихід на фінансові ринки у майбутньому. Основна мета цього полягає у формуванні опосередкованих важелів впливу на уряд країни з метою схилити його до проведення раціональної макроекономічної політики, яка би виключала вірогідність появи дефолту у майбутньому.

9. Фінансовий ринок та його вплив на розвиток економіки держави.

Функціонування ринкової економіки ґрунтується на функціонуванні різноманітних ринків, які можна згрупувати в два основні класи: ринки виробленої продукції (товарів та послуг) та ринки трудових і фінансових ресурсів. На ринку фінансових ресурсів виділяють ринки, де у процесі господарювання виникає потреба в коштах для розширення діяльності, а також такі, у яких накопичуються заощадження, що можуть бути використані для інвестицій. Саме на ринку фінансових ресурсів, або фінансовому ринку, відбувається перелив коштів, при якому вони переміщуються від тих, хто має їх надлишок, до тих, хто потребує інвестицій. При цьому, як правило, кошти спрямовуються від тих, хто не може їх ефективно використати, до тих, хто використовує їх продуктивно. Це сприяє не тільки підвищенню продуктивності та ефективності економіки в цілому, а й поліпшенню економічного добробуту кожного члена суспільства.

На фінансовому ринку ті, що мають вільні фінансові ресурси, передають їх на різних умовах іншим учасникам ринку, які опосередковано через суб'єктів ринку або безпосередньо використовують залучені ресурси для фінансування різних галузей економіки, забезпечення потреб населення та потреб державного бюджету. Фінансові ресурси надаються на умовах позики або на умовах співвласності, коли інвестор набуває прав власності на придбані за інвестовані кошти матеріальні чи нематеріальні активи.

Передача в користування фінансових ресурсів на фінансовому ринку оформляється тим чи іншим фінансовим інструментом. Якщо ресурси

передаються на умовах позики, це оформляється відповідними інструментами позики – борговими цінними паперами (облігаціями, векселями, ощадними сертифікатами тощо) або різними видами кредитних інструментів. Якщо інвестор вкладає кошти в акціонерний капітал, така операція оформляється інструментами власності – акціями. Платою за надані в позику ресурси виступає процент, а при безстроковому інвестуванні коштів в акціонерний капітал – прибуток у вигляді дивідендів і капіталізований прибуток, що направляється на збільшення власного капіталу корпорації.

Фінансовий ринок являє собою систему економічних та правових відносин, пов'язаних із купівлею-продажем або випуском та обігом фінансових активів. Суб'єктами цих відносин виступають держава, а також ті, хто бажає передати в користування вільні фінансові ресурси, ті, які потребують інвестицій, та фінансові посередники, які на стабільній, впорядкованій основі забезпечують перерозподіл фінансових ресурсів серед учасників ринку.

Осіб, які інвестують кошти в діяльність інших суб'єктів ринку, купуючи певні фінансові активи, називають інвесторами та власниками фінансових активів – акцій, облігацій, депозитів тощо. Тих, хто залучає вільні фінансові ресурси через випуск та продаж інвесторам фінансових активів, називають емітентами таких активів. Кожен фінансовий актив є активом інвестора – власника активу та зобов'язанням того, хто емітував даний актив.

Торгівля фінансовими активами між учасниками ринку відбувається за посередництвом різноманітних фінансових інститутів. Саме вони забезпечують неперервне функціонування ринку, розміщення серед інвесторів нових та обіг на ринку емітованих раніше активів. Фінансові посередники є необхідними учасниками фінансового ринку, які забезпечують інвесторам оперативне вкладення коштів у фінансові активи та вилучення коштів з процесу інвестування. Учасникам ринку, які потребують інвестицій, фінансові посередники допомагають залучити кошти за відповідну плату.

Фінансові ринки виконують ряд важливих функцій:

1. Мобілізація і трансформація вільних коштів у позиковий та інвестиційний капітал.
2. Фінансове обслуговування учасників економічного кругообігу та фінансове забезпечення процесів інвестування.
3. Вплив на грошовий обіг і прискорення обороту капіталу, що сприяє активізації економічних процесів.
4. Формування ринкових цін на окремі види фінансових активів.
5. Формування умов для мінімізації фінансових ризиків.
6. Кредитування суб'єктів економічної діяльності.

Ціною ресурсів на фінансовому ринку є:

- процент за користування кредитом;
- дивіденди;
- курсові різниці.

У країнах з розвинутою ринковою економікою функціонують високоефективні фінансові ринки, які забезпечують механізм перерозподілу фінансових ресурсів серед учасників ринку і сприяють ефективному розміщенню заощаджень серед галузей економіки. В Україні та країнах, що

ступили на шлях ринкових перетворень в економіці, фінансові ринки перебувають на різних стадіях формування та розвитку. Розвитку фінансових ринків у таких країнах сприяють масова приватизація, подолання кризових явищ та позитивні зрушення в економіці. Паралельно з цим, як правило, відбувається формування відповідної законодавчої бази та механізму, що гарантує її виконання.

10. Фінансова безпека як одна з найважливіших складових економічної безпеки.

Однією із найважливіших складових економічної безпеки є фінансова безпека, без якої практично неможливо вирішити жодне із завдань, що стоять перед державою. Нехтування станом фінансової безпеки може призвести до катастрофічних наслідків: занепаду галузей економіки, банкрутства підприємств і, зрештою, підриву системи життєзабезпечення держави з подальшою втратою її суверенітету.

Формування і практична реалізація дієвого механізму забезпечення фінансової безпеки передбачають, перш за все, з'ясування суті цього поняття, визначення факторів, що впливають на стан фінансової безпеки, дослідження взаємопов'язаності окремих складових цієї складної за внутрішньою будовою та ієрархічною декомпозицією структури.

Поняття фінансової безпеки так само широке, як, власне, і тлумачення фінансів як економічної категорії. На сьогодні відсутнє єдине усталене визначення поняття "фінансова безпека". Таким чином, з позицій різностороннього підходу фінансова безпека — захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певний рівень незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та стале економічне зростання.

Фінансову безпеку будь-якої держави визначають такі фактори:

- рівень фінансової незалежності (при цьому велике значення має розмір зовнішньої фінансової допомоги з боку міжнародних фінансових інституцій, економічних угруповань, урядів окремих країн, обсяг іноземних інвестицій у національну економіку);
- характер фінансово-кредитної політики (як внутрішньої, так і зовнішньої), яку проводить держава;
- політичний клімат у країні;
- рівень законодавчого забезпечення функціонування фінансової сфери.

Фінансова безпека держави має як внутрішній, так і зовнішній аспекти.

Щодо зовнішнього, то це, перш за все, фінансовий суверенітет країни, незалежність національної фінансової системи від впливу міжнародних фінансово-кредитних організацій і транснаціонального капіталу. Проте вести мову про абсолютну фінансову незалежність в умовах глобалізації некоректно. Адже на фінансовій безпеці України позначаються процеси фінансової глобалізації, що посилюються у світовому співтоваристві. Відтак проблема

фінансової безпеки сьогодні виходить за національні межі. Зростає рівень інтеграції та консолідації фінансових ринків, зростають масштаби мобільності капіталу і посилюється інтенсивність його обігу. Як стверджують фахівці, "у світі сформувалися грандіозні потоки "світових грошей", що не підпорядковуються ні національним урядам, ні будь-яким іншим політичним інституціям. Вони не утворилися як вияв потреб виробництва, торгівлі, інвестування чи споживання. Головним їх джерелом є переважно торгівля грішми". Тому при розробці стратегії фінансової безпеки держави важливо скрупульозно аналізувати і враховувати поточну та ймовірну ситуацію на світових валютних ринках і ринках капіталу.

Безпека внутрішньої фінансової сфери України визначається досконалістю правової, організаційної та інституціональної бази, а також політичною стабільністю, рівнем ризиків ринкової кон'юнктури, масштабами тіньової економіки та рівнем корупції в державі.

Фінансова безпека є надзвичайно складною багаторівневою системою, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має власну структуру і логіку розвитку. Фінансова безпека держави включає: бюджетну, податкову, боргову безпеку, фінансову безпеку банківської системи, валютну, грошово-кредитну, інвестиційну безпеку, фінансову безпеку страхового та фондового ринку. Тому фінансова безпека формується завдяки безпеці усіх структурних складових фінансової безпеки.

3.3 ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКІВ ЗАДАЧ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ»

Задача 1

Вартість основних засобів 10 000 грн., річна інфляція склала 15%, чи потрібно підприємству проводити індексацію?

Розв'язок.

Коефіцієнт індексації, яки визначається за формулою:

$$K_i = (i - 10) / 100$$

де i — індекс інфляції в процентах року, за результатами якого проводиться індексація (тобто минулого року) + 100.

Якщо величина K_i не перевищує 1, індексація не проводиться. Тобто, коли інфляція перевищує 10% на рік (коли її індекс перевищує 110%), застосовують механізм індексації.

$$K_i = (115 - 10) / 100 = 1,05.$$

Різниця, що утворилась між проіндексованою вартістю основних засобів та їх вартістю до індексації називається капітальним доходом. В даному випадку капітальний дохід дорівнює 500 грн. (10,5 тис. - 10 тис.). Отже, вартість основних засобів після індексації = 10 тис. грн. * 1,05 = 10,5 тис. грн.

Задача 2

Обчислити суму податку на додану вартість, що належить до сплати в бюджет виробничим підприємством на основі таких даних:

1. Виробництво і реалізація товарів (табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Дані для розрахунків

Назва товару	Обсяг виробництва, шт.	Обсяг продажу, шт.	Ціна за одиницю товару (без ПДВ), грн.
А	5000	4000	10,0
Б	4200	4500	9,5
В	6400	7000	8,0
Г	800	650	10,0
Д	10000	10000	5,0

2. Вартість оплачених транспортних послуг (з ПДВ) – 25,0 тис. грн.

3. Вартість придбаних напівфабрикатів (без ПДВ) – 54,0 тис. грн.

4. Вартість оплачених запасних частин (без ПДВ) – 12,0 тис. грн.

5. Переплата ПДВ за попередній період – 10,0 тис. грн.

Розв'язок:

Розглядаємо операції в порядку їх здійснення (табл. 2.2):

Таблиця 2.2

Розрахункові дані

Зміст операції	Сума ПДВ (грн) що підлягає	
	відшкодуванню	Сплаті
1. 1. Реалізовано продукцію: 4000*10=40000 ПДВ=40000/5=8000 4500*9,5=42750 ПДВ=42750/5=8550 7000*8=56000 ПДВ=56000/5=11200 650*10=6500 ПДВ=6500/5=1300 10000*5=50000 ПДВ=50000/5=10000	-	39050
2. Оплачено вартість транспортних послуг (з ПДВ) 25,0 тис. грн. ПДВ=25000/6=4166	4166	-
3. Придбано напівфабрикати (без ПДВ) на суму 54,0 тис. грн. ПДВ=54000/5=10800	10800	-
4. Оплачено запасні частини (без ПДВ)) на суму) на суму 12,0 тис. грн ПДВ=12000/5=2400	2400	-
5. Переплата ПДВ за попередній період на суму 10,0 тис. грн.	10000	-
Разом	27366	39050
Підлягає сплаті до бюджету	-	11684

Задача 3

Визначити суми утримань із заробітної плати, які необхідно утримати з працівників підприємства за звітний місяць на основі даних про нараховану зарплату (табл. 3.1). У 2020 році застосовується базова ставка ПДФО 18% та 1,5% військовий збір.

Дані для розрахунків

№	Прізвище та ініціали	Нарахована з/п, грн.
1	2	3
1	Коваленко О.І. (директор)	9600
2	Сидор В.Я. (головний бухгалтер)	7300
3	Куц М.О. (прибиральник)	4900

Розв'язок:

Розрахункові дані подаємо в табл. 3.2:

Розрахункові дані

№	Прізвище та ініціали	Нарахована з/п, грн.	Утримання	
			ПДФО 18%	ВЗ 1,5%
1	2	3	4	5
1	Коваленко О.І. (директор)	9600	1728	144
2	Сидор В.Я. (головний бухгалтер)	7300	1314	109,5
3	Куц М.О. (прибиральник)	4900	882	48
Всього		21800	3924	327

Загальна сума ПДФО, що підлягає до сплати, становить 3924 грн., сума військового збору – 327 грн.

Задача 4

Обрахуйте чистий прибуток (збиток) підприємства, якщо виручка від реалізації становить 545 тис. грн. (в т. ч. ПДВ), собівартість реалізованої продукції – 386 тис. грн., витрати на збут – 60 тис. грн., адміністративні витрати – 5% від собівартості продукції, інші операційні витрати – 2% від адміністративних витрат.

Розв'язок:

Чистий дохід (ЧД) знаходимо з формули 4.1:

$$\text{ЧД} = \text{Виручка} - \text{ПДВ} . \quad (4.1)$$

Отже:

$$\text{ЧД} = 545000 - 90833,33 = 454166,67 \text{ грн.}$$

Валовий прибуток (ВП) розраховуємо за формулою 4.2:

$$\text{ВП} = \text{ЧД} - \text{Срп} , \quad (4.2)$$

де Срп – собівартість реалізованої продукції.

Отже:

$$ВП = 454166,67 - 386000 = 68166,67 \text{ грн.}$$

Знаходимо фінансовий результат (ΦP) від операційної діяльності (4.3):

$$\Phi P = ВП + I_{од} - A_{в} - B_{з} - I_{ов}, \quad (4.3)$$

де $I_{од}$ – інші операційні витрати; $A_{в}$ – адміністративні витрати; $B_{з}$ – витрати на збут; $I_{ов}$ – інші операційні витрати.

Отже:

$$\Phi P = 68166,67 - 60000 - (386000 \times 15\%) - (19300 \times 2\%) = -11519,33 \text{ грн.}$$

Отже, чистий збиток підприємства становить 11519,33 грн.

Задача 5

Обрахуйте ВВП держави, якщо обсяг споживання за n – й рік становив 520 млрд. грн., обсяги інвестицій були втричі менші, ніж обсяги споживання, обсяги державних закупівель становили 115% сукупних інвестицій, а чистий експорт сягнув 73 млрд. грн. Запропонуйте заходи зростання рівня ВВП держави.

Розв'язок

ВВП визначимо за формулою:

$$Y = C + I + G + NX$$

де C - обсяг споживання

I - обсяг інвестицій

G - обсяг державних закупівель

NX - обсяг чистого експорту

Виконаємо необхідні розрахунки:

$$I = 520 \text{ млн.} / 3 = 173,33 \text{ млн. грн.}$$

$$G = 173,33 \text{ млн. грн.} \times 115\% = 199,33 \text{ млн. грн.}$$

$$Y = 520 + 173,33 + 199,33 + 73 = 965,66 \text{ млн. грн.}$$

Отже, ВВП за n -й рік становив 965,66 млн. грн.

3.4 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ»

Основна література:

1. Бюджетна і податкова системи України у запитаннях і відповідях: Навчальний посібник / [М.І. Бондар, В.М. Опарін, О.М. Тимченко та ін.] К.: ДННУ «Академія фінансового управління», 2014. 336 с.: URL: http://pidruchniki.com/finansy/byudzhetna_sistema.

2. Бюджетна система України: Тренінг-курс: Навчальний посібник / [В.М. Опарін, С.Я. Кондратюк, Є.О. Малік та ін.]. К.: ДННУ «Академія фінансового управління», 2015. 392 с. URL: http://pidruchniki.com/finansy/byudzhetna_sistema.

3. Карлін М.І. Фінанси України та сусідніх держав: Навчальний посібник. К.: Знання, 2017. 589 с.: URL: <http://pidruchniki.com/finansii>.
4. Коваленко Д.І., Венгер В.В. Фінанси, гроші та кредит: Теорія і практика: Навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2013. 578 с. URL: <http://pidruchniki.com/finansii>.
5. Кудряшов В.П. Курс фінансів: Навчальний посібник. К.: Знання, 2014. 431 с. URL: http://pidruchniki.com/finansii/kurs_finansiv.
6. Лондар С.Л., Тимошенко О.В. Фінанси: Навчальний посібник. Вінниця: Нова Книга, 2012. 384 с. URL: <http://pidruchniki.com/finansii>.
7. Онисько С.М. Податкова система: Підручник. Львів: Магнолія, 2013. 351 с. URL: <http://pidruchniki.com/finansii>.
8. Теорія фінансів: Підручник / За ред. проф. В.М. Федосова, С.І. Юрія. К.: Центр учбової літератури, 2014. 576 с. URL: <http://pidruchniki.com/finansii>.
9. Фінанси: курс для фінансистів: Навчальний посібник / За ред. В.І. Оспіщева. К.: Знання, 2013. – 567 с. URL: <http://pidruchniki.com/finansii>.
10. Фінанси: Навчальний посібник / І.Р. Чуй, М.В. Сороківська. Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2015. 284 с. URL: <http://pidruchniki.com/finansii>.
11. Фінанси: Навчальний посібник / За ред. О.Я. Стойка. – К.: Алерта. 2014. – 432 с.: URL: <http://pidruchniki.com/finansii>.

Додаткова література:

1. Бюджетна система: Навчальний посібник / [Т.А. Говорушко, Н.І. Юшмаш, К.В. Багацька, Н.І. Дем'яненко та ін.]. Львів «Магнолія», 2014. 296 с.
2. Державний фінансовий контроль: Навчальний посібник / [Л.В. Гуцаленко, В.А. Дерій, М.М. Коцупатрий та ін.]. К.: Центр учбової літератури, 2009. 424 с.
3. Карлін М.І. Фінанси країн Європейського Союзу: Навчальний посібник / К.: Знання, 2011. 639 с.
4. Крамаренко Г.О. Фінансовий аналіз і планування. – К.: Центр навчальної літератури, 2014. 224 с.
5. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Фінансовий менеджмент: Підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2012. 520 с.
6. Міжнародні фінанси: Навчальний посібник / [І.І. Д'яконова, М.І. Макаренко, Ф.О. Журавка та ін.]. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 548 с.
7. Місцеві фінанси: підручник / Авт. кол.; За заг. ред. О.Б. Жихор, О.П. Кириленко. К.: УБС НБУ, 2015. 579 с.
8. Слав'юк Р.А. Фінанси підприємств: Навчальний посібник для студентів екон. спец. вищ. закл. освіти. 3-є вид., доп. і перероб. К.: ЦУЛ, 2012. 460 с.
9. Тарасенко І.О., Любенко Н.М., Фінанси підприємств: Підручник. К. КНУТД, 2015. 360 с.
10. Фінансовий менеджмент: Підручник / [Т.А. Говорушко, В.П. Мартиненко, Н.І. Климаш, К.В. Багацька, І.В. Дем'яненко та ін.]. Львів: «Магнолія 2006», 2014. 344 с.
11. Фінансовий ринок: Навчальний посібник / За ред. В.І. Павлова. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 358 с.

4. ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ «ГРОШІ ТА КРЕДИТ»

Мета дисципліни: формування системи базових знань з теорії грошей та кредиту, засвоєння закономірностей функціонування грошового ринку як теоретичної основи державної монетарної політики і розвитку банківської справи; вивчення особливостей функціонування грошово-кредитної системи України; оволодіння різними методами і прийомами аналізу грошово-кредитної сфери.

Завдання дисципліни: полягають у вивченні основ функціонування грошово-кредитних систем, вмінні використовувати теоретичні знання при аналізі грошово-кредитної системи України та визначенні основних тенденцій її розвитку.

Предмет дисципліни: грошові та кредитні відносини суб'єктів господарювання.

Зміст дисципліни розкривається в темах:

Тема 1. Сутність і функції грошей. Суть і походження грошей. Еволюція форм грошей. Функції грошей. Походження кредитних грошей та їх форми.

Тема 2. Кількісна теорія грошей і сучасний монетаризм. Теорії грошей. Класична кількісна теорія грошей. Неокласичний варіант розвитку кількісної теорії грошей. Внесок Дж. Кейнса у кількісну теорію грошей. Монетаризм як сучасний напрямок розвитку кількісної теорії грошей.

Тема 3. Грошовий обіг і грошова маса. Грошовий обіг і його структура. Грошові потоки. Грошова маса та її агрегати. Закон грошового обігу. Швидкість обігу грошей. Державне регулювання грошового обігу.

Тема 4. Грошовий ринок. Суть грошового ринку. Попит на грошовому ринку. Пропозиція грошей і механізм її формування. Рівновага на грошовому ринку.

Тема 5. Грошові системи. Поняття, елементи й типи грошових систем. Види металевих грошових систем. Паперово-грошові системи. Створення грошової системи України.

Тема 6. Інфляція і грошові реформи. Суть і причини інфляції. Інфляція в Україні: причини, особливості та соціально-економічні наслідки. Грошові реформи. Грошова реформа в Україні. Антиінфляційне регулювання.

Тема 7. Кредит у ринковій економіці. Необхідність та суть кредиту. Форми та види кредиту. Плата за кредит. Поняття кредитної системи та її побудова. Розвиток кредитної системи України.

Тема 8. Центральні банки. Походження центральних банків. Національний банк України. Функції центрального банку. Грошово-кредитна політика центрального банку.

Тема 9. Комерційні банки. Основи організації діяльності комерційних банків. Ресурси комерційного банку. Контроль і регулювання діяльності комерційних банків з боку центрального банку.

Тема 10. Фінансові посередники грошового ринку. Сутність і основні функції небанківських кредитних установ. Інвестиційні компанії і фонди. Довірчі товариства як форма небанківських кредитних інститутів. Пенсійні фонди. Кредитні спілки у системі пара банків. Страхові компанії та ломбарди.

Тема 11. Валютний ринок і валютні системи. Поняття та види валюти. Валютний курс і курсова політика. Валютний ринок і валютне регулювання: суть, необхідність та операції. Валютні системи: поняття, призначення та структура. Еволюція світової валютної системи. Європейська валютна система. Розвиток валютної системи України.

Тема 12. Міжнародні валютно-кредитні установи та форми їх співробітництва з Україною. Світовий ринок позичкового капіталу та його структура. Міжнародний валютний фонд. Світовий банк та регіональні фінансово-кредитні установи.

4.1 ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ГРОШІ ТА КРЕДИТ»

1. Попит на гроші: мотиви та чинники, що визначають його параметри
2. Організація діяльності центрального банку
3. Інфляція та її вплив на економіку країни
4. Методи регулювання інфляції. Антиінфляційна політика
5. Типи та моделі грошових реформ. Грошова реформа в Україні
6. Характеристика банківських операцій
7. Спеціалізовані кредитно-фінансові інститути як окрема ланка кредитної системи
8. Валютний курс: регулювання та порядок визначення
9. Позичковий процент: суть, види та фактори, що впливають на його розмір.
10. Валютне регулювання та валютний контроль в Україні

4.2. ОРІЄНТОВНІ ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ГРОШІ ТА КРЕДИТ»

1. Попит на гроші: мотиви та чинники, що визначають його параметри

Попит на гроші – це прагнення економічних суб'єктів мати в своєму розпорядженні певну, заздалегідь визначену, суму грошей. Він відрізняється від попиту на інші товари, тому що гроші бажані не задля самих себе, а для того, щоб купувати за них необхідні товари. Попит на гроші існує на певний момент часу, тобто це явище залишку, а не потоку. Тому його зміна неадекватна прагненню змінити поточні доходи, але задовольнити зростання попиту на гроші можливо без їх зміни. Досягається це через зміну активів, якими володіють економічні суб'єкти. Попит на гроші – попит на запас грошей у певний, фіксований у часі момент.

Маса грошей, яку вони хочуть мати на певний момент складається з двох частин:

- попит на гроші для трансакцій (залишок грошей, необхідний для здійснення поточних платежів – агрегат M1);
- попит на гроші як на активи (залишок грошей, необхідний для заощадження чи нагромадження – «портфель» (набір цінних паперів або інших

ліквідних активів), який показує, як (в яких формах) раціональні інвестори вкладають своє багатство в економіку.

Динаміка кожної з цих частин визначається різними факторами. Залишок поточної каси змінюється в залежності від зміни номінального обсягу ВВП. Із його зростанням маса грошей в поточній касі повинна збільшуватись, і навпаки (за умови незмінної швидкості грошей в обігу). Залишок грошей як заощаджень змінюється під впливом факторів, які спричиняють зміну оцінки переваг певних видів фінансових активів з боку їх власників (зміна депозитного % та доходності цінних паперів – чим вищий рівень депозитного %, тим нижчою буде оцінка переваг залишків готівкових коштів, які не приносять доходу).

Закономірності зміни попиту відображає крива попиту на гроші, яка показує взаємозв'язок загальної кількості грошей, яку фірми і населення бажають утримувати в себе на даний момент часу з % ставкою. Вона має негативний нахил – ріст ставки % кількість грошей, яку економічні суб'єкти хочуть мати у своєму розпорядженні, зменшується і збільшується бажання володіти фінансовими активами.

Чинники, що визначають параметри попиту на гроші:

- зростання динаміки цін – інфляція (P);
- зростання реальних доходів (Y);
- зростання альтернативної вартості збереження грошей (процентна ставка – r):

$$M_d = f(P, Y, r).$$

Аспекти попиту на гроші:

- зростання динаміки цін залишає незмінним реальний попит на гроші, включаючи при цьому пропорційне збільшення попиту на номінальні грошові залишки;
- зростання альтернативної вартості збереження грошей зменшує попит на реальні грошові залишки;
- більш високий рівень реальних доходів збільшує попит на реальні грошові залишки.

2. Організація діяльності центрального банку

Центральний банк – це головний орган грошово-кредитного регулювання, який володіє монопольним правом емісії банкнот, виступає основним координатором діяльності кредитних інститутів і виконує функції управління грошово-кредитними і фінансовими процесами в економіці. Він не вступає у взаємовідносини з підприємствами і населенням, а координує діяльність кредитної системи в цілому.

Основні функції центрального банку:

1. Емісія банкнот – монопольна функція ЦБ, яка полягає тільки у емісії готівкових коштів (не поширюється на безготівковий обіг). Безготівкову емісію можуть здійснювати комерційні банки. Розмір емісії у країнах з ринковою економікою визначається згідно потреб грошового обігу та коригується ЦБ.

2. Кредитно-розрахункове обслуговування комерційних банків. ЦБ відкриває кореспондуючі рахунки іншим банкам через які здійснюються міжбанківські розрахунки, а також зберігає резерви, надає комерційним банкам короткострокові кредити, здійснює нагляд та контроль за діяльністю банків.

3. Кредитно-розрахункове обслуговування держави. Забезпечується касове виконання бюджету шляхом акумуляції на рахунках державних органів податків та здійснюються необхідні виплати. ЦБ також надає короткострокові та довгострокові кредити державі, забезпечує розміщення цінних паперів, надає консультації уряду з фінансово-економічних питань.

4. Грошово-кредитне регулювання.

За формою організації ЦБ можуть бути державними (100 % капіталу зосереджені в руках держави). Організовується такий банк або у момент свого безпосереднього створення, або шляхом націоналізації вже існуючих центральних банків; акціонерними. Капітал або взагалі не належить державі (США), або належить лише частково (Японія, Швейцарія).

В Україні повноваження центрального банку покладені на НБУ, який складається з центрального апарату, обласних управлінь, а також Центральної рахункової палати і регіональних рахункових палат. НБУ підзвітний Верховній Раді України, керівним органом є Правління та Рада Національного банку України. Голова Національного банку призначається Верховною радою України за поданням президента і входить до складу Ради Національного банку.

Національний банк України є:

- центральним банком, який проводить єдину державну політику у сфері грошового обігу, кредиту та забезпечення стабільності національної грошової одиниці;

- емісійним центром;
- валютним органом;
- органом банківського нагляду;
- «банком банків»;
- державним банком;
- організатором міжбанківських розрахунків.

Для друкування банкнот створено власну банкнотну фабрику, карбування монет здійснюється на замовлення НБУ. Забезпечення економіки готівковими грошима здійснюється через мережу регіональних управлінь НБУ на замовлення комерційних банків.

3. Інфляція та її вплив на економіку країни

Інфляція (від лат. буття) – це процес переповнення сфери обігу грошовими знаками понад реальну потребу економіки, що призводить до їх знецінення. Інфляція проявляється постійним підвищенням загального рівня цін.

Форми вияву інфляції:

- знецінення грошових знаків відносно вартості звичайних товарів, тобто падіння купівельної спроможності грошової одиниці;
- поглиблення розриву між рівнями цін на внутрішньому ринку країни та на ринках ін. країн і світовому господарстві;
- знецінення національної грошової одиниці щодо іноземної валюти;

В залежності від особливостей розвитку інфляційних процесів розрізняють такі форми інфляції: відкрита – виявляється у зростанні цін на товари; прихована – виражається у товарному дефіциті і зниженні якості товарів.

В залежності від поширеності інфляція може носити локальний чи глобальний характер. За часом прояву вона може бути періодичною та хронічною. У залежності від росту цін збалансована і незбалансована. У залежності від ступеня передбачення – очікувана і неочікувана.

Показниками рівня інфляції є:

- індекс споживчих цін (вартості життя), що визначається за формулою Ласпейреса і характеризує динаміку цін:

$$I_p = (p_1 \cdot q_0 / p_0 \cdot q_0) \cdot 100,$$

де q_0 – кількість товарів у «споживчому кошику» у базисному періоді;

p_0 – ціни у базисному періоді;

p_1 – ціни у звітному періоді.

- купівельна спроможність грошової одиниці – величина, обернена до індексу вартості життя;

- темп інфляції – приріст цін:

$$I_p = (I_{p1} / I_{p0}) \cdot 100 - 100,$$

де I_{p1} – рівень індексу цін у базисному році;

I_{p0} – рівень індексу цін у звітному році.

- дефлятор ВВП (індекс Пааше). Найбільш загальний показник, що характеризує інфляційні зміни цін на всі товари і послуги реалізовані кінцевим споживачем.:

$$I_p = (p_1 \cdot q_1 / p_0 \cdot q_1) \cdot 100,$$

де q_1 – обсяг виробництва у звітному періоді;

p_0 – ціни у базисному періоді;

p_1 – ціни у звітному періоді.

Дефлятор ВВП точніше враховує реальну структуру особистого і виробничого споживання, ніж індекс споживчих цін.

Залежно від темпів зростання цін розрізняють три типи інфляції:

- «повзуча», коли темпи річного приросту цін не $>10\%$, характеризується і прискореним нагромадженням грошей в обігу;

- «галопуюча» – середньорічні темпи зростання цін коливаються від $10-100\%$; характерне різке зростання цін;

- «гіперінфляція» – зростання цін $>100\%$ на рік, гроші втрачають здатність виконувати свої функції, падає їх роль в економіці, широко починає застосовуватись бартер.

Механізм розвитку інфляційних процесів:

Перший етап: темпи зростання грошової маси перевищують темпи зростання цін, тобто гроші знецінюються повільніше, ніж зростає їх кількість в обігу, що зумовлюється:

- сповільненням швидкості обігу грошей внаслідок адміністративного надходження їх в обіг;
- частина коштів осідає у заощадженнях населення;
- в економіці зберігається «грошова ілюзія» – грошей в економіці стало більше, але населення цього ще не усвідомило початок інфляційних процесів і вважає, що гроші мають таку ж саму вартість.

Другий етап: темпи зростання цін значно перевищують темпи зростання грошової маси. Інфляція проходить критичну точку, тобто подальше зростання маси грошей в обігу не компенсує падіння їх купівельної спроможності. Це відбувається за таких обставин:

- швидко зростає швидкість обігу грошей;
- гроші надходять із сфери заощаджень у сферу обігу;
- «грошова ілюзія» змінюється інфляційною технологією.

Третій етап: послідовне зростання грошової маси і цін на товари.

В результаті перевищення попиту над пропозицією виникає інфляція попиту (викликана підвищенням цін під впливом сукупного попиту). Відставання пропозиції від попиту викликає інфляцію витрат (пропозиції) – викликана підвищенням цін під впливом росту витрат виробництва. Фіскальна інфляція зумовлюється дефіцитом державного бюджету, котрий покривається, як правило, за рахунок кредитної емісії. Крім цього фінансування бюджетного дефіциту за допомогою грошової емісії є своєрідною формою оподаткування – «інфляційним податком». Імпортна інфляція – інфляція, зумовлена зовнішніми факторами, тобто надмірним припливом іноземної валюти і підвищення цін на імпортовані товари.

Наслідки інфляції:

- зниження життєвого рівня населення у формах зниження реальної вартості особистих заощаджень та скорочення поточних реальних доходів;
- ефект інфляційного оподаткування (зниження реальної вартості накопичених грошей).
- падіння виробництва як результат зниження стимулів до праці та розширення виробництва.

4. Методи регулювання інфляції. Антиінфляційна політика

Антиінфляційна політика – це комплекс заходів, спрямованих на регулювання економіки та зниження рівня інфляції в країні.

Заходи антиінфляційної політики:

I група: заходи, спрямовані на подолання інфляції попиту (дефляційна політика). Вони здійснюються через механізм реформування грошово-кредитної і фінансової системи країни. Вона проводиться у випадку, коли інфляція викликана (в більшій мірі) тиском зайвих грошей в каналах обігу.

До таких заходів відносять:

- зниження витрат (скорочуються витрати державного бюджету, в т.ч. на субсидії підприємствам, соціальні потреби і т.ін). і дефіциту державного бюджету (дефіцит державного бюджету повинен покриватися не додатковою емісією, а шляхом державних позик, які можна буде погасити);
- посилення податкового тиску на доходи;

- обмеження грошової емісії;
- регулювання валютного курсу;
- проведення рестрикційної кредитної політики (підвищення облікової ставки, норм обов'язкових резервів комерційних банків).

Політика дефляції при послідовному та жорсткому її проведенні може загрожувати економічною кризою, банкрутством підприємств, зниженням зайнятості. Тому держава вимушена комбінувати дефляційні та інфляційні методи

II група:

- політика доходів (замороження заробітної плати, рівня цін або встановлення граничних меж їх росту);
- стимулювання виробництва (податкове стимулювання господарської діяльності, стимулювання приросту іноземних інвестицій);
- посилення ринково-конкурентних факторів в економіці (боротьба з монополієм підвищенням цін і структурне реформування економіки).

Державою можуть прийматись додаткові заходи щодо пристосування до інфляції (компенсації, індексації, субсидії).

Негативний наслідок – товарний дефіцит та розвиток «чорного ринку», заморожування зарплати викликає обурення працівників.

В окремих випадках, за умови неможливості подолання інфляції вказаними заходами чи їх неефективності, проводять грошову реформу – система заходів держави, спрямованих на впорядкування і зміцнення грошового обороту в країні. Суть грошових реформ полягає у повній або частковій структурній перебудові державою наявної грошової системи з метою оздоровлення чи поліпшення механізму регулювання грошового обігу в нових соціально-економічних умовах.

В залежності від способів проведення існують такі методи стабілізації валюти:

Ревальвація – офіційне підвищення державою національної валюти відносно інших валют або світових грошових одиниць. Застосовується країнами з дуже стабільною валютою. Головною причиною ревальвації є значне фінансування держави міжнародними валютно-кредитними організаціями (збільшення пропозиції іноземної валюти на міжбанківській валютній біржі) або наявність дефіцитів у партнерів країни. Ревальвацію може спричинити велика валютна спекуляція, коли на національну валюту обмінюється така сума іноземної валюти, що перевищує інтервентні можливості центрального банку.

Девальвація – зниження золотого вмісту грошової одиниці або офіційне зниження курсу національної валюти відносно іноземної. Девальвація стимулює експорт, робить його дешевшим, проте подорожчання імпорту призводить до зниження внутрішнього попиту. Наслідками девальвації для населення є подорожчання імпортованих товарів та зростання реального рівня цін на усі товари. Причиною девальвації є інфляція та хронічний дефіцит платіжного балансу.

5. Типи та моделі грошових реформ. Грошова реформа в Україні

Грошові реформи у вузькому розумінні:

- грошові реформи формального типу зводяться до впровадження нового зразка купюри з одночасним або поступовим вилученням функціонуючої;
- грошові реформи з деномінацією грошового обігу – заміна через обмін грошових купюр дійсного масштабу цін;
- грошові реформи конфіскаційного типу (з деномінацією грошового обігу або без нього) – використовують диференційовану шкалу обміну старих грошей на нові.

Грошові реформи можуть бути одномоментними (строк проведення старих грошей на нові не перевищує 7-10 днів) та паралельного типу (в обігу знаходяться дві грошові одиниці з поступовим вилученням однієї із них).

Грошові реформи у широкому розумінні – передбачають не лише впровадження в обіг нової грошової одиниці, а й структурну перебудову діючої системи грошово-валютних і кредитних відносин (перехід від біметалізму до монометалізму і далі до паперово-грошового обігу, перехід від грошей тоталітарної до грошей ринкової економіки). Такі реформи проводяться, як правило, декілька років.

Особливості проведення грошової реформи в Україні:

З 2 по 16 вересня 1996 року в Україні було проведено грошову реформу з деномінацією грошової одиниці, однак це був лише окремий етап тривалої грошової реформи.

Розпочалась грошова реформа у січні 1992 року, коли у готівковий обіг було випущено купуно-карбованець багаторазового використання, 7 листопада 1992 року купуно-карбованець було впроваджено у сферу безготівкового обігу. Поліпшення макроекономічної ситуації в Україні у 1995 році створило належні передумови для проведення у 1996 році завершального етапу реформи в результаті чого наша держава отримала нову грошову одиницю – гривню. Розмінною монетою стала копійка. Внаслідок обміну українських карбованців (купонів) на гривні було змінено діючий масштаб цін. Упродовж двох тижнів старі грошові знаки вилучалися з обігу та обмінювалися у пропорції 100000:1. Відповідно до цього було змінено ціни на товари та послуги, тарифи, з/п, пенсії, стипендії тощо. Усі операції з перерахування у гривню залишків коштів, які знаходилися у безготівковому обігу було проведено в перший день реформи.

Порядок готівкового та безготівкового обігу, їх регламентацію, міжнародні розрахунки, валютне регулювання здійснює НБУ.

6. Характеристика банківських операцій

Банківські операції – це операції, спрямовані на вирішення основних завдань банку, вони відображають банківську діяльність і, як правило, пов'язані з рухом особливого виду товару – грошей.

Розрізняють три групи банківських операцій: пасивні операції, активні операції та комісійно-посередницькі.

Пасивні операції – це операції, пов'язані з формуванням банківських ресурсів. Вони відіграють первинну і вирішальну роль щодо активних операцій, для яких необхідною умовою є достатність ресурсів. Саме в результаті пасивних операцій банки отримують додаткові ліквідні кошти. Банківські ресурси – це сукупність коштів, що знаходяться у розпорядженні банків і використовуються

ними для проведення активних операцій. Вони можуть бути власними та залученими.

Власні ресурси є основою для залучення коштів інших суб'єктів ринку і необхідною умовою розвитку діяльності банку. До них належать: статутний фонд (пайові внески власників банку або мобілізовані кошти від випуску і розміщення акцій), резервний фонд (щорічні відрахування з прибутку, розмір яких визначається загальними зборами акціонерів банку. Використовується, як правило, для покриття непередбачених витрат), нерозподілений прибуток (частина прибутку, що залишається у розпорядженні банку після сплати податків, виплати дивідендів акціонерам та відрахувань до резервного фонду).

Головне джерело ресурсів комерційного банку – залучені кошти, основну частину яких становлять депозити.

Депозити – це кошти, передані на зберігання у фінансово-кредитну установу з відповідним режимом їх використання, що регулюється банківським законодавством. Вони поділяються на три основні види: до запитання, строкові та ощадні.

Депозити до запитання можуть бути вилучені власниками на першу вимогу (як готівкою, так і безготівковими коштами). Вони призначені в основному для поточних розрахунків. Рух коштів на цих рахунках оформляється платіжним дорученням, чеком або іншим розрахунковим документом.

Строкові депозити мають чітко визначений термін зберігання. На них сплачується фіксований процент і, як правило, обмежується можливість їх дострокового вилучення. Часто внесення коштів на строковий депозит супроводжується видачею клієнтові депозитного сертифікату – письмового свідоцтва банку про депонування коштів і право вкладника на отримання депозиту і належних до сплати процентів.

Ощадні депозити призначені для тривалого нагромадження коштів, вилучення яких пов'язане з певним обмеженням (наприклад, попереднім повідомленням). Вкладнику видається ощадна книжка, яка засвідчує його особу та зобов'язує банк проводити відповідні виплати.

Крім залучених на депозити коштів, комерційні банки можуть формувати ресурси, отримуючи позики на грошовому ринку – ринку міжбанківських кредитів, у центральному банку, на ринку євровалют, випускаючи власні боргові зобов'язання, а також укладаючи угоди про продаж цінних паперів із можливістю наступного викупу («репо»).

Активні операції комерційного банку – це діяльність, пов'язана з розміщенням власних і залучених ресурсів з метою отримання прибутку.

Активи комерційного банку поділяються на:

- банківські кредити;
- банківські інвестиції;
- касова готівка та засоби, що прирівнюються до неї;
- основні засоби та інші активи.

Інвестиційні операції комерційного банку полягають у вкладенні банківських ресурсів у приватні і державні цінні папери на порівняно малі терміни з метою отримання прибутку. Основними об'єктами інвестиційної діяльності банків є облігації приватних компаній і держави, а також акції

корпорацій. Сукупність банківських ресурсів, вкладених у цінні папери, утворює інвестиційний портфель банку. Основним способом зниження ризику ймовірних втрат є диверсифікація.

Крім інвестиційних операцій, які здійснюються власними коштами, КБ можуть проводити інші операції з цінними паперами, які мають назву фондових. До них належать: емісійні операції; операції купівлі-продажу ЦП на ринку з дорученням і за рахунок клієнтів; операції зберігання і управління ЦП (операції депо); операції надання кредиту під заставу ЦП.

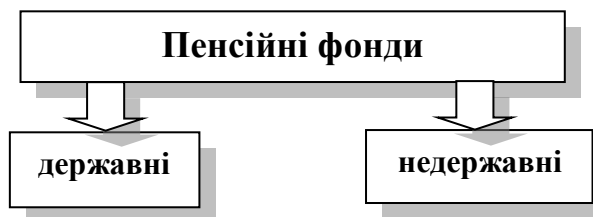
7. Спеціалізовані кредитно-фінансові інститути як окрема ланка кредитної системи

1. Страхові компанії.

Страхові компанії мобілізують кошти шляхом отримання страхових внесків (премій) від юридичних та фізичних осіб на підставі укладання з ними договорів відшкодування збитків або виплату певної суми за умов настання страхового випадку.

Великі терміни накопичення коштів (до 10 років і більше) дозволяють страховим компаніям залучені кошти та власний капітал вкладати в різні галузі економіки, надавати довгострокові кредити підприємствам і т.ін.

2. Пенсійні фонди

В пенсійних фондах акумулюються на великі терміни значні суми грошових коштів, які інвестуються переважно в цінні папери приватних підприємств, а також в коротко- та довгострокові державні цінні папери

3. Інвестиційні компанії (фонди) – особливий вид фінансово-кредитних установ, який надає спеціалізовані посередницькі послуги в інвестиційному процесі. Зокрема, інвестиційні компанії випускають та продають власні цінні папери та реалізують їх дрібним індивідуальним інвесторам. Отримані кошти інвестиційні компанії використовують для купівлі акцій функціонуючих підприємств та банків, дивіденди з яких є основою доходів акціонерів інвестиційних компаній. Надаючи посередницькі послуги, інвестори приймають ефективні рішення, мінімізують ризики, диверсифікують інвестиційний портфель, перерозподіляючи капітали в перспективні підприємства та галузі.

4. Фінансові компанії – це кредитні інституції, які виконують лише окремі банківські операції. Спеціалізуються на кредитуванні дрібних або середніх підприємств, наданні споживчих кредитів, оформленні чеків, векселів, займаються також торгівлею нерухомістю, факторингом і т.ін.

5. Кредитні товариства та кредитні спілки. Для взаємодопомоги в кредиті та задоволенні інших потреб своїх членів створюються кредитні товариства та кредитні спілки.

Це спеціалізовані кредитні організації, створені з метою отримання доходу на тимчасово вільні кошти та забезпечення можливості оперативного отримання пільгового кредиту. Ресурси кредитних союзів формуються коштами вступних паєвих внесків їх членів, їх подальших періодичних внесків, використання кредитів комерційних банків та емісії власних боргових зобов'язань.

8. Валютний курс: регулювання та порядок визначення

Валюта – це грошова одиниця будь-якої країни (долар, фунт стерлінгів, гривня тощо). У міжнародних відносинах національна валюта одного учасника є іноземною валютою для іншого, вона використовується як світові гроші, як міжнародна розрахункова одиниця, як засіб обігу та засіб платежу.

Залежно від емітента розрізняють такі види валют:

- національна – це грошова одиниця конкретної держави;
- іноземна – це грошові знаки іноземних держав, а також кредити і платіжні засоби;
- колективна – це міжнародні грошові одиниці, емісію яких здійснюють міжурядові валютно-кредитні організації.

Види валютних курсів:

- фіксований (fixed rate) – це обмінний курс двох валют, зафіксований міждержавною угодою на відповідному рівні;
- плаваючий (floating rate) – це обмінний курс валют, який змінюється в той чи інший бік залежно від зміни попиту і пропозиції на валютному ринку.

Крім цих двох можна ще розглянути, так званий, діапазон коливань (band) між верхньою і нижньою точками інтервенції, тобто валютний коридор.

Купівельна спроможність валюти – це сума товарів і послуг, які можна придбати за певну грошову одиницю.

$$PPP = P_j^A / P_j^B,$$

де P_j – рівень за відповідний період;

A, B – країни, що порівнюються.

Валютне котирування – визначення і встановлення курсу іноземної валюти до національної. Методи котирування:

- прямий – при якому курс одиниці іноземної валюти виражений у національній;
- непрямий (зворотний) – за одиницю приймається валюта, курс якої виражений у певній кількості іноземних грошових одиниць (застосовується рідко).

Процедура котирування, яка полягає у послідовному порівнюванні попиту і пропозиції щодо кожної валюти, називається «фіксинг», на підставі якого встановлюються курси продавця і покупця, які публікуються в офіційних бюлетенях.

Конверсійні готівкові операції з інвалютою здійснюються через крос-курс – співвідношення між двома валютами, визначене через їхній курс щодо третьої валюти.

9. Позичковий процент: суть, види та фактори, що впливають на його розмір

Процент за кредит або позиковий процент (від лат. «pro centrum» – на сотню) – це плата, яку отримує кредитор від позичальника за користування позиченими коштами.

% як економічна категорія поза кредитними відносинами не існує, він є ціною кредиту, що виступає оплатою його споживчої вартості, як здатність задовольняти тимчасові потреби суб'єктів ринку у додаткових коштах.

Показником, що кількісно характеризує плату за кредит є норма процента або процентна ставка.

Норма процента (N) розраховується за формулою:

$$N = \frac{\text{річний дохід на позиковий капітал}}{\text{середньорічна сума капіталу, наданого в кредит}} \times 100\%$$

Ця формула використовується для простих кредитів (до 1 року). Якщо кредит видається на більш тривалий термін, то % ставка вираховується за формулою складних %.

$$D = S(1 + N)^r,$$

де D – кінцева сума боргу за кредит;

S – сума кредиту;

N – % ставка;

r – термін, на який надається кредит.

Процентні ставки в період інфляції:

- номінальна – відображає рівень процентної ставки, що фактично склався на ринку;

- реальна – номінальна ставка, скоригована на рівень інфляції.

В залежності від особливостей угоди розрізняють процентну ставку:

- тверду, яка фіксується протягом усього терміну надання кредиту;

- плаваючу – коригується під впливом ринкових умов.

- Норма процента:

- ринкова (формується безпосередньо на ринку позикових капіталів);

- середня (формується за певний період часу).

Норма процента залежить від величини норми прибутку (середня норма прибутку є максимальною межею норми процента. Мінімальну межу норми процента точно визначити неможливо, але вона повинна покривати витрати кредитора, пов'язані з даною операцією, і приносити йому хоча б мінімальний дохід).

Фактори, які впливають на розмір процентної ставки за кредитами:

Макроекономічні:

- попит та пропозиція на кредитному ринку – підвищений попит викликає підвищення процентної ставки;
- рівень інфляції – зростання темпів інфляції викликає зростання процентної ставки, тому що підвищується ризик втрат;
- рівень облікової ставки НБУ – при визначенні розміру процентної ставки банку беруть за основу облікову ставку НБУ

Банківський процент

одна з форм позикового проценту, коли кредитором виступає банк

Нарахування простих відсотків за депозитами та кредитами здійснюється за формулою:

$$K = \frac{C \times T \times \Pi}{360 \times 100}, \text{ де}$$

K – розмір плати за користування коштами;
C – сума депозиту або кредиту;
T – термін користування грошами (позикою) в днях;
Π – процентна ставка

Формула нарахування складних відсотків:

$$FV = P \times (1 + R)^n, \text{ де}$$

FV – розмір плати за користування коштами;
P – сума кредиту;
R – процента ставка;
n – кількість періодів.

Розмір проценту за кредит = ціна кредитних ресурсів + банківська маржа

Банківська маржа

різниця між процентною ставкою за банківським кредитом та ставкою, яку банк сплачує за залучені (куплені) ресурси

Облікова ставка НБУ

Ставка проценту, за якою НБУ кредитує (рефінансує) комерційні банки. Це головний фактор, від якого залежить процентна ставка за кредити комерційних банків

Мікроекономічні:

- розмір кредиту – розмір процентної ставки за крупними кредитами повинен бути нижчим, тому що витрати банку відносно менше;

- термін користування кредитом – чим більше термін, тим вище процент за кредит;
- рівень ризику – кредити з більш високим рівнем ризику повинні видаватись під більш високі проценти, щоб компенсувати кредитору премію за ризик

10. Валютне регулювання та валютний контроль в Україні

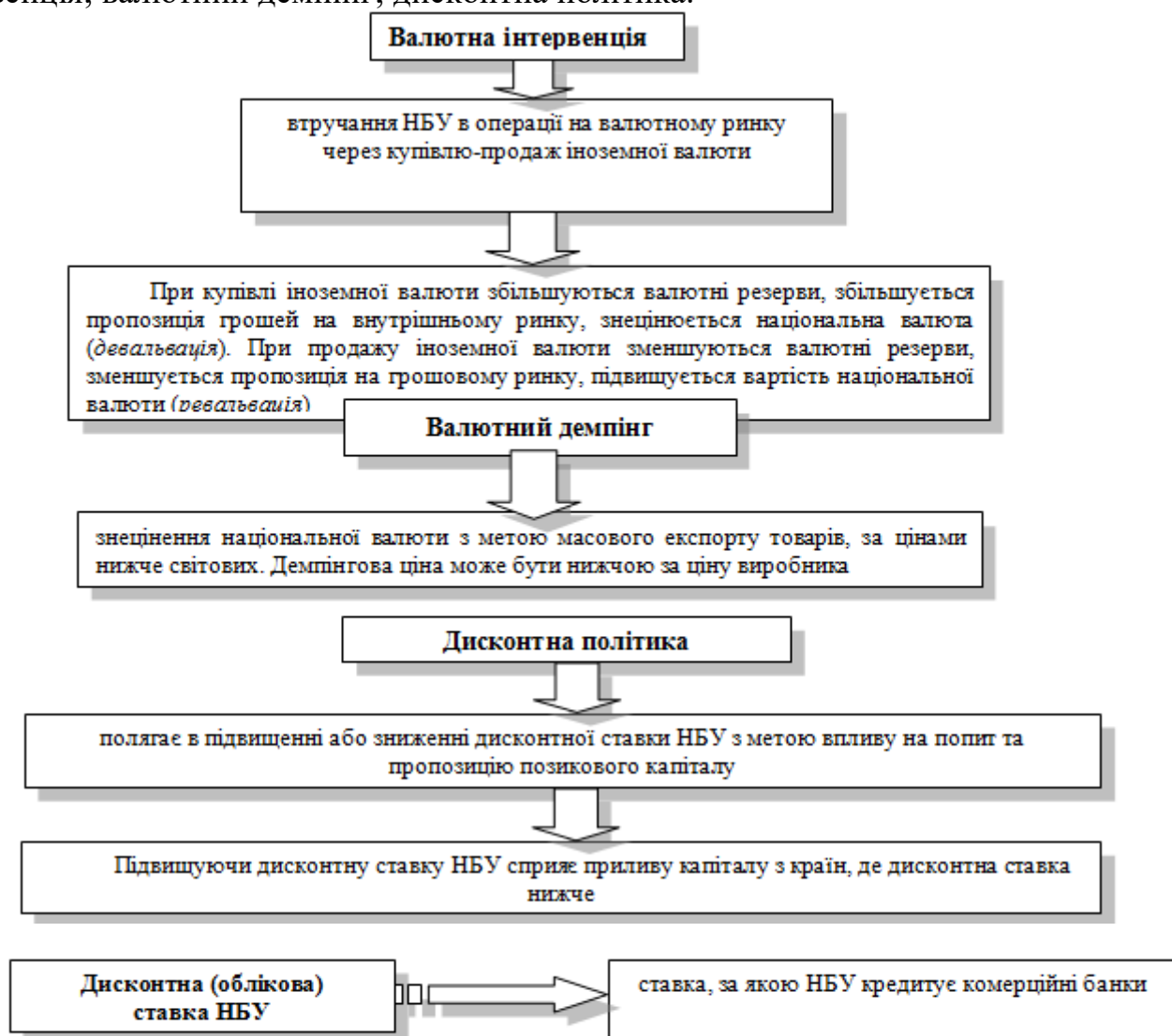
Валютне регулювання – це сукупність заходів, що реалізуються міжнародними організаціями, державою у сфері валютних відносин. Здійснюється на двох рівнях: міждержавному та національному.

До міжнародних органів валютного регулювання відносять Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Міжнародний банк реконструкції і розвитку, міжнародні кредитно-фінансові установи.

Валютний контроль – це складова валютного регулювання, мета – дотримання законодавства при здійсненні валютних операцій на міжнародному рівні.

Механізм валютного регулювання в Україні включає комплекс заходів, що проводяться НБУ та Міністерство фінансів.

Методи валютного регулювання: девальвація; ревальвація; валютна інтервенція; валютний демпінг; дисконтна політика.

4.3 ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКІВ ЗАДАЧ З ДИСЦИПЛІНИ «ГРОШІ ТА КРЕДИТ»

Задача 1

НБУ, реалізуючи політику грошово-кредитної експансії купує облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) у комерційних банків на суму 250 млн. грн. Як може змінитися пропозиція грошей, якщо комерційні банки повністю використовують свої кредитні можливості, при умові, що норма резервування депозитів складає 15%.

Розв'язок:

Купівля ОВДП НБУ збільшує резерви комерційних банків на 250 млн. грн. В результаті у комерційних банків виникають надлишки резервів, які вони можуть повністю використовувати для видачі позик.

Максимально можливе збільшення пропозиції грошей складе:

$$\Delta M = 250 \times \frac{1}{0,15} = 1666,67 \text{ млн.грн. млн. грн.}$$

Задача 2

В Україні обсяг ВВП за рік становив 202,9 млрд. грн. На початок року в обороті перебувало (за агрегатом М2) 42,1 млрд. грн. і на кінець року – 34,0 млрд. грн. Розрахувати середньорічний обсяг (за агрегатом М2); середню швидкість обігу гривні за рік; середню тривалість одного обороту гривні за рік.

Розв'язок:

1. Середньорічний обсяг:

$$M = \frac{42,1 + 34,0}{2} = 38,05 \text{ млрд.грн.}$$

2. Середня швидкість обігу гривні за рік (2.1):

$$V = \frac{P \times Q}{M}, \quad (2.1)$$

$$V = \frac{202,9}{38,05} \approx 5,33 \text{ рази}$$

3. Середня тривалість одного обороту гривні за рік:

$$T = \frac{360 \text{ днів}}{5,33} = 67,54 \text{ дня.}$$

Задача 3

Ви відкрили депозит у комерційному банку на суму 10000 грн. на строк 2 роки під 16% річних на умовах щорічного простого нарахування процентів. Знайдіть фактичну загальну суму грошей, яку Ви одержите наприкінці терміну депозитного вкладу.

Розв'язок:

Формула простого нарахування процентів (3.1):

$$FV = PV \times (1 + n \times i), \quad (3.1)$$

де FV – майбутня вартість у грош. од.; PV – дійсна (первісна) вартість у грош. од.; i – процентна ставка в частках у кожному з періодів нарахування процентів n ; n – кількість періодів нарахування відсотків, у кожному з яких процентна ставка дорівнює i .

У даній задачі PV – це вкладені на депозит 10000 грн., i – процентна ставка (0,16); n – термін депозиту (2 роки).

Таким чином загальна сума грошей FV , одержана вкладником після закінчення терміну депозиту:

$$FV = 10000 \text{ грн.} \times (1 + 2 \times 0,16) = 13200 \text{ грн.}$$

4.4 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ДИСЦИПЛІНИ «ГРОШІ ТА КРЕДИТ»

Основна література:

1. Алексеев І.В. Гроші та кредит: навч. посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. 312 с.
2. Бандурка А. М. Гроші та кредит : навч. посіб. К. : Ліра-К, 2015. 380 с.
3. Банківська система: підручник / за ред. С.К. Реверчука. Львів: Магнолія 2006, 2013. 400 с.
4. Зянько В.В., Вальдшмідт І.М. Методичні вказівки до самостійного вивчення дисципліни «Гроші та кредит». Вінниця : ВНТУ, 2017. 65 с.
5. Івасів Б.С., Прийдун Л.М., Рудан В.Я. Міжнародні розрахунки та валютні операції : навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2013. 572 с.
6. Ільчук П.Г. Гроші та кредит: підручник. Львів: Сорока, 2016. 410 с.
7. Коваленко Д. І. Гроші і кредит: теорія і практика: навч. посібн. К.: Ліра-К, 2015. 360 с.
8. Михайловська І.М., Ларіонова К.Л. Гроші та кредит : навч. посібн. Львів: Новий світ-2000, 2014. 432 с.
9. Прасолова С.П., Вовченко О.С. Банківські операції : навч. посібник та практикум. К.: ЦУЛ, 2013. 568 с.
10. Сисоєва К. Ф. Гроші і кредит: у схемах і таблицях : навч. посібн. К.: Ліра-К, 2015. 245 с.

Додаткова література:

1. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1991 р. № 679XIV (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-14>;

2. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

3. Інструкція про міжбанківський переказ грошей в Україні в національній валюті : Постанова Правління Національного банку України від 16.08.2006 р. № 320. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1035-06>.

4. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах : Постанова Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>

5. Білик М.М. Фінансові системи розвитку регіонів України: Монографія / М.М. Білик. К.: КНЕУ, 2013. 231 с.

6. Добрянський І.А., Рижиков В.С., Серватинська І.М. Страхування : підручник. К.: Університет сучасних знань, 2014. 315 с.

7. Прямухіна Н.В. Ринок фінансових послуг : навчальний посібник. К.: Кондор, 2013. 304 с.

8. Шкварчук Л.О. Фінансовий ринок : навчальний посібник. К.: Знання, 2013. 382 с.

5. ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ»

Мета дисципліни: формування базових знань і практичних навичок, необхідних для оцінювання, планування та управління фінансовими ресурсами і фінансовими процесами на підприємствах у сучасних умовах.

Завдання дисципліни: вивчення сутності й функцій фінансів підприємств, фінансових ресурсів та джерел їх формування; пізнання особливостей фінансової діяльності та внутрішніх і зовнішніх фінансових відносин підприємств; оволодіння принципами фінансового аналізу та фінансового планування на підприємствах; набуття навиків фінансових розрахунків.

Предмет дисципліни: система фінансово-економічних відносин в процесах діяльності підприємств як господарюючих суб'єктів.

Зміст дисципліни розкривається в темах:

Тема 1. Основи фінансів підприємств. Суть і функції фінансів підприємств. Грошові фонди та фінансові ресурси. Основи організації фінансів підприємств. Фінансова діяльність та зміст фінансової роботи.

Тема 2. Організація грошових розрахунків. Грошовий оборот і система розрахунків на підприємстві. Безготівкові розрахунки і їх документальне оформлення. Касові операції і організація контролю за дотриманням касової дисципліни.

Тема 3. Грошові надходження підприємств. Характеристика та склад грошових надходжень підприємств. Доходи від операційної діяльності. Доходи від фінансових операцій та від іншої звичайної діяльності. Формування валового і чистого доходу.

Тема 4. Формування і розподіл прибутку. Прибуток як результат фінансово-господарської діяльності підприємств. Розподіл і використання прибутку. Рентабельність як відносний показник рівня прибутковості підприємства.

Тема 5. Оподаткування підприємств. Сутність оподаткування підприємств. Характеристика прямих податків. Характеристика непрямих податків. Внески (збори) підприємств для формування цільових державних фондів. Місцеві податки і збори. Оподаткування суб'єктів малого підприємництва.

Тема 6. Оборотні кошти. Сутність, склад і структура оборотних коштів. Організація оборотних коштів підприємств. Необхідність та сутність нормування оборотних коштів. Джерела формування оборотних коштів. Визначення наявності і ефективності використання оборотних коштів.

Тема 7. Кредитування підприємств. Основи кредитування підприємств. Банківське кредитування підприємств. Небанківське кредитування підприємств.

Тема 8. Фінансове забезпечення відтворення основних засобів. Сутність основних засобів та їх відтворення. Показники стану та ефективності використання основних засобів. Знос і амортизація основних засобів. Сутність і склад капітальних вкладень. Фінансування витрат на поліпшення основних засобів.

Тема 9. Оцінювання фінансового стану підприємств. Фінансовий стан підприємства: суть та методи оцінки. Інформаційне забезпечення аналізу фінансового стану підприємств. Показники аналізу фінансового стану підприємства. Аналіз майнового стану підприємства. Коефіцієнтний аналіз фінансової стійкості. Аналіз ліквідності та платоспроможності. Аналіз рентабельності та ділової активності.

Тема 10. Фінансове планування на підприємстві. Фінансова стратегія підприємства. Зміст та методи фінансового планування. Зміст поточного фінансового плану та порядок його складання. Зміст і значення оперативного фінансового плану. Бюджетування в системі оперативного фінансового планування. Контролінг.

Тема 11. Фінансова санація підприємств. Фінансова санація підприємства: її економічний зміст та порядок проведення. Економіко-правові аспекти банкрутства та реструктуризації підприємств.

5.1 ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ»

1. Розвиток електронних грошей в умовах кредитних відносин
2. Сутність, значення і принципи організації грошових розрахунків підприємств
3. Непрямі податки: порядок обчислення та сплати

4. Характеристика ПДВ. Суть податкового зобов'язання та податкового кредиту
5. Показники стану та ефективності використання основних засобів
6. Ціна та ціноутворення при реалізації продукції
7. Собівартість продукції (робіт, послуг): класифікація та види
8. Санація підприємства: порядок проведення, джерела забезпечення
9. Економіко-правові аспекти банкрутства та реструктуризації
10. Особливості формування виручки від реалізації продукції на підприємствах різних сфер діяльності та методи її планування

5.2 ОРІЄНТОВНІ ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ»

1. Розвиток електронних грошей в умовах кредитних відносин

Кредитні гроші – це неповноцінні знаки вартості, які виникли на основі кредитних відносин. В обігу кредитні гроші функціонують у вигляді боргових зобов'язань, що переносять боргові вимоги з одного суб'єкта на інший (вексель, банкнота, чек, депозитні, електронні гроші)

Електронні гроші – абстрактна (умовна) назва грошових коштів, які використовуються їхніми власниками на основі електронної системи банківських послуг.

За формою електронні гроші є різновидом депозитних грошей.

Електронні гроші вперше з'явилися в Японії у другій половині 1980-х років. У той час наперед оплачені чіпові картки деяких телефонних, транспортних і торговельних компаній почали приймати інші фірми. В Європі перші наперед оплачені електронні платіжні продукти було запроваджено з початку 1990-х років. Вони давали змогу користувачам зберігати електронні гроші на картках Danmont, Mondex, Proton і Primeur Card. Нові засоби платежу привернули увагу не тільки завдяки їх інноваційним технічним рисам, а й тому, що випускалися небанківськими установами. Незабаром і банки почали впроваджувати подібні проекти.

Активний розвиток грошово-кредитних відносин сприяв еволюціонуванню не тільки банківської системи, а й її невід'ємній частині – банківським технологіям.

Виокремлюють дві головні групи «електронних грошей»: перша – це смарт-картки (smart cards), або електронні гаманці (e-purses). Друга група – гроші, що знаходяться в електронній мережі (network money).

З готівковими грошами електронні гроші поєднує можливість здійснення платежів поза банківською системою; з традиційними платіжними інструментами – можливість здійснення розрахунків у безготівковій формі, через рахунки, що відкриті в кредитних установах

2. Сутність, значення і принципи організації грошових розрахунків підприємств

Готівкові розрахунки - це платежі готівкою підприємств, підприємців і фізичних осіб між собою за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги) і за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг).

Готівкова форма розрахунків (банкноти і монети) застосовується в процесі обслуговування працівників підприємства - виплати заробітної плати, матеріального заохочення, дивідендів, пенсій, грошової допомоги. Окрім цього, підприємства (підприємці) мають право застосовувати готівкові розрахунки між собою та з іншими підприємцями і фізичними особами як за рахунок коштів, одержаних з кас банків, так і за рахунок отриманої готівкової виручки.

Сума готівкового розрахунку одного підприємства (підприємця) з іншим підприємством (підприємцем) протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами в межах граничних сум розрахунків готівкою, встановлених відповідною постановою НБУ. Платежі понад установлені граничні суми необхідно проводити виключно через банки або небанківські фінансові установи, шляхом перерахування коштів з поточного рахунку на поточний рахунок або внесення коштів до банку для подальшого їх перерахування на поточні рахунки.

Так, постановою Правління НБУ від 06.06.2013 р. № 210 «Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою» (далі – Постанова № 210), починаючи з 01.09.2013 р. встановлено такі обмеження щодо готівкових розрахунків:

- гранична сума розрахунків готівкою підприємств (підприємців) між собою протягом одного дня становить 10 000 грн.;
- гранична сума розрахунків готівкою фізичної особи з підприємством (підприємцем) протягом одного дня за товари (роботи, послуги) становить 150 000 грн.;
- гранична сума розрахунків готівкою фізичних осіб між собою за договорами купівлі-продажу, які підлягають нотаріальному посвідченню, становить 150 000 грн.

Розрахунки на суму більше 150 000 грн. слід проводити шляхом перерахування коштів з поточного рахунку на поточний рахунок, внесенням та/або перерахуванням коштів на поточні рахунки.

Що стосується обмеження розрахунків підприємств (підприємців) між собою, то тут нічого нового. Як і раніше, починаючи аж з 2005 року, сума таких готівкових розрахунків за день не повинна перевищувати 10 000 грн.

Що ж стосується обмежень розрахунків з фізичними особами, то дана норма зовсім нова. Раніше не було ніяких обмежень, які б стосувалися готівкових розрахунків з фізичними особами і тим більше між самими фізичними особами. На сьогодні ж, якщо принаймні одна із сторін є фізичною особою, то сума готівкових розрахунків за день не повинна перевищувати 150 000 грн.

Порушення порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), у тому числі перевищення граничних сум розрахунків готівкою тягне

за собою накладення штрафу на фізичну особу – підприємця, посадових осіб юридичної особи від 100 до 200 НМДГ (від 1700 до 3400 грн). Повторне порушення даної норми протягом року тягне за собою накладення штрафу від 500 до 1000 НМДГ (від 8 500 грн. до 17 000 грн.). Слід зауважити, що дана норма стосується виключно ФОП та юридичних осіб. Тобто відповідальність фізичних осіб за перевищення граничних сум розрахунків готівкою чинним законодавством не передбачено. Готівкові обмеження передбачені саме для отримання коштів підприємством (підприємцем) від фізичної особи. Крім того, такі обмеження стосуються виключно розрахунків за товари, роботи чи послуги. Позареалізаційних доходів дані обмеження не стосуються.

Усі підприємства, які мають рахунки в установах банків і здійснюють операції з готівкою, встановлюють ліміт каси, тобто граничний розмір готівки, який може залишатися в касі підприємства на кінець робочого дня. Для кожного підприємства і його відокремленого підрозділу складається окремий розрахунок встановлення ліміту залишку готівки у касі. Встановлений ліміт каси затверджується внутрішніми наказами (розпорядженнями) підприємства. Для відокремлених підрозділів ліміт каси встановлюється і доводиться до їхнього відома відповідними внутрішніми наказами (розпорядженнями) підприємства — юридичної особи.

Розрахунки готівкою проводяться із застосуванням прибуткових та видаткових касових ордерів, касових і товарних чеків, розрахункових квитанцій, які підтверджують факт продажу (повернення) товарів або коштів, надання послуг, а також рахунків-фактур, договорів, угод, контрактів, актів закупівлі товарів тощо.

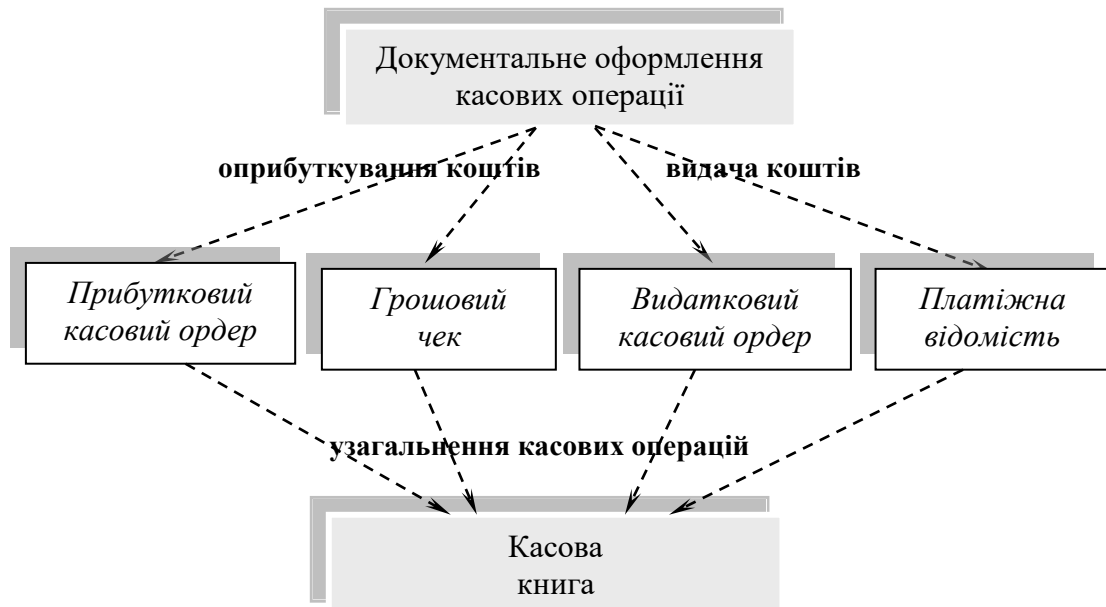

Рисунок 2.1. Схема оформлення касових операцій підприємств, які не здійснюють операції зі застосуванням РРО

Більша частина грошового обороту припадає на безготівковий оборот, який охоплює всі сфери господарських відносин підприємств і організацій, банківських і фінансових установ, населення. Безготівковий грошовий оборот повністю здійснюється через банківські установи, що в них відкрито рахунки

суб'єктам підприємницької діяльності.

Безготівкові розрахунки – це перерахування банками певної суми коштів з рахунку платника на рахунок одержувача коштів за дорученнями підприємств і фізичних. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

Безготівкова форма розрахунків тісно взаємопов'язана з готівковою формою. Так, одержуючи виручку за реалізовану продукцію в безготівковій формі, підприємство має право отримати в банківській установі готівку для виплати заробітної плати, покриття різних витрат, на господарські потреби тощо.

Розрахункові документи можуть подаватися до банку як на паперових носіях, так і у вигляді електронних розрахункових документів програмно-технічного комплексу «клієнт — банк».

Виділяють наступні форми платіжних інструментів під час здійснення розрахункових операцій (рис.2.2).

Рисунок 2.2. Форми платіжних документів під час здійснення безготівкових операцій

1) – розрахунковий документ, з допомогою якого після прийняття рішення суду і за наявності на рахунку підприємства коштів, банк перераховує та накопичує необхідну суму на спеціальному рахунку, а також перераховує накопичену суму зі спеціального рахунку на рахунок, з якого вона перераховувалася раніше, після цього на підставі виконавчого документа та платіжної вимоги стягувача, банк перераховує кошти на рахунок, зазначений у платіжній вимозі. Тобто, у разі наявності на рахунку клієнта суми, що визначена рішенням (ухвалою) суду, санкціонованою прокурором, постановою слідчого, постановою державного виконавця, банк меморіальним ордером списує зазначену суму з рахунку, на який накладено арешт та резервує її на спеціальному рахунку, а також здійснює подальше перерахування;

2) – розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів та перерахування її на рахунок одержувача. Платіжне доручення приймається банком до виконання протягом десяти календарних днів з дати його виписки;

3) – розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або при довірному списанні, отримувача до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача. Банк стягувача приймає платіжні вимоги протягом 10 календарних днів, а банк платника – протягом 30 календарних днів з дати їх складання;

4) – розрахунковий документ, який складається з двох частин: верхньої частини – вимоги одержувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів; нижньої частини – доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку визначеної ним суми коштів та перерахування її на рахунок одержувача. Банк платника приймає вимогу-доручення від платника протягом 20 календарних днів з дати оформлення її одержувачем;

5) – розрахунковий документ, що містить письмове доручення власника рахунку (чекодавця) банку-емітенту, в якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів; Розрахункові чеки використовуються тільки для безготівкових перерахувань з рахунку чекодавця на рахунок одержувача коштів і не підлягають сплаті готівкою. Строк дії чекової книжки – один рік, розрахункового чека, який видається фізичній особі для одноразового розрахунку, – три місяці з дати їх видачі. День оформлення чекової книжки або розрахункового чека не враховується. Розрахункові чеки, виписані після зазначеного строку, вважаються недійсними і до оплати не приймаються;

6) – договір, що містить зобов'язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж. За операціями з акредитивами всі зацікавлені сторони мають справу тільки з документами, а не з товарами, послугами або іншими видами виконання зобов'язань, з якими можуть бути пов'язані ці документи;

7) – це письмове безумовне зобов'язання, боргова розписка стандартної форми, що дає право її власнику вимагати сплати визначеної у векселі суми від особи, яка видала вексель, у відповідний строк і у відповідному місці. За своєю суттю вексель є абстрактним борговим зобов'язанням – він не обумовлений попереднім виконанням будь-яких договірних зобов'язань. Векселі на основі взаємної довіри суб'єктів ринкових відносин функціонують в обігу як розрахунковий засіб, боргове зобов'язання та як різновид цінних паперів. Важлива особливість векселя полягає в тім, що його можна використати як засіб платежу.

8) – це пластина з нанесеною на ній магнітною смугою або вмонтованою мікросхемою, яка містить ключ до спеціального карткового рахунку в банку. Платіжні картки можуть дебетовими – призначеними для одержання готівки у банківських банкоматах або покупки товарів шляхом розрахунку через

електронні термінали; кредитними – за умови відкриття кредитної лінії у банку, що дає можливість її власникам картки користуватися кредитом при купівлі товарів і отриманні касових позик.

Безготівкові розрахунки – це перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки одержувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, внесених ними готівкою в касу банку, на рахунки одержувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

Готівкові розрахунки – платежі готівкою підприємств, підприємців та фізичних осіб за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги) і за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна.

3. Непрямі податки: порядок обчислення та сплати

Непрямі податки – податки на товари і послуги, що встановлюються у вигляді надбавки до ціни або тарифу, оплачуються покупцями при купівлі товарів та отриманні послуг, а в бюджет вносяться продавцями чи рідше виробниками цих товарів та послуг.

В Україні використовуються три види непрямих податків:

1. Акцизний податок – це непрямий податок, що встановлюється на підакцизні товари та включається в їх ціну. Об'єктом оподаткування виступає оборот з реалізації вироблених в Україні товарів, в т. ч. з давальницької сировини, а також митна вартість імпортованих товарів, у т. ч. в межах бартерних операцій, отриманих без оплати їхньої вартості або з частковою оплатою. Платниками акцизного податку є суб'єкти підприємницької діяльності – виробники (продавці) підакцизних товарів.

Підакцизні товари в Україні – це ті, стосовно виробництва та реалізації яких виникає зобов'язання з акцизного податку. Перелік підакцизних товарів встановлений п. 215.1 Податкового кодексу України: спирт етиловий та інші спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво (крім квасу «живого» бродіння); тютюнові вироби, тютюн та промислові замінники тютюну; нафтопродукти, скраплений га; автомобілі легкові, кузови до них, причепи та напівпричепи, мотоцикли, транспортні засоби, які призначаються для перевезення 10 осіб і більше, транспортні засоби для перевезення вантажів; електрична енергія.

Всі ці продукти мають певні ідентифікаційні коди УКТ ЗЕД (українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності. Вона розроблена на основі Гармонізованої системи опису та кодування товарів і Комбінованої номенклатури Європейського Союзу. УКТ ЗЕД співпадає з Гармонізованою системою на рівні шести знаків, а з Комбінованою номенклатурою ЄС – на рівні восьми знаків товарного коду). Тобто якщо вони отримали певний код УКТ ЗЕД, то вони автоматично стають підакцизним товаром. Такі коди можна знайти в Податковому кодексі України у статтях, де встановлюються ставки акцизного податку. Діють також окремі нормативні акти, які регулюють виробництво та реалізацію підакцизних товарів.

Ставки акцизного податку:

- у твердих ставках (у гривнях або євро) з одиниці реалізованого товару;
- за ставками у відсотках до обороту з продажу.

Нульова ставка податку на: спирт етиловий для виробництва вин, лікарських засобів; технічний спирт; біоетанол для виробництва бензинів та біопалива.

Окрім нульових підакцизників є товари, операції з якими звільнені від оподаткування акцизним податком. Від нульовиків вони відрізняються тим, що якщо їх використати не за «безакцизним» призначенням, то доведеться платити акциз (наприклад, імпорт легкових автомобілів, що продаються інвалідам за умови, що придбані вони за бюджетні кошти, кошти ПФУ чи ФСС; лекові автомобілі, що мають спецпризначення: швидка допомога, цивільний захист, рятувальна справа, пожежна і техногенна безпека (придбані за бюджетні кошти) та інші (див пп. 213.3.1 Податковий кодекс України)).

В Україні не підпадають під акциз: кава, чай, какао, шоколад, кондитерські вироби з вмістом алкоголю (ці товари час від часу були «кандидатами» на акциз, а кава, какао та шоколад на початку 90-х років (до 1997 р.) були підакцизними.). Ще один безакцизний товар – безалкогольне пиво, так як має міцність менше 0,5%. З 2017 року в Україні було скасовано роздрібний акцизний податок з пального.

2. Податок на додану вартість (ПДВ) — це непрямий податок, який входить до ціни товарів (робіт, послуг) і сплачується покупцем, але його облік та перерахування до державного бюджету здійснює продавець (податковий агент).

Платником ПДВ є будь-яка особа, що провадить або планує провадити господарську діяльність. Обов'язково податок на додану вартість сплачують ті платники податку, у яких обсяг оподатковуваних операцій протягом 12 місяців сукупно перевищує 1 млн. грн. (без ПДВ).

База оподаткування ПДВ операцій з постачання товарів/послуг визначатиметься виходячи з їх договірної вартості з урахуванням загальнодержавних податків та зборів (абз. 1 п. 188.1 ПКУ). Але з початку 2015 року запроваджується нижня межа для бази оподаткування: не нижче від ціни придбання товарів/послуг, а для необоротних активів — не нижче від балансової(залишкової) вартості за даними бухгалтерського обліку станом на початок звітного (податкового) періоду, протягом якого здійснюються такі операції.

Це правило не діятиме щодо поставок:

- товарів (послуг), ціни на які підлягають державному регулюванню;
- газу, який постачається для потреб населення.

База оподаткування ПДВ таких операцій нижньої межі не матиме і визначатиметься виключно на рівні договірної вартості між контрагентами.

Крім того, у разі коли обліку необоротних активів немає, наприклад у приватних підприємств, база оподаткування ПДВ визначатиметься виходячи зі звичайної ціни.

Об'єкт оподаткування – сума отриманої, в результаті здійснюваних платниками операцій, виручки.

Ставка податку становить:

- 20% від бази оподаткування, що включається в ціну продукції;

- 7% від бази оподаткування (постачання на митній території України та ввезення на митну територію України: лікарських засобів, дозволених для виробництва і застосування в Україні та внесених до Державного реєстру лікарських засобів, а також медичних виробів за переліком, затвердженим КМУ; лікарських засобів, медичних виробів та/або медичного обладнання, дозволених для застосування у межах клінічних випробувань, дозвіл на проведення яких надано центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я;

- пільгова «нульова ставка»:

1) Вивезення товарів за межі митної території України у митному режимі: експорту, безмитної торгівлі, вільної митної зони або реекспорту, якщо товари поміщені у такий режим відповідно до пункту 5 частини першої статті 86 Митного кодексу України.

2) Постачання товарів:

для заправки або забезпечення морських суден, що використовуються для навігаційної діяльності, перевезення пасажирів або вантажів за плату, промислової, риболовецької або іншої господарської діяльності, що провадиться за межами територіальних вод України; використовуються для рятування або подання допомоги в нейтральних або територіальних водах інших країн; входять до складу Військово-Морських Сил України та відправляються за межі територіальних вод України, у тому числі на якірні стоянки; для заправки або забезпечення повітряних суден, що виконують міжнародні рейси для навігаційної діяльності чи перевезення пасажирів або вантажів за плату; входять до складу Повітряних Сил України та відправляються за межі повітряного кордону України, у тому числі у місця тимчасового базування;

для заправки (дозаправки) та забезпечення космічних кораблів, космічних ракетних носіїв або супутників Землі;

для заправки (дозаправки) або забезпечення наземного військового транспорту чи іншого спеціального контингенту Збройних Сил України, що бере участь у миротворчих акціях за кордоном України, або в інших випадках, передбачених законодавством;

магазинами безмитної торгівлі, відповідно до порядку, встановленого КМУ. У разі подальшого вивезення таких товарів за межі митної території України податок не справляється (у тому числі за нульовою ставкою). Постачання товарів магазинами безмитної торгівлі може здійснюватися виключно фізособам, які виїжджають за митний кордон України, або фізособам, які переміщуються транспортними засобами, що належать резидентам та знаходяться за межами митного кордону України.

3) Постачання таких послуг:

міжнародні перевезення пасажирів і багажу та вантажів залізничним, автомобільним, морським і річковим та авіаційним транспортом. При цьому перевезення вважається міжнародним, якщо здійснюється за єдиним міжнародним перевізним документом;

послуги, що передбачають роботи з рухомим майном, попередньо ввезеним на митну територію України для виконання таких робіт та вивезеним за межі митної території України платником, що виконував такі роботи, або

отримувачем-нерезидентом. До робіт з рухомим майном належать роботи з переробки товарів, що можуть включати власне переробку (обробку) товарів – монтаж, збирання, монтування та налагодження, у результаті чого створюються інші товари, у тому числі постачання послуг з переробки давальницької сировини, а також модернізацію та ремонт товарів, що передбачає проведення комплексу операцій з частковим або повним відновленням виробничого ресурсу об'єкта (або його складових частин), визначеного нормативно-технічною документацією, у результаті виконання якого передбачається поліпшення стану такого об'єкта;

послуги з обслуговування повітряних суден, що виконують міжнародні рейси. Якщо операції з постачання товарів звільнено від оподаткування на митній території України, до операцій з експорту таких товарів застосовується нульова ставка.

Неоподатковувані операції: продаж вітчизняних продуктів дитячого харчування, надання (передплата) періодичних видань засобів масової інформації та іншої вітчизняної друкованої продукції, надання послуг з охорони здоров'я, закладами, що мають спеціальні ліцензії, випуск, розміщення і продаж цінних паперів, випущених в обіг підприємствами, НБУ, Мінфіном, Держказначейством України, органами місцевого самоврядування; надання послуг по страхуванню та перестрахуванню, соціальному та пенсійному страхуванню, виплати пенсій, стипендій, субсидій, дотацій, дивідендів і т. д.

Обсяг ПДВ, що сплачується до бюджету, визначається, як різниця між податковим зобов'язанням платника податку та податковим кредитом.

Податкове зобов'язання – загальна сума податку, яку зобов'язаний сплатити (нарахувати) платник податку у звітному (податковому) періоді.

Податковий кредит – сума, на яку платник податку має право зменшити податкове зобов'язання звітного періоду. Сума, яка відноситься до податкового кредиту – це сума ПДВ, яка вже сплачена платником податку продавцю товарів (робіт, послуг) у складі ціни придбання товарів (робіт, послуг).

Бюджетне відшкодування з ПДВ – різниця між податковим зобов'язанням та податковим кредитом, що дає від'ємне значення.

3. Мито – це непрямий податок, що стягується з товарів, транспортних засобів, інших предметів, які переміщуються через митний кордон країни. Є декілька видів мита: ввізне, вивізне, сезонне, спеціальне, антидемпінгове, компенсаційне.

Ввізне мито нараховується на товари та інші предмети в разі ввезення таких на митну територію держави.

Вивізне мито нараховується на товари та інші предмети при їх вивезенні за межі митної території країни.

Сезонне мито застосовується на окремі товари на термін не більший ніж чотири місяці від моменту його встановлення. Воно може бути ввізним і вивізним.

Спеціальне мито використовують як спосіб захисту національного товаровиробника, як запобіжний засіб проти порушення національних інтересів, а також як відповідь на дискримінаційні дії інших держав.

Антидемпінгове мито застосовується у випадку ввезення на митну територію товарів за демпінговими цінами або вивезення за межі митної території товарів за ціною, нижчою від цін інших експортерів-конкурентів.

Компенсаційне мито використовують коли на митну територію країни ввозиться товар, який є об'єктом субсидованого імпорту або за умови вивезення таких товарів за межі митної території країни.

Ввізне мито є диференційованим щодо товарів, що походять з держав, які спільно з Україною входять до митних союзів або утворюють з нею зони вільної торгівлі. У разі встановлення будь-якого спеціального преференційного митного режиму згідно з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, застосовуються преференційні ставки ввізного мита, встановлені Митним тарифом України.

До товарів, що походять з України або з держав - членів Світової організації торгівлі, або з держав, з якими Україна уклала двосторонні або регіональні угоди щодо режиму найбільшого сприяння, застосовуються пільгові ставки ввізного мита, встановлені Митним тарифом України, якщо інше не встановлено законом.

До решти товарів застосовуються повні ставки ввізного мита, встановлені Митним тарифом України.

Ставки податку:

- у відсотках до митної вартості товарів, що переміщуються через митний кордон (адвалерна ставка);
- у грошовому розмірі на одиницю товару (специфічна ставка).

4. Характеристика ПДВ. Суть податкового зобов'язання та податкового кредиту

Податок на додану вартість сплачують лише ті платники податку, у яких обсяг оподатковуваних операцій протягом 12 місяців сукупно перевищує 1 млн. грн. (без ПДВ).

База оподаткування ПДВ операцій з постачання товарів/послуг визначатиметься виходячи з їх договірної вартості з урахуванням загальнодержавних податків та зборів (абз. 1 п. 188.1 ПКУ). Але з початку 2015 року запроваджується нижня межа для бази оподаткування: не нижче від ціни придбання товарів/послуг, а для необоротних активів – не нижче від балансової (залишкової) вартості за даними бухгалтерського обліку станом на початок звітного (податкового) періоду, протягом якого здійснюються такі операції.

Це правило не діятиме щодо поставок:

- товарів (послуг), ціни на які підлягають державному регулюванню;
- газу, який постачається для потреб населення.

База оподаткування ПДВ таких операцій нижньої межі не матиме і визначатиметься виключно на рівні договірної вартості між контрагентами.

Крім того, у разі коли обліку необоротних активів немає, наприклад у приватних підприємств, база оподаткування ПДВ визначатиметься виходячи зі звичайної ціни.

Об'єкт оподаткування – сума отриманої, в результаті здійснюваних платниками операцій, виручки.

Ставка податку становить:

- 20% від бази оподаткування, що включається в ціну продукції;
- 7% від бази оподаткування (постачання на митній території України та ввезення на митну територію України: лікарських засобів, дозволених для виробництва і застосування в Україні та внесених до Державного реєстру лікарських засобів, а також медичних виробів за переліком, затвердженим КМУ; лікарських засобів, медичних виробів та/або медичного обладнання, дозволених для застосування у межах клінічних випробувань, дозвіл на проведення яких надано центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я;
- пільгова «нульова ставка»

Неоподатковувані операції: продаж вітчизняних продуктів дитячого харчування, надання (передплата) періодичних видань засобів масової інформації та іншої вітчизняної друкованої продукції, надання послуг з охорони здоров'я, закладами, що мають спеціальні ліцензії, випуск, розміщення і продаж цінних паперів, випущених в обіг підприємствами, НБУ, Мінфіном, Держказначейством України, органами місцевого самоврядування; надання послуг по страхуванню та перестраховуванню, соціальному та пенсійному страхуванню, виплати пенсій, стипендій, субсидій, дотацій, дивідендів і т. д.

Обсяг ПДВ, що сплачується до бюджету, визначається, як різниця між податковим зобов'язанням платника податку та податковим кредитом.

Податкове зобов'язання – загальна сума податку, яку зобов'язаний сплатити (нарахувати) платник податку у звітному (податковому) періоді.

Податковий кредит – сума, на яку платник податку має право зменшити податкове зобов'язання звітного періоду. Сума, яка відноситься до податкового кредиту – це сума ПДВ, яка вже сплачена платником податку продавцю товарів (робіт, послуг) у складі ціни придбання товарів (робіт, послуг).

Право на віднесення сум податку до податкового кредиту виникає у разі здійснення операцій з:

а) придбання або виготовлення товарів (у тому числі в разі їх ввезення на митну територію України) та послуг;

б) придбання (будівництво, спорудження, створення) необоротних активів, у тому числі при їх ввезенні на митну територію України (у тому числі у зв'язку з придбанням та/або ввезенням таких активів як внесок до статутного фонду та/або при передачі таких активів на баланс платника податку, уповноваженого вести облік результатів спільної діяльності);

в) отримання послуг, наданих нерезидентом на митній території України, та в разі отримання послуг, місцем постачання яких є митна територія України;

г) ввезення необоротних активів на митну територію України за договорами оперативного або фінансового лізингу.

Датою виникнення права платника податку на віднесення сум податку до податкового кредиту відповідно до пункту 198.2 статті 198 розділу V Кодексу вважається дата тієї події, що відбулася раніше:

- дата списання коштів з банківського рахунка платника податку на оплату товарів/послуг;
- дата отримання платником податку товарів/послуг.

Починаючи з 1 січня 2015 року, при отриманні платником податку послуг від нерезидента на митній території України, платник податку отримує право на податковий кредит за такими операціями на дату складання ним податкової накладної за цими операціями, за умови її реєстрації в Єдиному реєстрі податкових накладних та включенні до податкових зобов'язань звітного періоду.

З метою досягнення легальності здійснення фінансових операцій, уникнення «тіньових» оборотів і упередження виникнення розбіжностей з контрагентами, податкові накладні із сумою ПДВ понад 10 тис. грн. в одній накладній, а також податкові накладні, виписані при здійсненні операцій з постачання підакцизних товарів та товарів, ввезених на митну територію України, незалежно від розміру ПДВ в одній податковій накладній, підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі податкових накладних (ЄРПН).

Формування податкового кредиту без отримання податкової накладної може здійснюватися на підставі таких документів:

а) транспортні квитки, готельні рахунки або рахунки, які виставляються платнику податку за послуги зв'язку, інші послуги, вартість яких визначається за показниками приладів обліку, що містять загальну суму платежу, суму податку та податковий номер продавця, крім тих, форма яких встановлена міжнародними стандартами;

б) касові чеки, які містять суму отриманих товарів/послуг, загальну суму нарахованого податку (з визначенням фіскального номера та податкового номера постачальника). При цьому з метою такого нарахування загальна сума отриманих товарів/послуг не може перевищувати 200 гривень за день (без урахування податку);

в) бухгалтерські довідки, складені відповідно до пункту 198.5 статті 198 розділу V Кодексу;

г) податкові накладні, складені платником податку відповідно до пункту 208.2 статті 208 розділу V Кодексу та зареєстровані в ЄРПН.

У разі використання платниками для розрахунків із споживачами реєстраторів розрахункових операцій касовий чек повинен містити дані про загальну суму коштів, що підлягає сплаті покупцем з урахуванням податку, та суму цього податку, що сплачується у складі загальної суми.

Бюджетне відшкодування з ПДВ – різниця між податковим зобов'язанням та податковим кредитом, що дає від'ємне значення.

При від'ємному значенні різниці між податковим зобов'язанням і податковим кредитом, така сума:

а) враховується у зменшення суми податкового боргу з податку, що виник за попередні звітні (податкові) періоди в частині, що не перевищує суму, обчислену відповідно до п. 2001.3 ПКУ на момент отримання контролюючим органом податкової декларації; в разі відсутності податкового боргу -

б) або підлягає бюджетному відшкодуванню за заявою платника у сумі податку, фактично сплаченій отримувачем товарів/послуг у попередніх та звітному податкових періодах постачальникам таких товарів/послуг або до Державного бюджету України, в частині, що не перевищує суму, обчислену

відповідно до п. 2001.3 ПКУ на момент отримання контролюючим органом податкової декларації,

в) та/або зараховується до складу податкового кредиту наступного звітного (податкового) періоду.

5. Показники стану та ефективності використання основних засобів

Показники стану й ефективності використання основних засобів можна об'єднати в три групи, які характеризують: 1) забезпечення підприємства основними засобами; 2) стан основних засобів; 3) ефективність використання основних засобів.

До показників, які характеризують забезпеченість підприємства основними засобами, належать: фондомісткість, фондоозброєність, фондovіддача.

Фондовіддача визначається за формулою:

$$\Phi_B = \frac{B_n}{\Phi_K},$$

де Φ_B — фондovіддача основних засобів;

B_n — вартість виробленої продукції за звітний період;

Φ_K — балансова вартість основних засобів на кінець звітного періоду.

Характеризує ефективність використання основних засобів, відображає суму виготовленої продукції на одну гривню основних засобів.

Фондомісткість є величиною, оберненою до фондovіддачі, дає можливість визначити вартість основних засобів на одну гривню виробленої продукції і характеризує забезпеченість підприємства основними засобами. За нормальних умов фондovіддача повинна мати тенденцію до збільшення, а фондомісткість — до зменшення.

Стан основних засобів характеризують через коефіцієнти: зносу основних засобів; придатності; оновлення; вибуття (приросту) основних засобів.

Коефіцієнт зносу характеризує частку вартості основних засобів, що її списано на витрати виробництва в попередніх періодах:

$$K_3 = \frac{3_0}{\Phi_K},$$

де K_3 — коефіцієнт зносу основних засобів;

3_0 — сума зносу основних засобів;

Φ_K — балансова вартість основних засобів.

Коефіцієнт придатності основних засобів розраховується за формулами:

$$K_n = 1 - K_3$$

або

$$K_n = 100\% - K_3,$$

де K_n — коефіцієнт придатності основних засобів;

K_3 — коефіцієнт зносу основних засобів.

Коефіцієнт придатності показує, яка частина основних засобів придатна для експлуатації в процесі господарської діяльності.

Коефіцієнти оновлення та вибуття розраховуються за формулами:

$$K_0 = \frac{\Phi_y}{\Phi_k}, \quad K_B = \frac{\Phi_B}{\Phi_k},$$

де K_0 — коефіцієнт оновлення основних засобів;

Φ_y — вартість уведених основних засобів за звітний період;

K_B — коефіцієнт вибуття основних засобів;

Φ_B — вартість виведених основних засобів за звітний період.

Коефіцієнт оновлення основних засобів характеризує інтенсивність введення в експлуатацію нових основних засобів. Коефіцієнт вибуття показує інтенсивність вибуття основних засобів, тобто рівень вибуття тих основних засобів, які або морально застаріли, або зношені й непридатні для дальшого використання.

Позитивною в діяльності підприємства є ситуація, коли вартість введених у дію основних засобів перевищує вартість основних засобів, що вибули. Для цього розраховується *коефіцієнт приросту основних засобів*.

$$K_p = \frac{\Phi_y - \Phi_B}{\Phi_k}$$

До показників, які характеризують ефективність використання основних засобів, належать: *фондовіддача, рентабельність основних засобів, сума прибутку на одну гривню основних засобів*.

Відносним показником ефективності використання основних засобів є рентабельність. Цей показник визначається за формулою:

$$R\phi = \frac{\Pi_3}{\Phi_k} \cdot 100\%$$

де $R\phi$ — рентабельність основних засобів;

Π_3 — загальний прибуток за звітний період;

Φ_k — балансова вартість основних засобів на кінець звітного періоду.

Таблиця

Методика розрахунку показників оцінки основних засобів підприємства

Назва показника	Алгоритм розрахунку	Джерела інформації	Характеристика
1	2	3	5
1. Коефіцієнт придатності основних засобів (Кпр)	Залишкова вартість основних засобів	p.1010 Ф. №1	Відображає частину основних засобів, придатну до експлуатації.
	Первісна вартість основних засобів	p.1011 Ф. №1	

2. Коефіцієнт зносу основних засобів (Кз)	$\frac{\text{Знос основних засобів}}{\text{Первісна вартість основних засобів}}$	$\frac{\text{p.1012 Ф. №1}}{\text{p.1011 Ф. №1}}$	Характеризує ту частку вартості основних засобів, що її списано на витрати виробництва в попередніх періодах. Збільшення коефіцієнта зносу в динаміці є негативною тенденцією. Рекомендоване значення <0,5.
3. Коефіцієнт оновлення основних засобів (Кон.)	$\frac{\text{Вартість основних засобів, що надійшли за період}}{\text{Вартість основних засобів на кінець періоду}}$	$\frac{\text{p.260 гр.5Ф. № 5}}{\text{p.1011 гр.4 Ф. №1}}$	Показує частку введених нових основних засобів у загальній вартості основних засобів. Рекомендоване значення >0,1.
4. Коефіцієнт вибуття основних засобів (Квиб.)	$\frac{\text{Вартість основних засобів, що вибули за період}}{\text{Вартість основних засобів на початок періоду}}$	$\frac{\text{p.260 гр.8 Ф. № 5}}{\text{p.1011 гр.3 Ф. №1}}$	Характеризує інтенсивність вибуття основних виробничих засобів. Рекомендоване значення >0,1.
5. Коефіцієнт мобільності (Км)	$\frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Активи}}$	$\frac{\text{p.1195 Ф. №1}}{\text{p.1300 Ф. №1}}$	Характеризує мобільність активів підприємства, позитивним є зростання коефіцієнта
6. Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів (Ке)	$\frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Необоротні активи}}$	$\frac{\text{p.1195 Ф. №1}}{\text{p.1095 Ф. №1}}$	Позитивним є зростання коефіцієнта, яке вказує на підвищення ліквідності балансу
7. Фондовіддача (Фв)	$\frac{\text{Чистий дохід}}{\text{Залишкова вартість основних засобів}}$	$\frac{\text{p.2000 Ф. №2}}{\text{p. 1010 Ф. №1}}$	Показує яка частка доходу припадає на 1 грн. вартості основних засобів. Позитивним є зростання коефіцієнта.
8. Фондомісткість (Фм)	$\frac{\text{Залишкова вартість основних засобів}}{\text{Чистий дохід}}$	$\frac{\text{p.1010 Ф. №1}}{\text{p. 2000 Ф. №2}}$	Характеризує вартість основних засобів, яка припадає на 1 грн. доходу, позитивною є тенденція до зменшення
9. Фондоозброєність (Фозбр)	$\frac{\text{Залишкова вартість основних засобів}}{\text{Середньоспискова чисельність працівників}}$	$\frac{\text{p.1010 Ф. №1}}{\text{p.5050 Ф. 1ПВ}}$	Характеризує рівень технічної оснащеності працівників

6. Ціни та ціноутворення при реалізації продукції

Прямий вплив на розмір виручки справляє рівень відпускних цін, на які, у свою чергу, впливають: якість і споживчі властивості продукту, термін реалізації, попит та пропозиція тощо.

Залежно від того, яку мету має підприємство на ринку, розрізняють різні підходи до ціноутворення (оптимізації цін). Такими цілями можуть бути:

- виживання на ринку стає головною метою, коли ринок досяг майже граничної місткості (для збереження життєздатності підприємства можуть встановлювати низькі ціни, сподіваючись, що ринок буде чутливим до них);
- максимізація прибутку (у цьому разі зіставляються попит і витрати на виробництво з альтернативними цінами і вибирають ту з них, яка забезпечить максимальний прибуток);
- лідерство на ринку досягається через зниження витрат і одержання високого і тривалого прибутку (установлюються низькі ціни з метою збільшення частки підприємства на ринку);
- лідерство щодо якості товарів передбачає встановлення відносно високих цін, які мають компенсувати високі витрати на науково-дослідні роботи й забезпечення якості.

За умов ринкової економіки існують вільні, фіксовані та регульовані ціни.

Фіксовані ціни встановлюються адміністративно (державою), переважно, на послуги першої необхідності чи на товари (послуги), які монопольно виготовляються чи надаються державою (газ, електроенергія, пасажирський транспорт тощо).

Регульовані ціни встановлюються з метою регулювання рівня рентабельності товарів першої необхідності, наприклад, хлібобулочних виробів, продуктів дитячого харчування тощо. Державою встановлюються також індикативні ціни – мінімальний і максимальний рівень регульованої ціни.

У решті випадків користуються вільними цінами, тобто такими, які склалися на ринку під впливом попиту і пропозицій за домовленістю сторін – постачальників і споживачів.

Залежно від того, кому реалізується продукція, встановлюються відпускні та роздрібні ціни. Продаючи товари за фіксованими цінами, торгові організації отримують торгову знижку.

Розрахунок ціни продукції (6.1):

$$Ц_1 = C + П, \quad (6.1)$$

де $Ц_1$ – ціна виробника; C – собівартість продукції, грн.; $П$ – норма прибутку, грн.

Норма прибутку визначається у відсотках до собівартості, виходячи із міркувань забезпечення як прибутковості продукції, так і її конкурентоспроможності (6.2):

$$Ц_2 = C + П + ПДВ, \quad (6.2)$$

де $Ц_2$ – ціна продукції з податком на додану вартість; $ПДВ$ – податок на додану вартість.

$$Ц_3 = C + П + АЗ + ПДВ, \quad (6.3)$$

де C_3 – ціна продукції з акцизним збором і податком на додану вартість;
 A_3 – акцизний податок.

$$C_4 = C + П + A_3 + ПДВ + ТН, \quad (6.4)$$

де C_4 – роздрібна ціна продукції; $ТН$ – торгова націнка.

На практиці підприємства встановлюють не окремі ціни на окремі товари, а використовують цілу систему цін, щоб продавати весь асортимент своїх товарів, враховуючи попит на різних, у тому числі територіально віддалених, ринках.

7. Собівартість продукції (робіт, послуг): класифікація та види

Без розрахунку собівартості неможливо визначити фінансовий результат виробничо-господарської діяльності підприємства..

Собівартість продукції (робіт, послуг) – це виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на виробництво. Вона поділяється на виробничу (прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати, загальновиробничі витрати) та собівартість реалізованої продукції (виробнича собівартість, нерозподілені постійні загальновиробничі витрати та наднормативні виробничі витрати).

Витрати, які не включаються до виробничої собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) – адміністративні, витрати на збут та інші операційні витрати.

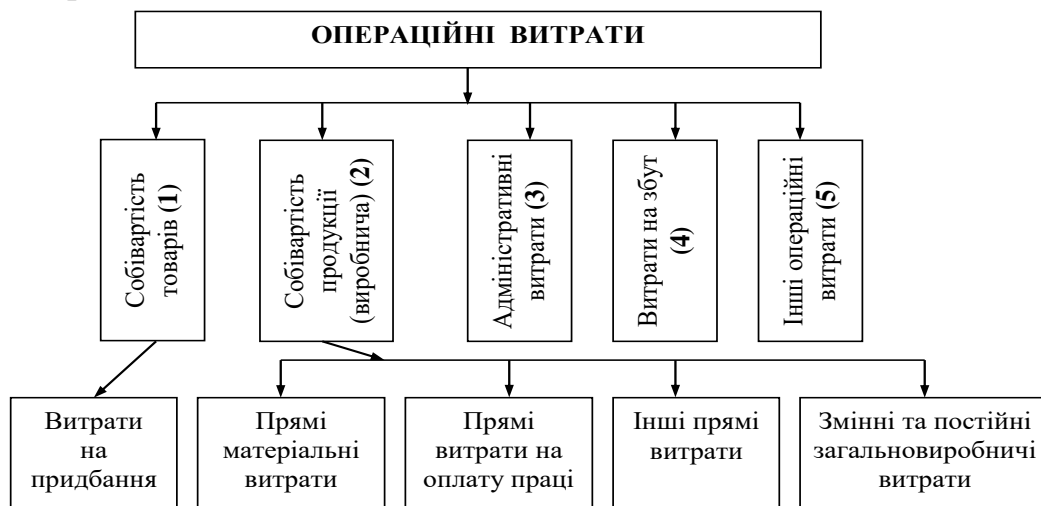

Рис. 7.1. Склад операційних витрат згідно П(С)БО «Витрати»

Виробнича собівартість продукції зменшується на справедливую вартість супутньої продукції, яка реалізується, та вартість супутньої продукції в оцінці можливого її використання на власному підприємстві.

До складу прямих матеріальних витрат включається вартість сировини й основних матеріалів, що утворюють основу вироблюваної продукції, купівельних напівфабрикатів та комплектуючих виробів, допоміжних й інших

матеріалів, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат. Прямі матеріальні витрати зменшуються на вартість зворотних відходів, отриманих у процесі виробництва.

До складу прямих витрат на оплату праці включаються заробітна плата та інші виплати робітникам, зайнятим у виробництві продукції, виконанні робіт або наданні послуг, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат.

До складу інших прямих витрат включаються всі інші виробничі витрати, що можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат, зокрема відрахування на соціальні заходи, плата за оренду земельних і майнових паїв, амортизація, втрати від браку, які складаються з вартості остаточно забракованої з технологічних причин продукції (виробів, вузлів, напівфабрикатів), зменшеної на її справедливую вартість, та витрат на виправлення такого технічно неминучого браку.

До складу загальновиробничих витрат включаються:

витрати на управління виробництвом (оплата праці апарату управління цехами, дільницями тощо; відрахування на соціальні заходи й медичне страхування апарату управління цехами, дільницями; витрати на оплату службових відряджень персоналу цехів, дільниць тощо);

амортизація основних засобів загальновиробничого (цехового, лінійного) призначення, нематеріальних активів загальновиробничого (цехового, лінійного) призначення;

витрати на утримання, експлуатацію та ремонт, страхування, операційну оренду основних засобів, інших необоротних активів загальновиробничого призначення;

витрати на вдосконалення технології й організації виробництва (оплата праці та відрахування на соціальні заходи працівників, зайнятих удосконаленням технології й організації виробництва, поліпшенням якості продукції, підвищенням її надійності, довговічності, інших експлуатаційних характеристик у виробничому процесі; витрати матеріалів, купівельних комплектуючих виробів і напівфабрикатів, оплата послуг сторонніх організацій тощо);

витрати на опалення, освітлення, водопостачання, водовідведення та інше утримання виробничих приміщень;

витрати на обслуговування виробничого процесу (оплата праці загальновиробничого персоналу; відрахування на соціальні заходи, медичне страхування робітників та апарату управління виробництвом; витрати на здійснення технологічного контролю за виробничими процесами і якістю продукції, робіт, послуг);

витрати на охорону праці, техніку безпеки й охорону навколишнього природного середовища.

Інші витрати (внутрішньозаводське переміщення матеріалів, деталей, напівфабрикатів, інструментів зі складів до цехів і готової продукції на склади; нестачі незавершеного виробництва; нестачі та втрати від псування матеріальних цінностей у цехах; оплата простоїв тощо).

Загальновиробничі витрати поділяються на постійні і змінні. До змінних загальновиробничих витрат належать витрати на обслуговування та управління виробництвом (цехів, дільниць), що змінюються прямо (або майже прямо) пропорційно до зміни обсягу діяльності. Змінні загальновиробничі витрати розподіляються на кожен об'єкт витрат з використанням бази розподілу (годин праці, заробітної плати, обсягу діяльності, прямих витрат тощо), виходячи з фактичної потужності звітного періоду. До постійних загальновиробничих витрат належать витрати на обслуговування й управління виробництвом, що залишаються незмінними (або майже незмінними) за зміни обсягу діяльності. Постійні загальновиробничі витрати розподіляються щодо кожного об'єкта витрат з використанням бази розподілу (годин праці, заробітної плати, обсягу діяльності, прямих витрат тощо) за нормальної потужності. Нерозподілені постійні загальновиробничі витрати включаються до складу собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг) у період їх виникнення. Загальна сума розподілених та нерозподілених постійних загальновиробничих витрат не може перевищувати їхню фактичну величину.

Витрати, пов'язані з операційною діяльністю, які не включаються до собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), поділяються на адміністративні витрати, витрати на збут й інші операційні витрати.

До адміністративних витрат належать такі загальногосподарські витрати, які спрямовані на обслуговування та управління підприємством.

Витрати на збут охоплюють витрати, пов'язані з реалізацією (збутом) продукції (товарів, робіт, послуг).

До інших операційних витрат включаються: витрати на дослідження та розробки, собівартість реалізованої іноземної валюти, собівартість реалізованих виробничих запасів, сума безнадійної дебіторської заборгованості та відрахування до резерву сумнівних боргів, втрати від операційної курсової різниці, втрати від знецінення запасів, визнані штрафи, пеня, неустойка тощо.

8. Санація підприємства: порядок проведення, джерела забезпечення

Одним із засобів подолання платіжної кризи та запобігання банкрутству підприємства є фінансова санація. Термін «санація» походить від латинського «sanare» і перекладається як оздоровлення або одужання.

Санація – це система заходів, що здійснюються в процесі провадження справи про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, заходів, спрямованих на оздоровлення його фінансового стану, а також на задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів через кредитування, реструктуризацію боргів і капіталу та (або) зміну організаційної чи виробничої структури суб'єктів підприємницької діяльності.

Головним критерієм прийняття рішення щодо санації чи ліквідації підприємства є його санаційна спроможність, а саме наявність у підприємства фінансових, організаційно-технічних та правових можливостей для проведення фінансової санації. З метою визначення санаційної спроможності підприємства проводиться, так званий, санаційний аудит. Характерною його рисою є те, що він стосується тільки підприємств, які зазнали фінансової кризи, а головною метою – оцінка санаційної спроможності підприємства на підставі аналізу

фінансово-господарської діяльності та наявного плану фінансового оздоровлення.

Фінансування санації може здійснюватися за рахунок: внутрішніх фінансових джерел (реструктуризація активів, зменшення витрат, збільшення обсягів реалізації); фінансових засобів власників (збільшення/зменшення статутного капіталу, надання позик, надання цільових внесків на безповоротній основі); за допомогою кредиторів (реструктуризація наявної заборгованості, зменшення або списання заборгованості, надання санаційних кредитів, надання поруки чи гарантій); за допомогою персоналу підприємства (відстрочення чи відмова від винагороди за виробничі результати, надання працівниками позичок, придбання працівниками акцій даного підприємства); за рахунок державної фінансової підтримки (пряме бюджетне фінансування, з використанням непрямих форм державного впливу, наприклад, надання дозволу на порушення антимонопольного законодавства тощо).

Рішення про фінансове оздоровлення підприємства може прийматися:

а) у досудовому порядку – з ініціативи менеджерів чи власників підприємства, якому загрожує банкрутство, а також кредиторів, центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, відповідних контрольних органів у межах їхніх повноважень – коли існує загроза неплатоспроможності та оголошення підприємства банкрутом у недалекому майбутньому;

б) у рамках судових процедур, які застосовуються до боржника після порушення справи про банкрутство.

Якщо підприємство перебуває в глибокій кризі, не сумісній із далішим його існуванням, то приймають рішення про консервацію та ліквідацію суб'єкта господарювання. За таких обставин санація означатиме лише відстрочення часу ліквідації підприємства і нічого, окрім додаткових збитків, власникам та кредиторам не дасть. Ліквідація може здійснюватися на добровільній основі або в примусовому порядку.

9. Економіко-правові аспекти банкрутства та реструктуризації

Банкрутство підприємства – це наслідок глибокої фінансової кризи.

Виділяють такі види криз:

- стратегічна криза (коли на підприємстві зруйновано виробничий потенціал та бракує довгострокових факторів успіху);
- криза прибутковості (постійні збитки «з'їдають» власний капітал, і це призводить до незадовільної структури балансу);
- криза ліквідності (коли підприємство є неплатоспроможним або існує реальна загроза втрати платоспроможності).

Між різними видами кризи існують причинно-наслідкові зв'язки – стратегічна криза спричиняє кризу прибутковості, яка, у свою чергу, призводить до втрати підприємством ліквідності. Закономірним результатом розвитку симптомів фінансової кризи є надмірна кредиторська заборгованість, неплатоспроможність та банкрутство підприємства.

Важливою передумовою застосування правильних антикризових заходів є ідентифікація глибини фінансової кризи. Розрізняють три фази кризи:

- а) фаза, яка безпосередньо не загрожує функціонуванню підприємства (за умови переведення його на режим антикризового управління);
- б) фаза, яка загрожує дальшому існуванню підприємства і потребує негайного проведення фінансової санації;
- в) кризовий стан, який не сумісний з існуванням підприємства і призводить до його ліквідації.

Головне завдання провадження справи про банкрутство підприємства полягає в якомога повнішому задоволенні вимог кредиторів. Цього можна досягти:

- а) через продаж майна боржника та розподіл виручених коштів між кредиторами, що здійснюється в процесі ліквідаційної процедури;
- б) на основі реалізації плану санації (реорганізації) боржника;
- в) через укладення мирової угоди.

До боржника господарський суд може застосовувати такі типи процедур: ліквідаційні, реорганізаційні, санаційні, мирову угоду.

До *ліквідаційних процедур* відносять примусову ліквідацію підприємства-боржника з ухвали господарського суду та добровільну ліквідацію підприємства під контролем кредиторів.

До *реорганізаційних процедур* належить фінансове оздоровлення підприємства на основі переведення боргу на санатора в обмін на повну або часткову зміну власника.

Вдало реалізувавши *план санації*, можна погасити претензії кредиторів за рахунок грошових надходжень від фінансово-господарської діяльності боржника.

Мирова угода укладається між боржником і кредиторами на будь-якому етапі провадження справи про банкрутство, якщо сторони дійшли компромісу щодо умов відстрочення сплати заборгованості.

Справа про банкрутство підприємства порушується за письмовою заявою будь-кого з кредиторів боржника, органів державної податкової або контрольно-ревізійної служб, працівників підприємства за наявності відповідних підстав (формальних ознак фінансової неспроможності).

Процедура банкрутства здійснюється за наявності формальних ознак фінансової неспроможності боржника.

За відсутності пропозицій щодо проведення санації або незгоди кредиторів з її умовами, а також у разі недосягнення домовленості про укладення мирової угоди господарський суд визнає боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру, а також ліквідаторів (ліквідаційну комісію).

Ліквідаційна процедура – це застосування до підприємства, відносно якого схвалено рішення про визнання його банкрутом чи ліквідацію майна, заходів, пов'язаних із задоволенням вимог кредиторів через продаж майна та ліквідацію юридичної особи боржника.

Мирова угода – це процедура досягнення домовленості між боржником та кредиторами щодо пролонгації строків сплати належних кредиторам платежів або щодо зменшення суми боргів.

Разом із заявою щодо порушення справи про банкрутство неспроможний боржник подає в господарський суд проект мирової угоди, список усіх

кредиторів та дебіторів із визначенням сум заборгованості, баланс та інші документи, які свідчать про фінансове і майнове становище боржника. Мирова угода може стосуватися лише вимог, забезпечених заставою, і другої та наступних черг кредиторів. Затвердження мирової угоди є підставою для припинення справи про банкрутство, а визнання її недійсною – для відновлення.

Реструктуризація підприємства – це запровадження організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зміну форм власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищенню ефективності виробництва та задоволенню вимог кредиторів.

Категорії реструктуризації та реорганізації слід розрізняти. Поняття реструктуризації є ширшим, оскільки включає також і заходи, спрямовані на реорганізацію підприємства. Основний зміст реорганізації полягає в повній або частковій зміні власника статутного капіталу даної юридичної особи та в зміні організаційно-правової форми організації бізнесу.

Виокремлюють такі форми реструктуризації:

- 1) реструктуризація виробництва;
- 2) реструктуризація активів;
- 3) фінансова реструктуризація;
- 4) корпоративна реструктуризація (реорганізація).

Реструктуризація виробництва передбачає зміни в організаційній та у виробничо-господарській сфері підприємства з метою підвищення його рентабельності та конкурентоспроможності.

Реструктуризація активів включає заходи, результатом яких є зміни структури та складу активів балансу.

Фінансову реструктуризацію пов'язують зі зміною структури та розмірів власного та позичкового капіталу, а також зі змінами в інвестиційній діяльності підприємства. Фінансова реструктуризація має в обов'язковому порядку супроводжуватися реструктуризацією виробництва, в іншому разі заходи, вжиті для поліпшення фінансування, можуть лише відстрочити ліквідацію підприємства.

Найскладнішим видом реструктуризації є *корпоративна*. Корпоративна реструктуризація пов'язана з реорганізацією підприємства. Її наслідком є повна або часткова зміна власника статутного капіталу, створення нових юридичних осіб та (або) організаційно-правової форми організації бізнесу.

Приховане банкрутство – навмисне приховання факту стійкої фінансової неспроможності через подання недостовірних даних. Якщо це завдало матеріальних збитків кредиторам, карається позбавленням волі або штрафними санкціями.

Фіктивним банкрутством можна назвати ситуацію, коли підприємство фактично не має ознак банкрутства, однак подає інформацію, яка свідчить про його фінансову неспроможність. Відповідно до рекомендацій міністерства економіки *економічною ознакою фіктивного банкрутства* може бути ситуація, коли на початок звітного року, що передував поданню заяви до господарського суду щодо порушення справи про банкрутство, бракувало ознак надкритичної

неплатоспроможності, тобто фактичний коефіцієнт покриття (відношення оборотних активів до поточних зобов'язань) перевищував одиницю за нульової або позитивної рентабельності.

Умисне банкрутство – це навмисне доведення суб'єкта підприємницької діяльності до стійкої фінансової неплатоспроможності через здійснення власником або посадовою особою підприємства з корисливих мотивів протиправних дій або через невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків, що завдає істотної шкоди державним чи громадським інтересам або законним правам власників та кредиторів. Економічною ознакою доведення до банкрутства може вважатися надкритична неплатоспроможність боржника в тому разі, коли таких ознак не було напередодні виконання угод, укладених із корисливих мотивів, або здійснення інших умисних дій, які призвели до стійкої фінансової неспроможності підприємства.

10. Особливості формування виручки від реалізації продукції на підприємствах різних сфер діяльності та методи її планування

У доходах від операційної діяльності важливе місце займають доходи (виручка) від реалізації продукції (робіт, послуг).

Реалізація продукції ($T \rightarrow \Gamma$) – це кінцева стадія кругообороту коштів підприємства ($\Gamma \rightarrow T \dots B \dots T \rightarrow \Gamma$), яка є його важливим показником. Рух товарів і коштів створює основу економічних відносин між виробниками, постачальниками, посередниками і покупцями.

Використовують два методи визначення моменту реалізації продукції:

а) продукцію відвантажено або відпущено споживачу (відбулося передавання права власності) – метод нарахування;

б) одержано кошти на рахунок постачальника за реалізовану продукцію – касовий метод.

Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та інших активів за бухгалтерським обліком визнається у разі наявності всіх наведених нижче умов, передбачених П(С)БО 15 «Дохід»:

покупцеві передані суттєві ризики і вигоди, пов'язані з правом власності на товар (продукцію, актив);

підприємство не здійснює подальше управління та контроль за реалізованими товарами (активами);

сума доходу (виручки) може бути достовірно визначена;

є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигод підприємства;

витрати, пов'язані із цією операцією, можуть бути достовірно визначені.

Розмір виручки від реалізації продукції, за інших однакових умов, залежить від:

1) кількості, асортименту та якості продукції, що підлягає реалізації;

2) рівня реалізаційних цін.

Обсяг (кількість) реалізованої продукції прямо впливає на величину виручки, а сама кількість реалізованої продукції залежить від обсягу виробництва товарної продукції і зміни величини перехідних залишків нереалізованої продукції на початок і кінець звітної періоду. Асортимент

реалізованої продукції справляє двоякий вплив на величину виручки. Зростання в загальному обсязі реалізованої продукції питомої ваги асортименту з більш високою ціною збільшує величину виручки, і навпаки.

Прямий вплив на розмір виручки справляє й рівень відпускних цін, на які, у свою чергу, впливають: якість і споживчі властивості продукту, термін реалізації, попит та пропозиція тощо.

Оскільки основною складовою грошових надходжень підприємств є виручка від реалізації продукції – сума коштів, які надійшли на поточний рахунок підприємства або в касу від продажу товарів, наданих послуг, тому підприємство визначає як планову, так і фактичну виручку від реалізації продукції.

Планову виручку від реалізації продукції визначають методом прямого рахунку. За його використання виручка від реалізації визначається множенням кількості реалізованих виробів на їхню реалізаційну ціну і додаванням отриманих сум за всією номенклатурою виробів.

Виручку від реалізації кожної номенклатури виробів визначають за формулою:

$$B = P \cdot C,$$

де B — виручка;

P — кількість реалізованих виробів;

C — ціна реалізації кожного виробу.

Обсяг реалізації можна розрахувати укрупненим методом, виходячи з товарного випуску виробів у плановому періоді, додаючи залишки виробів на початок планового періоду і віднімаючи такі на кінець планового періоду. Плановий обсяг реалізації обраховують за формулою:

$$P = 31 + T - 32,$$

де P — обсяг реалізації в плановому періоді;

31 — залишки кожного виду готових виробів на складі на початок планового періоду;

T — випуск продукції в плановому періоді;

32 — залишки кожного виду виробів на складі на кінець планового періоду.

Реалізаційні ціни в плановому періоді визначають на основі цін базового періоду шляхом коригування на передбачувані зміни в плановому періоді, у тому числі, з урахуванням коливання попиту і пропозиції.

Коли асортимент виробів надто великий, розрахунок плану реалізації можна здійснювати комбінованим методом. Виручку від реалізації основних видів продукції визначають методом прямого рахунку, а для обчислення виручки від реалізації виробів іншого асортименту користуються укрупненим методом. Для розрахунку беруть товарний випуск за всією номенклатурою залишків виробів, додають до нього вартість залишків на початок планового періоду і віднімають очікувані залишки на кінець планового періоду за відпускними вільними цінами і за собівартістю.

Крім доходів від реалізації продукції (товарів, послуг), підприємство отримує інші операційні доходи, які включаються в доходи від операційної діяльності.

5.3 ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКІВ ЗАДАЧ З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ»

Задача 1

Розрахуйте беззбитковий обсяг виробництва, використовуючи наведені дані (табл. 1.1):

Таблиця 1.1

Дані для розрахунків

№ з/п	Показники	Значення
1	Виробнича потужність, шт.	243
2	Ціна виробу, грн.	2,2
3	Постійні витрати, грн.	101,2
4	Змінні витрати на весь обсяг випуску продукції, грн.	95,97

Розв'язок:

Операційна діяльність щодо виробництва (продажу) продукції, надання послуг, виконання робіт вважається врівноваженою, коли чистий дохід (виручка від реалізації) дорівнює сукупним витратам. Такий обсяг продукції ще називають точкою беззбитковості, яка розмежовує сфери збиткового і прибуткового виробництва (продажу).

Обсяг беззбитковості (поріг рентабельності) та запас фінансової стійкості визначаються на основі даних Ф2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», розділ III «Елементи операційних витрат».

Слід чітко визначити, які елементи операційних витрат є постійними, а які змінними (це залежить від специфіки виробничої діяльності). Як правило, до змінних відносять матеріальні затрати та половину інших операційних витрат, решта – до постійних, тобто:

Матеріальні затрати – змінні;

Витрати на оплату праці – постійні;

Відрахування на соц. заходи – постійні;

Амортизація – постійні;

Інші операційні витрати – змінні та постійні.

Разом витрат = змінні + постійні

Маржа покриття (маржинальний прибуток) – різниця між виручкою від реалізації продукції, товарів і послуг та змінними витратами. Чим вищий рівень

маржинального доходу, тим швидше відшкодовуються постійні витрати, і підприємство має можливість отримувати прибуток.

Отже, отримані дані відображено в табл. 1.2:

Таблиця 1.2

Розрахункові дані

№ з/п	Показники	Значення
1	Виробнича потужність, шт.	243
2	Ціна виробу, грн.	2,2
3	Виручка від реалізації продукції, грн. (р.1*р.2)	534,6
4	Постійні витрати, грн.	101,2
5	Змінні витрати на одиницю продукції, грн. (р.6/р.1)	0,39
6	Змінні витрати на весь обсяг випуску продукції, грн.	95,97
7	Прибуток від реалізації продукції, грн. (р.3-(р.4+р.6))	337,43
8	Маржинальний прибуток (маржа покриття), тис. грн. (р.3-р.6)	438,63
9	Частка маржинального прибутку у виручці, % ((р.8/р.3)*100)	82,05
10	Обсяг беззбиткового продажу продукції, тис. грн. (р.4/р.9)	1,23
11	Обсяг беззбиткового продажу продукції, од. (р.4/(р.2-р.5))	183,17

Згідно отриманих даних бачимо, що підприємству для забезпечення прибутковості діяльності необхідно реалізувати 183,17 од. продукції.

Задача 2

Проаналізуйте рівень рентабельності виробництва, рентабельності продукції та рентабельності продажу. Розрахуйте вплив факторів на зміну рентабельності і дайте їм якісну оцінку, використовуючи наведені дані в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Аналіз рентабельності виробництва, тис. грн.

№ з/п	Показник	За попередній період	Зазвітний період
1	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	124,00	132,00
2	Чистий прибуток	18,00	9,00
3	Середньорічна вартість основних фондів	295,00	196,5
4	Середньорічна вартість оборотних активів	452,54	299,87
5	Собівартість продукції	89,35	93,92

Розв'язок:

Рентабельність – це відносний показник ефективності виробництва. У загальному вигляді він розраховується як відношення прибутку до витрат, тобто є нормою прибутку. При цьому слід виділяти показники, які використовуються для оцінки ефективності авансованих у виробництво ресурсів (капіталу) і

поточних витрат, а також показники, на основі яких визначаються прибутковість і ефективність використання майна підприємства.

Таблиця 2.2

Аналіз рентабельності виробництва, тис. грн.

№ з/п	Показник	За попередній період	Зазвітний період
1	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	124,00	132,00
2	Чистий прибуток	18,00	9,00
3	Середньорічна вартість основних фондів	295,00	196,5
4	Середньорічна вартість оборотних активів	452,54	299,87
5	Середньорічна вартість виробничого капіталу (р.3+р.4)	747,54	496,4
6	Собівартість продукції	89,35	93,92
7	Чистий прибуток на одну гривню реалізованої продукції (р.2/р.1)	0,14	0,07
8	Рентабельність виробництва, % (р.2/р.5)*100	2,41	1,81
9	Рентабельність продажу, % (р.2/р.1)*100	14,52	6,82
10	Рентабельність продукції, % (р.2/р.6)*100	20,14	9,58

На аналізованому підприємстві спостерігається тенденція до зниження ефективності діяльності, оскільки значення усіх розрахованих показників рентабельності зменшились, зокрема за рахунок зменшення величини абсолютного прибутку у два рази (з 18 тис. грн. до 9 тис. грн.).

Задача 3

Використовуючи наведені дані (табл. 3.1), розрахуйте показники стану та руху основних засобів за звітний період, а також оцініть ефективність їх використання.

Таблиця 3.1

Дані для розрахунків

№ з/п	Показник	На початок звітного року, тис.грн.	На кінець звітного року, тис.грн.	Відхилення, +, -	
				тис.грн.	%
1	Первісна вартість основних засобів	482,9	369,5		
2	Знос основних засобів	273,8	199,8		
3	Надійшло основних засобів	-	7,1		
4	Вибуло основних засобів	-	12,9		

Розв'язок:

Для забезпечення відтворення основних виробничих засобів важливе значення має аналіз їх стану, адже у процесі виробництва вони зношуються фізично і старіють морально. Ступінь фізичного зносу основних фондів

визначається в процесі нарахування амортизації. Цей процес можна розглядати в кількох аспектах: По-перше, як метод визначення поточної оцінки незношеної частини основних засобів. По-друге, як спосіб віднесення на готову продукцію одноразових витрат на основні засоби. По-третє, як спосіб нагромадження фінансових ресурсів для відновлення виведених з виробничого процесу основних засобів або для вкладання коштів у виробництво.

Таблиця 3.2

Розрахунок показників стану основних засобів

№ з/п	Показник	На початок звітнього року, тис.грн.	На кінець звітнього року, тис.грн.	Відхилення, +, -	
				тис.грн.	%
1	Первісна вартість основних засобів	482,9	369,5	(113,4)	76,52
2	Залишкова вартість основних засобів (р.1-р.3)	209,1	169,7	(39,4)	81,15
3	Знос основних засобів	273,8	199,8	(74,00)	72,97
4	Надійшло основних засобів	-	7,1	+7,1	100,0
5	Вибуло основних засобів	-	12,9	+12,9	100,0
6	Коефіцієнт, %:				
	- зносу основних засобів (р.3/р.1)	0,57	0,54	(0,03)	-
	- придатності основних засобів (1-Кзносу)	0,43	0,46	0,03	-
	- оновлення основних засобів (р.4/р.2)	0,0	0,04	+0,04	-

Дані розрахунків показують значну зношеність основних засобів (понад 50% вартості) і тенденцію до скорочення значення коефіцієнта зносу протягом досліджуваного періоду, в той же час коефіцієнт придатності має зворотну тенденцію. Щодо коефіцієнту оновлення основних засобів, то він характеризує інтенсивність введення в експлуатацію нових основних фондів – збільшення даного показника зумовило деяке покращення стану основних засобів підприємства (на 3 п.п.).

5.4 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ДИСЦИПЛІНИ «ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ»

Основна література:

1. Бедринєць М. Д., Довгань Л. П. Фінанси підприємств : навч. посібн. К.: Центр учбової літератури, 2018. 292 с.
2. Благун І.Г., Сорока Р.С., Єлейко І.В. Фінанси : навчальний посібник. Л.: Магнолія-2006, 2014. 314 с.
3. Бондар М. І. Звітність підприємства : навч. посібн. К.: ЦУЛ, 2015. 570 с.
4. Бражнік Л. Фінансові ресурси підприємства: їх формування та використання. *Економіка і суспільство*. 2018. № 14. С. 778-783.

5. Варналій З.С., Романюк М.В. Податкова система: підручник. К.: Знання України, 2019. 567 с.
6. 7. Гриб С.В., Болкунов І.О. Фінанси підприємств в таблицях, схемах та тестах : навч. посібн. Львів: Магнолія-2006, 2013. 330 с.
7. Загурський О.М. Фінансовий аналіз: Кредитно-модульний курс: навч. посібн. К.: ЦУЛ, 2013. 472 с.
8. Квасницька Р.С. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва: Навчальний посібник. Львів: Магнолія 2006, 2013. 631с.
9. Онисько С.М. Податкова система: Підручник / С.М. Онисько, І.М. Тофан, О.В. Грицина. – Львів: Магнолія-2006, 2013. 351 с.
10. Управління фінансами суб'єктів господарювання : навч. посібн. / за ред. А.П. Вожжова. К.: Знання, 2014. 324 с.
11. Фінанси для фінансистів : підручник / за ред. Т.А. Говорушко. К.: Центр учбової літератури , 2013. 612 с.
12. Фінанси підприємств: Робочий зошит студента [В.П. Шило, С.Б. Ільїна, В.В. Барабанова та ін.]. К.: Кондор, 2013. 149 с.

Додаткова література:

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.
2. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010. № 2755-VI (зі змінами і доповненнями). URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
3. Боринець С.Я. Теорія та практика світових фінансів. К.: ВПЦ «Київський університет», 2016. 350 с.
4. Васильчук І.П., Якимчук Т.П., Крупська Н.Є. Фінансова діяльність в таблицях і схемах : навчально-методичний посібник. Львів: Магнолія-2006, 2013. 336 с.
5. Гиль О. О. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств : навч. посібн. К. : Ліра-К, 2015. 248 с.
6. Фастовець А.А., Фисун І.В. Фінанси малого бізнесу: навчальний посібник. К.: Кондор-Видавництво, 2013. 302 с.
7. Фінанси: підручник / [І.О. Лютий, С.Я. Боринець, З.С. Варналій та ін.]. К.: Вид-во Ліра-К, 2017. 728 с.
8. Яркіна Н.М. Економіка підприємства: навчальний посібник. К.: Ліра-К, 2013. 497 с.

6. ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ «СТРАХУВАННЯ»

Мета дисципліни: програма та тематичний план дисципліни орієнтовані на глибоке і ґрунтовне засвоєння студентами основ страхування та функціонування суб'єктів страхового ринку. Ця дисципліна відноситься до загальноекономічних наук, які формують фаховий світогляд майбутнім економістів. Курс «Страховання» охоплює методичні основи функціонування страхового ринку та його суб'єктів, системи відповідальності страхових компаній, надання основних видів страхування та основи фінансів страхових компаній. Названий курс повинен сприяти формуванню висококваліфікованих фахівців у галузі управління та менеджменту.

Завдання дисципліни: головним завданням курсу «Страховання» є вивчення студентам методологічних та методичних питань організації різних видів страхування, функціонування страхового ринку, фінансів страхових компаній. Оволодіння цим курсом повинне виробити у студентів навичок практичного використання страхування як методу управління ризиками в процесі прийняття управлінських рішень.

За результатами вивчення дисципліни студент повинен продемонструвати такі результати навчання:

- здатність продемонструвати знання і розуміння наукових і математичних принципів, що лежать в основі формування страхових взаємовідносин із суб'єктами господарювання;
- здатність продемонструвати поглиблені знання в області страхування;
- здатність продемонструвати знання та навички щодо проведення операцій із страхування;
- здатність продемонструвати знання сучасного стану справ та новітніх технологій в галузі страхування;
- здатність продемонструвати розуміння впливу фінансових рішень в суспільному, економічному, соціальному і екологічному контексті;
- системно мислити та застосовувати творчі здібності до формування принципово нових ідей.
- здійснювати пошук інформації в різних джерелах для розв'язання задач спеціальності.
- поєднувати теорію і практику, а також приймати рішення та виробляти стратегію діяльності для вирішення завдань спеціальності з урахуванням загальнолюдських цінностей, суспільних, державних та виробничих інтересів.

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ РОЗКРИВАЄТЬСЯ В ТЕМАХ:

Тема 1. Сутність, принципи і роль страхування. Історія розвитку страхування в світі та в Україні. Економічна сутність страхування. Категорія страхового захисту. Комерційне і соціальне страхування. Поняття страхового

фонду. Організаційні форми страхового фонду. Місце страхування у фінансовій системі суспільства. Функції страхування.

Тема 2. Класифікація страхування. Поняття класифікації, її наукове і практичне значення. Класифікація за об'єктами страхування. Галузі страхування: майнове страхування, страхування відповідальності, особисте страхування. Види страхування.

Тема 3. Страхові ризики та їх оцінювання. Поняття ризику в страхуванні. Ризик як ймовірнісний розподіл результатів діяльності. Вимір та класифікація ризиків. Технічна одиниця страхування. Ризик-менеджмент. Ідентифікація ризику. Вимір ризику. Контроль ризику. Передача ризику (трансфер) від страхувальника до страховика. Страховий портфель страховика, його характеристики, вплив на ситуацію прийняття рішень.

Тема 4. Страховий ринок. Поняття страхового ринку. Суб'єкти страхового ринку. Страхові послуги як об'єкти взаємовідносин страховиків і страхувальників. Роль посередників: страхових агентів і брокерів. Перспективи розвитку страхового ринку України.

Тема 5. Страхова організація. Страхова індустрія як частина сфери послуг. Форми організації страхових компаній в Україні. Порядок створення, функціонування та ліквідації страхових компаній. Умови залучення іноземних інвесторів до створення страхових організацій. Ресурси страховика: фінансові, матеріальні, трудові, інформаційні. Структура страхових компаній. Управління страховою компанією. Страхові об'єднання.

Тема 6. Державне регулювання страхової діяльності. Державний нагляд за страховою діяльністю, його необхідність і функції. Права органів нагляду у відношенні страхових компаній. Форми припинення монополістичної діяльності і несумлінної конкуренції на страховому ринку. Державне регулювання страхової діяльності за кордоном.

Тема 7. Особисте страхування. Особисте страхування, його сутність, призначення і види. Страхування життя, страхування від нещасливих випадків, медичне страхування. Страхування життя, його економічне і соціальне значення. Види страхування життя. Об'єкти страхової відповідальності. Особливості страхування життя в європейських країнах. Форми реалізації накопичувальних функцій страхування життя. Пенсійне страхування. Недержавні пенсійні фонди.

Тема 8. Майнове страхування. Принцип відшкодування збитку, оцінка страхової суми. Повне і пропорційне страхування. Поняття подвійного страхування і його наслідки. Правила страхування домашнього майна. Комплексні поліси страхування особистого майна. Особливості страхування майна юридичних осіб. Об'єм страхової відповідальності. Пакетні поліси майнового страхування. Страхування фінансових ризиків. Правила врегулювання збитку і виплати страхового відшкодування в майновому страхуванні. Страхування технічних ризиків.

Тема 9. Страхування відповідальності. Поняття цивільної відповідальності. Соціально-економічна сутність страхування загальногромадянської відповідальності. Страхування відповідальності юридичних і фізичних осіб. Страхування відповідальності в сфері приватного життя. Основні види страхування цивільної відповідальності. Професійна відповідальність і необхідність її страхування.

Тема 10. Перестрахування і співстрахування. Сутність перестрахування, його роль у забезпеченні гарантій страхового захисту. Співстрахування. Основні терміни перестрахування. Основні методи перестрахування: факультативне й облігаторне. Види перестрахування. Пропорційне та непропорційне перестрахування і відповідні йому види договорів. Ціна перестрахування. Фінансове перестрахування. Організація перестрахування в Україні і в світі.

Тема 11. Доходи, витрати і прибуток страховика. Склад доходів страховика. Доходи від страхової діяльності. Зароблені страхові премії, порядок їх визначення. Доходи від інвестування тимчасово вільних коштів. Витрати страховика: їх склад та економічний зміст. Собівартість страхової послуги. Виплата страхових сум і страхового відшкодування. Витрати на утримання страхової компанії. Прибуток страховика. Оподаткування страховиків.

Тема 12. Фінансова надійність страхової компанії. Поняття фінансової надійності страховика та її значення. Чинники фінансової стійкості страховика. Формування збалансованого страхового портфеля. Відбір ризиків. Тарифна політика. Перестрахування як метод забезпечення фінансової надійності. Оцінка і контроль платоспроможності страхової компанії. Оцінка платоспроможності в країнах Європейського союзу.

6.1 ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ «СТРАХУВАННЯ»

1. Страховий договір, порядок його підготовки, укладення та виконання
2. Діяльність страхових посередників.
3. Необхідність і значення державного регулювання страхової діяльності.
4. Страхування ризику непогашення (неповернення) кредиту.
5. Загальна характеристика і призначення перестраховувальних операцій.
6. Порядок здійснення співстрахування.
7. Оподаткування доходів страховиків.
8. Характеристика видатків страховика.
9. Способи забезпечення фінансової надійності страховика.
10. Система медичного страхування в Україні.

6.2 ОРІЄНТОВНІ ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «СТРАХУВАННЯ»

1. Страховий договір, порядок його підготовки, укладення та виконання

Договір страхування - це письмова угода, за якою одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору. У своїй основі договір страхування – це договір про передачу та прийняття ризику. Страховик за страхову премію зобов'язується відшкодувати страхувальнику втрати, які відбулися у зв'язку з настанням зумовленої в договорі події. Договір укладається на основі правил страхування.

При укладенні договору страхування відносини клієнта та страхової компанії будуються за такою схемою.

Відносини починаються з того, що клієнт подає за формою, встановленою страховою компанією, письмову заяву, в якій має довести як свій інтерес в об'єкті страхування, так і волевиявлення до укладання договору страхування. Заява містить перелік питань, на які страхувальник має відповісти чесно та якомога точніше. Подану заяву страховик може прийняти або відхилити залежно від змісту наведеної в ній інформації.

Отримавши заяву, страховик проводить андерайтинг, тобто вирішує питання щодо прийняття цього об'єкта на страхування. Андерайтинг - це комплексна діяльність страховика з ідентифікації, аналізу, оцінювання ризиків та визначення можливості страхування, вибору оптимального страхового покриття, перевірки відповідності ризиків збалансованості страхового портфеля.

Договір страхування укладається в письмовій формі. У ст. 981 Цивільного кодексу України визначено, що в разі недодержання письмової форми договору страхування такий договір недійсний. Законодавством визначені реквізити, які повинні міститися в договорі страхування:

- назва документа;
- назва та адреса страховика;
- прізвище, ім'я, по батькові або назва страхувальника та застрахованої особи, їх адреси та дати народження;
- прізвище, ім'я, по батькові, дата народження або назва вигодонабувача та його адреса;
- зазначення об'єкта страхування;
- розмір страхової суми за договором страхування іншим, ніж договір страхування життя;
- розмір страхової суми та (або) розміри страхових виплат за договором страхування життя;
- перелік страхових випадків;
- розміри страхових внесків (платежів, премій) і строки їх сплати;
- страховий тариф;
- строк дії договору;

- порядок зміни і припинення дії договору;
- умови здійснення страхової виплати;
- причини відмови у страховій виплаті;
- права та обов'язки сторін і відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору;
- інші умови за згодою сторін;
- підписи сторін.

Законодавство встановлює певні зобов'язання як для страхової компанії, так і для страхувальника під час укладання і дії договору страхування.

Згідно з чинним законодавством, страховик зобов'язаний:

- ознайомити страхувальника з умовами та правилами страхування;
- протягом двох робочих днів, як тільки стане відомо про настання страхового випадку, вжити заходів щодо оформлення всіх необхідних документів для своєчасного здійснення страхового відшкодування страхувальнику;
- при настанні страхового випадку здійснити страхову виплату (страхове відшкодування) у передбачений договором строк. Страховик несе майнову відповідальність за несвоєчасне здійснення страхової виплати шляхом сплати страхувальнику неустойки (штрафу, пені), розмір якої визначається умовами договору страхування;
- відшкодувати витрати, понесені страхувальником у разі настання страхового випадку щодо запобігання або зменшення збитків, якщо це передбачено умовами договору;
- за заявою страхувальника в разі здійснення ним заходів, що зменшили страховий ризик, або збільшення вартості майна переукласти з ним договір страхування;
- тримати в таємниці відомості про страхувальника та його майновий стан, за винятком випадків, передбачених законодавством України.

Умовами договору страхування можуть бути передбачені також інші обов'язки страховика.

Обов'язки страхувальника:

- своєчасне внесення страхових платежів;
 - при укладанні договору страхування надати інформацію страховикові про всі відомі йому обставини, що мають істотне значення для оцінювання страхового ризику, і надалі інформувати його про будь-яку зміну страхового ризику;
 - повідомити страховика про інші чинні договори страхування щодо цього об'єкта страхування. Згідно зі ст. 989 Цивільного кодексу України, якщо страхувальник не повідомив страховикові про те, що об'єкт уже застрахований, новий договір є недійсним;
 - вживати заходів щодо запобігання та зменшення збитків, завданих унаслідок настання страхового випадку;
 - повідомити страховикові про настання страхового випадку в строк, передбачений умовами страхування.
- Умовами договору страхування можуть бути передбачені й інші обов'язки страхувальника.

Отже, дія договору страхування вимагає від сторін - страхувальника і страховика - дотримуватися встановлених норм, які вказують на їхні права й обов'язки.

2. Діяльність страхових посередників.

Страхові посередники відіграють важливу роль в просуванні страхових послуг від страхової компанії до споживача, а також в консультаційному режимі супроводжують споживача страхових послуг на етапі заключення, виконання, модифікації та припинення договору страхування. Враховуючи ключові функції страхових посередників – просування страхових послуг та консультаційне супроводження страхувальника, – можна говорити про дві категорії посередників, для яких в силу їх правового статусу і особливостей організації характерне проявлення цих функцій. В якості посередника між страховиком та страхувальником на страховому ринку можуть діяти страхові агенти та страхові брокери.

Згідно ЗУ «Про страхування» страхові брокери – юридичні або фізичні особи, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу у страхуванні як страхувальник. Страхові брокери – це посередники між страховими компаніями і страхувальниками, які виконують частину діяльності страхової компанії по роботі з клієнтами. Завданням брокера є оптимальне розміщення ризиків страхувальника серед страхових компаній. Саме такий підхід забезпечує справжньому брокеру приплив клієнтів і змушує його обирати найбільш надійні страхові компанії з метою зменшення спорів при обслуговуванні клієнтів.

Витрати на брокерські послуги виправдані тим, що страхувальнику не доводиться наосліп обирати страхову компанію. Брокер робить це більш професійно, що позбавляє страхувальника можливих втрат при взаємодії з недобросовісною страховою компанією. Брокер намагається не працювати з такими страховиками, а в разі виникнення проблем, бере їх рішення на себе. Страховий брокер не є представником страхової або страхових компаній – він працює від свого імені і може розміщувати ризики в різних компаніях на свій розсуд. Виникнення інституту страхових брокерів пояснюється необхідністю поділу праці в такій технологічно складній сфері, як страхування. Брокери надають консультаційні та експертно-інформаційні послуги, виконують роботу, пов'язану з підготовкою, укладанням та супроводом договорів страхування, а також роботу з врегулювання збитків, пов'язану з отриманням та перерахуванням страхових премій і відшкодування, та надають інші посередницькі послуги.

Страхові агенти – фізичні особи або юридичні особи, які діють від імені та за дорученням страховика і виконують частину його страхової діяльності, а саме: укладають договори страхування, одержують страхові платежі, виконують роботи, пов'язані із здійсненням страхових виплат та страхових відшкодувань.

Страхові агенти ведуть свою діяльність представляючи інтереси страховика. Функціями страхових агентів можуть бути: пошук страхувальників,

консультування страхувальників у пропонованих видах страхування та їх умовах, оформлення договорів страхування і іншої необхідної документації, підписання договорів страхування від імені страховика, обслуговування страхувальника по договору страхування після його заключення. Страховими агентами можуть бути як фізичні так і юридичні особи. Взаємодію між страховими агентами та фізичними особами і страховою організацією можуть базуватись на основі підписання трудового договору або за цивільно-правовим договором.

Безперечно, страховий агент та страховий брокер значно відрізняються один від одного. Та все ж будучи спеціалістами страхової сфери, і той і інший прагнуть до більш продуктивної та якісної роботи, до розвитку страхової сфери в країні в цілому. На світовому ринку, страхових послуг, велику частку займають саме страхові агенти та брокери. Вони мають великий та ефективний досвід страхового посередництва, що не характерне ситуації в Україні. Саме страхові брокери забезпечують понад 70% продажів ризикових індивідуальних полісів, ризикових полісів для страхування організацій, страхування життя. Статистика показує, що страхові брокери у США і Канаді займають до 90% продажів страхових продуктів, у Італії – 91%, Великобританії – 70%. При цьому експертами було підраховано, що страхові брокери займають нішу всього лише 5% страхового ринку в Україні. Також дані інформують, що існує деякий дисбаланс між кількістю страхових брокерів та кількістю страхових компаній, що негативно впливає на ситуацію в цілому. Наведемо приклад, майже у всіх розвинених країнах спостерігається ситуація, коли кількість страхових брокерів набагато перевищує кількість страховиків. Найбільший відсоток насиченості ринку брокерами у Бельгії, Ірландії, Нідерландах та Великобританії, де на одну страхову компанію припадає десятки або й сотні страхових брокерів.

У сучасній Україні розвиток сфери страхування є недостатньо ефективним та розвинутим, і ця ситуація повністю не відповідає світовим стандартам. Україна на даний час, одна з останніх в рейтингу за показником інституту брокерів серед розвинутих європейських держав.

Таким чином, помітно, що в Україні існує тенденція зменшення чисельності страхових брокерів. На сьогоднішній день зареєстровано тільки 56 страхових брокерів. Але в цілому ринок страхового брокерства в Україні можна характеризувати як помірно зростаючий. Теперішня культура споживання послуг посередництва все рівно залишається низькою, оскільки в Україні на 6 страховиків доводиться 1 страховий брокер, що є дуже низьким показником.

3. Необхідність і значення державного регулювання страхової діяльності.

Страховий ринок як частина фінансової сфери є об'єктом державного регулювання і контролю. Державне регулювання спрямоване на забезпечення формування і розвитку ринку страхових послуг, який ефективно функціонує, створення в Україні необхідних умов для діяльності страховиків різноманітних організаційно-правових форм, недопущення на страховий ринок спекулятивних та фіктивних компаній, що можуть заподіяти шкоду як страховій справі, так і

майновим інтересам страхувальників, та дотримання вимог законодавства України про страхування.

Основні чинники, що зумовлюють необхідність державного регулювання страхової діяльності, пов'язані з:

- 1) захистом страхувальника;
- 2) економічною політикою, що проводиться державою.

Головною метою державного регулювання страхової діяльності є забезпечення формування страховиками достатнього обсягу коштів, за рахунок яких вони зможуть виконати свої зобов'язання перед страхувальниками за будь-яких обставин, тобто забезпечення платоспроможності кожного конкретного страховика.

Державне регулювання розвитку страхового бізнесу здійснюється у таких напрямках:

- пряма участь держави у становленні системи страхового захисту майнових інтересів;
- законодавче регулювання (прийняття державою базових законів та нормативно-правових актів);
- здійснення спеціального нагляду за діяльністю відповідно до інтересів страхувальників та загальнодержавних потреб.

Цілісний механізм державного регулювання страхової діяльності включає прямі та непрямі методи впливу держави та її втручання у здійснення страхової діяльності та розвиток страхового ринку.

До ринкових, тобто непрямих методів державного регулювання відносяться проведення державою спеціальної податкової (фіскальної) політики, а також тарифної, цінової, кредитної, грошової та інвестиційної політики.

Пряме державне втручання в механізм функціонування страхового бізнесу здійснюється за допомогою: 1) законодавчої бази та 2) нагляду за страховою діяльністю.

Надання страхових послуг передбачає індивідуальні конкретні страхові відносини між страховиком і страхувальником, реалізація яких потребує наявності системи правового регулювання страхової діяльності.

1. Система законодавства щодо регулювання страхової діяльності складається з:

- загального законодавства;
- спеціалізованого страхового законодавства;
- підзаконних актів.

Норми та принципи правового регулювання страхової діяльності визначені в Конституції України, міжнародними угодами, законами та постановами Верховної Ради України, указами та розпорядженнями Президента України, постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України, інструкціями, методиками, наказами, листами міністерств і відомств, нормативними актами уповноваженого органу, що здійснює нагляд за страховою діяльністю.

Основою системи законодавчого регулювання страхового ринку є Конституція України та Закон України "Про страхування". Найбільш загальні принципи здійснення страхування викладені в Господарському кодексі України.

Закон визначає обов'язки та права суб'єктів страхового ринку, договірні відносини між сторонами, порядок та умови здійснення страхових виплат, страхового відшкодування, форми страхування, перелік добровільних та обов'язкових видів страхування, систему державного регулювання, повноваження органів державного регулювання, умови ліцензування страхової діяльності, вимоги до правил страхування, умови забезпечення платоспроможності страховика, вимоги до його статутного капіталу, формування страхових резервів, правила і напрями розміщення коштів страхових резервів тощо.

Нормативні документи міністерств та відомств регулюють діяльність страхових посередників, механізм проведення операцій з перестрахування, особливості функціонування товариств взаємного страхування, діяльність аварійних комісарів тощо.

2. Система заходів прямого державного регулювання включає:

- 1) реєстрацію страхових компаній;
- 2) видачу ліцензій на проведення певних видів страхування;
- 3) здійснення контролю за діяльністю страховиків.

Порядок реєстрації страховиків визначений “Положенням про єдиний державний реєстр страховиків (перестраховиків) України”.

Єдиний державний реєстр страховиків України – це система збору, обліку, нагромадження та зняття з реєстру даних, що стосуються ліцензування страхової діяльності та нагляду за страховою діяльністю страховиків. У Реєстр заносяться дані про страховиків, які одержали ліцензію на здійснення страхової діяльності. Ліцензія є обов'язковою. Вона видається на проведення конкретних видів страхування і перестрахування.

Порядок реєстрації, ліцензування та контролю за діяльністю страховиків визначений у Законі України “Про страхування” та в іншій нормативно-законодавчій базі зі страхування.

Від організації державного страхового нагляду, його функціонування залежить напрям розвитку страхової діяльності, її спрямованість на вирішення економічних проблем у державі, адже страхові компанії, збираючи та накопичуючи значні грошові кошти, живлять своїми вкладеннями банківську систему, надають страховий захист великій кількості фізичних та юридичних осіб, мають можливість широкого та довготривалого використання страхових коштів, тим самим вирішуючи інвестиційні потреби суб'єктів господарювання.

Державне регулювання також важливе для проведення послідовної політики стосовно форм, методів і масштабів участі іноземного капіталу в які здійснюють державний нагляд та контроль за діяльністю страховиків.

4. Страхування ризику непогашення (неповернення) кредиту.

Одним з найбільш поширених ризиків у фінансово-господарської діяльності є кредитний ризик, пов'язаний з можливістю невиконання позичальником своїх фінансових зобов'язань перед банками, іншими кредиторами чи інвесторами у результаті виникнення ризику неплатежу або його неплатоспроможності, який формується у процесі кредитування. Страхування кредитних ризиків розглядається як комплекс страхових послуг, які

забезпечують страховий захист майнових інтересів кредиторів, пов'язаних з існуванням ризику неповернення кредиту внаслідок неплатоспроможності позичальника.

Суб'єктом страхування кредитних відносин є юридична особа, яка уклала зі страховиком договір страхування кредиту або позики, та яка у встановленому законодавством України порядку здійснює кредитування на умовах, встановлених кредитним договором.

Об'єктом страхування є майнові інтереси, пов'язані з матеріальними збитками, завданими страхувальнику внаслідок невиконання (або неналежного виконання) позичальником своїх обов'язків, передбачених кредитним договором (договором позики) між позичальником та страхувальником (позикодавцем та кредитором).

Страховим ризиком є неповернення кредитів страхувальнику, що пов'язане з невиконанням (неналежним виконанням) позичальником своїх обов'язків, передбачених кредитним договором між позичальником та страхувальником (позикодавцем та кредитором).

Страховими випадками є збитки страхувальника у результаті невиконання (неналежного виконання) позичальником своїх обов'язків, передбачених кредитним договором, а саме: неповернення (або часткове повернення) позичальником кредиту (позики) у встановлені кредитним договором терміни та (або) невиплата ним у повному обсязі й в установлені кредитним договором терміни погашення відсотків невиконання інших обов'язків, передбачених кредитним договором.

Страхова сума при страхуванні кредитів встановлюється у межах суми кредиту та відсотків за користування кредитом.

Термін страхування визначається на період дії кредитного договору.

Страховий тариф встановлюється у залежності від суми кредиту, а також від: категорії предмету застави (автотранспорт, побутова техніка житло тощо); механізму оцінки предмета застави й процедури оцінки кредитоспроможності позичальника.

У разі настання страхової події, страховик здійснює страхове відшкодування у розмірі заборгованості позичальника за вирахуванням франшизи. Виплата страхового відшкодування проводиться на підставі таких документів:

- страхового договору;
- кредитного договору;
- копій листування між страхувальником та позичальником, що стосується даного страхового випадку (якщо таке листування є в наявності);
- підтвердження суми заборгованості позичальника перед страхувальником відповідно до даних позичкового рахунку позичальника;
- паспорту й довідки про присвоєння ідентифікаційного номера позичальника;
- інших документів, наявність яких, на погляд страхувальника, дає змогу встановити розмір страхового відшкодування за конкретним кредитним договором.

За класифікаційними ознаками страхування кредитів поділяється на три види:

1. Делькредерне страхування.
2. Страхування кредиту довіри.
3. Страхування застав (гарантійне страхування).

При делькредерному страхуванні страхувальником може виступати як кредитор, так і позичальник. Якщо кредитор одночасно є й страхувальником, він може розраховувати на страхове відшкодування збитків у випадку невиконання боржником своїх фінансових зобов'язань. За другою формою делькредерного страхування позичальник виступає у ролі страхувальника й тим самим захищає майнові інтереси свого кредитора.

Делькредитне страхування кредитних ризиків передбачає наявність досить широкого асортименту страхових послуг, а саме страхування товарних кредитів, страхування відповідальності позичальника за непогашення кредитів, страхування експортних кредитів, страхування кредитів під інвестиції.

5. Загальна характеристика і призначення перестрахувальних операцій.

Фінансовий стан страхової компанії безпосередньо залежить від структури її страхового портфеля, тобто від співвідношення застрахованих об'єктів. Збалансованість страхового портфеля досягається вирівнюванням страхових сум прийнятих до страхування ризиків для того, щоб виплати за окремими угодами не зруйнували фінансову базу страховика. Це можливо, оскільки розмір страхового фонду з усіх застрахованих об'єктів значно менший від загальної суми страхової відповідальності й необхідність виплати відносно великих страхових сум за кількома угодам з ризиками з високою вірогідністю може призвести до втрати страхового фонду.

Таким чином, виникає ситуація, коли страховик хоче, але з об'єктивних причин не може прийняти ризик до страхування, якщо ризик надто небезпечний. Необхідно збалансувати потенційну відповідальність, пов'язану із сукупною страховою сумою, з фінансовими можливостями страховика, і водночас надати йому можливість брати до страхування ризики будь-якого розміру з тим, щоб страхова компанія не була обмежена щодо отримання прибутку від діяльності на страховому ринку. Таким механізмом є перестрахування і його різновид – співстрахування, коли страховик залучає до укладення договору страхування інших страховиків.

Перестрахування – це система економічних відносин, пов'язаних з передаванням страховиком частини відповідальності за прийняті до страхування ризики на узгоджених умовах іншим страховикам з метою створення збалансованого страхового портфеля, забезпечення фінансової стійкості та рентабельності страхових операцій. Відносини щодо перестрахування можуть мати як національний, так і міжнародний характер. До цих відносин можуть залучатися також іноземні страхові компанії.

Основною функцією перестрахування є вторинний розподіл ризику, завдяки якому здійснюється кількісне і якісне вирівнювання страхового портфеля. Закон України “Про страхування” зобов'язує страховика здійснювати

перестраховування (співстраховування) у разі перевищення розміру угоди страхування можливостей її виконання за рахунок власних коштів і страхових резервів. Цим досягається захист страхового фонду на користь усіх клієнтів страхової компанії.

Механізм перестраховування передбачає участь у ньому кількох страхових компаній, у тому числі спеціалізованих перестраховувальних. Це дає змогу розосередити практично будь-який страховий ризик, тобто перестраховування дає змогу навіть невеликій страховій компанії взяти до страхування практично кожний ризик, що належить до категорії страхових.

Страхові компанії, задіяні в перестраховуванні, називаються перестраховиками, а процес передавання ризику – цедируванням ризику, або перестраховувальною цесією. Страховика, який віддає ризик, називають цедентом, а перестраховика, що бере на себе ризик, – цесіонарієм.

Перестраховування може мати кілька ступенів послідовного розміщення (передавання) ризику (подрібнення ризику) у кількох перестраховиків – ретроцесій. Кожний наступний перестраховувальник-цедент називається ретроцедентом, а кожний наступний перестраховувальник-цесіонарій – ретроцесіонарієм.

Особливість перестраховування полягає в передаванні страховиком ризику перестраховикам з власної ініціативи без залучення до цього процесу страхувальника, який укладає угоду лише з одним (першим) страховиком і лише з ним вступає у страхові відносини. Рішення про перестраховування приймає безпосередньо страховик (цедент).

Численні договори перестраховування класифікуються за формою взятих зобов'язань (вільний чи ні вибір ризиків для страхування), часткою прийнятих ризиків і передаванням іноземних ризиків.

6. Порядок здійснення співстраховування.

Співстраховування (спільне страхування) – це система економічних відносин, які передбачають участь у страхуванні одного клієнта одразу кількох страховиків шляхом розподілу ризику на частини і укладення окремих договорів за кожною з цих частин.

При цьому страховики можуть видати страхувальнику або один спільний поліс, або декілька окремих полісів від кожного страховика. Кожен страховик відшкодовує збиток пропорційно своїй частці. Таким чином, співстраховування – це економічне відношення, в яке вступають, з одного боку, страхувальник, з іншого – два або кілька страховиків. Страхувальник сплачує страхову премію за захист свого об'єкта, а страховики беруть на себе відповідальність перед страхувальником за погашення збитків згідно з умовами страхування.

З юридичного погляду співстраховування та страхування різні, однак за економічною суттю вони дуже схожі. В обох випадках здійснюється розподіл страхових внесків та страхових виплат, наявна співучасть у преміях та страхових ризиках, координуються страхові фонди різних страховиків (перестраховиків), які одночасно беруть участь в одному й тому самому страхуванні.

Разом із тим, співстрахування є не зовсім зручною формою, особливо в тих випадках, коли страхова сума є дуже великою через те, що укладання угоди з багатьма страховиками є з технічного боку досить трудомістким процесом.

В окремих випадках страховики, які беруть участь у співстрахуванні, вимагають, щоб страхувальник сам виступав співстраховиком, тобто утримував на власній відповідальності частину ризику. Інколи співстрахування розглядається як окремий випадок перестрахування, коли одночасно кілька страховиків за взаємною згодою приймають чи передають на страхування великі ризики. Співстрахувальні ознаки можна спостерігати на прикладі перестрахувальних пулів (об'єднань). Пул базується на концепції взаємності, суть якої полягає у тому, що премія та суми збитків за відповідними ризиками передаються в пул, який розподіляє проходження операцій між членами пулу відповідно до розміру премії, що її передано до пулу.

Недоліком є те, що при оформленні страхування окремими полісами страхувальнику доводиться мати справу з декількома страховиками. При цьому, якщо один із страховиків виявиться неплатоспроможним, інші страховики не зобов'язані відшкодовувати його частку збитку. При сострахованні через страховий пул цей недолік зникає.

Страховий пул – добровільне об'єднання декількох страховиків, що створюється шляхом укладення угоди між ними для спільного страхування великих ризиків з метою забезпечення фінансової стійкості страхових операцій на основі солідарної відповідальності учасників угоди за виконання зобов'язань за договорами страхування, укладеними від імені страхового пулу.

Договори страхування від імені учасників страхового пулу укладаються за єдиними умовами та страхових тарифів у межах максимального обсягу відповідальності за окремим договором страхування. В договорі вказується перелік страховиків - учасників пулу і частка кожного з них в прийнятому на страхування, обсяг відповідальності, а також страховик, до якого страхувальник (вигодонабувач) може звернутися за страховою виплатою. Якщо обсяг зобов'язань за договором страхування, перевищує максимальний обсяг відповідальності, передбачений угодою про страховий пул, то договір не укладається або частину відповідальності передається в перестрахування.

7. Оподаткування доходів страховиків.

Страховики сплачують податок на прибуток за ставкою, визначеною Податковим кодексом України 18% та податок на дохід за ставкою згідно 136.2.1 та 136.2.2 ПКУ а саме

- 3 відсотки за договорами страхування від об'єкта оподаткування. Об'єкт оподаткування страховика, до якого застосовується ставка, розраховується як сума страхових платежів, страхових внесків, страхових премій, нарахованих за договорами страхування і співстрахування. При цьому страхові платежі, страхові внески, страхові премії за договорами співстрахування включаються до складу об'єкта оподаткування страховика тільки в розмірі його частки страхової премії, передбаченої договором співстрахування.

- 0 відсотків за договорами з довгострокового страхування життя, договорами добровільного медичного страхування та договорами страхування у

межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема договорів страхування додаткової пенсії та недержавне пенсійне забезпечення.

З 01.01.2019 року були внесені зміни, що стосуються оподаткування податком на прибуток страховиків. Так, змінами додано ще одну позитивну різницю, на яку буде збільшуватись фінансовий результат до оподаткування податком на прибуток страховиків.

Отже, фінансовий результат до оподаткування страховика збільшується на позитивну різницю між сумою будь-яких виплат (винагород) страховим посередникам та іншим особам за надані послуги щодо укладання (продовження) договорів страхування та сумою нормативу витрат на виплати страховим посередникам, розрахованих за методикою, визначеною Нацкомфінпослуг.

Слід зазначити, що ПКУ визначено, що норматив витрат на виплати страховим посередникам – гранично допустима величина будь-яких виплат (винагород) страховим посередникам та іншим особам за надані послуги щодо укладання (продовження) договорів страхування, встановлена за методикою, визначеною Нацкомфінпослуг.

Відповідно до пп.141.4.5 п.141.4 ст.141 Податкового кодексу страховики або інші резиденти, які здійснюють страхові платежі (страхові внески, страхові премії) та страхові виплати (страхові відшкодування) у межах договорів страхування або перестрахування ризиків, у тому числі страхування життя на користь нерезидентів, зобов'язані оподатковувати суми, що перераховуються, таким чином:

- у межах договорів із обов'язкових видів страхування, за якими страхові виплати (страхові відшкодування) здійснюються на користь фізичних осіб - нерезидентів, а також за договорами страхування у межах системи міжнародних договорів "Зелена карта", а також за договорами страхування пасажирських перевезень цивільної авіації - за ставкою 0 відсотків;

- у межах договорів страхування ризиків за межами України, за якими страхові виплати (страхові відшкодування) здійснюються на користь нерезидентів, крім ризиків, зазначених в абзаці другому цього пункту, - за ставкою 4 відсотки суми, що перераховується, за власний рахунок страховика у момент здійснення перерахування такої суми;

- під час укладання договорів страхування або перестрахування ризику безпосередньо із страховиками та перестраховиками-нерезидентами, рейтинг фінансової надійності (стійкості) яких відповідає вимогам, установленим національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (у тому числі через або за посередництвом перестрахових брокерів, які в порядку, визначеному такою національною комісією, підтверджують, що перестрахування здійснено в перестраховика, рейтинг фінансової надійності (стійкості) якого відповідає вимогам, установленим зазначеною національною комісією), а також під час укладання договорів перестрахування з обов'язкового страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту, - за ставкою 0 відсотків;

- в інших випадках, ніж зазначені в абзацах другому - четвертому цього пункту, - за ставкою 12 відсотків суми таких платежів (виплат) за власний рахунок у момент здійснення перерахування таких виплат.

Укладення договорів перестрахування між страховиками-резидентами та перестраховиками-нерезидентами за посередництвом перестрахових брокерів є досить поширеним явищем на вітчизняному страховому ринку. У зв'язку із особливостями таких договорів на практиці часто виникають запитання, як саме потрібно оподатковувати такі доходи нерезидентів.

8. Характеристика видатків страховика

Витрати страхової компанії пов'язані із двоїстим характером її діяльності. Виокремлюють витрати на проведення страхових операцій (саме вони формують собівартість страхової послуги) і витрати на проведення інших операцій (витрати, що супроводжують одержання доходів від інвестиційної та фінансової діяльності, а також інших його доходів від звичайної діяльності та надзвичайних операцій).

Понад 90 % загальної суми витрат страхової компанії припадає, безперечно, на «страхові» витрати. Ці витрати дуже неоднорідні. Усю їх сукупність можна за економічним змістом поділити на три великі групи:

- виплати страхових сум та страхових відшкодувань за договорами страхування й перестрахування;
- витрати на обслуговування процесу страхування і перестрахування;
- витрати на утримання страхової компанії.

Найвагоміша стаття витрат страховика – виплати страхових сум та страхових відшкодувань.

Наступна група витрат страховика – витрати на обслуговування процесу страхування і перестраховування. У практиці західних страхових компаній ці витрати поділяють на аквізиційні, інкасаційні, ліквідаційні.

Аквізиційні витрати – це витрати, пов'язані із залученням нових страхувальників, укладанням нових договорів страхування. Вони можуть включати оплату послуг із розробки умов, правил страхування та проведення актуарних розрахунків; комісійну винагороду страховим посередникам (брокерам, агентам) за укладання й обслуговування договорів страхування; відшкодування страховим агентам витрат на службові поїздки, пов'язані з виконанням їхніх обов'язків; оплату послуг спеціалістів, які оцінюють прийняті на страхування ризики; витрати на виготовлення бланків страхової документації; витрати на рекламу і т. ін.

Інкасаційні витрати – це витрати, пов'язані з обслуговуванням готівкового обігу страхових премій: на оплату праці службовців компанії, які забезпечують отримання страхових премій у готівковій формі; витрати на виготовлення бланків квитанцій і відомостей щодо прийому страхових премій; на оплату банківських послуг, пов'язаних з інкасацією страхових премій.

Ліквідаційні витрати – це витрати, пов'язані з урегулюванням збитків. Вони включають оплату послуг спеціалістів зі з'ясування причин і визначення розміру збитків, завданих об'єктам страхування; витрати на нагромадження відповідної інформації; оплату банківських послуг, пов'язаних зі здійсненням

виплат страхового відшкодування; витрати на проїзд аварійного комісара та експертів до місця страхової події і назад; судові витрати; поштово-телеграфні витрати з даного страхового випадку; відрахування в резерв збитків тощо.

Зазначені витрати разом із страховими виплатами – це специфічні витрати. Саме вони відрізняють витрати страховика від витрат інших суб'єктів господарювання.

Остання група витрат – витрати на утримання страхової компанії – це такі самі адміністративно-управлінські витрати, які має будь-який господарюючий суб'єкт. Вони включають заробітну плату персоналу компанії (основну і додаткову) з нарахуваннями, плату за оренду приміщення, оплату комунальних послуг, послуг зв'язку; витрати на придбання канцелярських і господарських товарів, рекламу, відрядження, утримання й обслуговування автотранспорту, амортизаційні відрахування та інші витрати, які, згідно з чинним законодавством, відносять до складу операційних витрат страховика.

З огляду на структуру тарифної ставки зауважимо, що витрати на обслуговування процесу страхування і перестраховування та витрати на утримання страхової компанії, тобто всі витрати на ведення справи, звичайно становлять 20–25 % страхового тарифу, тоді як на виплати страхових сум і страхового відшкодування припадає від 60 до 80 %.

Окрім витрат, які забезпечують виконання страховиком його основної діяльності (страхування і перестраховування) і на основі яких визначається собівартість страхової послуги, страхова компанія має витрати, пов'язані із забезпеченням інвестиційної та фінансової діяльності, тобто витрати з управління своїми активами та пасивами. Характер цих витрат залежить від конкретних видів та структури активів і пасивів страховика. Здебільшого такі витрати складаються з оплати послуг фінансово-кредитних установ, які діють на ринку цінних паперів. Порівняно з доходами від інвестиційних операцій, ці витрати виглядають досить незначними, проте вони існують. Так само як і витрати, пов'язані з одержанням доходів від іншої звичайної операційної діяльності та надзвичайних операцій. Усі перелічені види витрат страхова компанія бере до уваги при визначенні фінансових результатів своєї діяльності.

9. Способи забезпечення фінансової надійності страховика.

Фінансову стійкість страховика оцінюють за низкою показників. Під фінансовою стійкістю страховика розуміють постійну збалансованість, або перевищення його доходів над витратами. Фактори, що забезпечують фінансову стійкість страхової компанії перераховані тут:

- достатній власний капітал;
- страхові резерви;
- позитивні результати інвестиційної політики;
- надійна система перестраховування;
- ефективна тарифна політика .

Елементами впливу на фінансову надійність страхових компаній є:

- власний капітал страхової компанії;
- достатність обсягу страхових резервів;
- ефективна інвестиційна політика;

- урівноважена тарифна політика;
- збалансованість страхового портфеля;
- здійснення операцій перестрахування.

Для здійснення страхової діяльності та досягнення фінансової стійкості страховику необхідно мати достатній обсяг фінансових ресурсів, але при цьому – мати змогу виконувати свої зобов'язання перед страхувальниками.

Основними ознаками фінансової надійності страхової компанії: платоспроможність, наявність фінансових ресурсів для розвитку та фінансова стійкість.

Фінансова стійкість страховика і платоспроможність є частковими виявами фінансової надійності страхової компанії. Фінансова надійність страхової організації забезпечується відповідними чинниками:

- розмір взаємних коштів;
- збалансований страховий портфель;
- страхові тарифні ставки;
- величина страхових резервів, адекватних сумі взятих на себе зобов'язань;
- розміщення страхових резервів;
- перестрахування.

Результати аналізу платоспроможності цікавлять передусім кредиторів підприємства, оскільки це дає відповідь на питання про його здатність погасити свої зобов'язання. Під фінансовою стійкістю маємо на увазі здатність виконати прийняті зобов'язання внаслідок впливу несприятливих факторів зміни економічної кон'юнктури, або, інакше, маємо на увазі стійкість страховика до можливого впливу негативних економічних умов. Таким чином, головною відмінністю цих понять є те, що платоспроможність стає критерієм оцінки фінансового стану компанії в короткотерміновій перспективі, а фінансова стійкість – у довготерміновій перспективі.

10. Система медичного страхування в Україні.

Медичне страхування – це форма соціального захисту населення щодо охорони здоров'я, пов'язана з компенсацією витрат громадян на медичне обслуговування.

Це система організаційних та фінансових заходів щодо забезпечення діяльності страхової медицини.

Медичне страхування передбачає страхування на випадок втрати здоров'я з будь-якої причини.

Медичне страхування є складовою нормативного функціонування системи охорони здоров'я, економічну основу якої складає фінансування із спеціальних страхових фондів, що формуються за рахунок грошових внесків підприємств, закладів і організацій різних форм власності і які призначені для фінансування надання медичної допомоги населенню в рамках страхових програм, контролю за обсягом і якістю.

Об'єктом медичного страхування є майнові інтереси, пов'язані з життям і здоров'ям громадян, а його метою – забезпечення застрахованим особам при виникненні страхового випадку права на отримання медичної допомоги за рахунок нагромаджених коштів та фінансування профілактичних заходів.

Страховими ризиками в медичному страхуванні є захворювання застрахованого, а страховими випадками – його звернення в медичну установу і надання застрахованому лікувальних послуг.

Згідно з українським страховим законодавством медичне страхування відрізняється від страхування життя, оскільки не передбачає ризику смерті або дожиття до певного віку чи до закінчення терміну дії договору, що перетворює його в ризиковий вид страхування.

Основними завданнями медичного страхування є:

1) посередницька діяльність в організації та фінансуванні страхових програм із надання медичної допомоги населенню;

2) контроль за обсягом та якістю виконання страхових медичних програм лікувально-профілактичними, соціальними закладами і окремими приватними лікарями;

3) розрахунок з медичними, соціальними установами та приватними лікарями за виконану роботу згідно з угодою через страхові фонди, які формуються за рахунок грошових внесків підприємств, закладів, організацій, громадян.

Суб'єктами медичного страхування є:

- страховики, страхувальники;
- застраховані особи;
- медичні заклади.

Важливою особливістю медичного страхування є те, що відшкодування збитків застрахованому при настанні страхового випадку здійснюється не грошима, а медичними послугами. Ці послуги надає четвертий суб'єкт медичного страхування – медичний заклад.

Медичні заклади є самостійними суб'єктами господарювання.

Вони укладають угоди з медичними страховими організаціями і працюють згідно з ними. Медичні заклади, що надають послуги у системі медичного страхування, повинні отримати ліцензію на їх здійснення. Вони мають право на видачу документів, що засвідчують тимчасову непрацездатність застрахованих, а також право отримувати від страховика оплату вартості медичних послуг, що надані застрахованому згідно з медико-економічними стандартами, право вимагати розгляду претензій до медичних закладів комісіями за участю незалежних експертів.

Медичні заклади зобов'язані надавати застрахованому необхідну допомогу і послуги в обсягах, видах, формах та за умовами, визначеними медико-економічними стандартами лікування, подавати страховику звіти про обсяги надання медичної допомоги застрахованим.

Медичне страхування поділяється за формами на обов'язкове і добровільне.

Обов'язкове медичне страхування є частиною системи соціального страхування і основною формою медичного страхування у країнах з ринковою економікою.

Добровільне медичне страхування є доповненням до обов'язкового і гарантує оплату медичних послуг, що надані понад його програму.

6.3 ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКІВ ЗАДАЧ З ДИСЦИПЛІНИ «СТРАХУВАННЯ»

Задача 1

Визначіть величину резерву незароблених премій і суму зароблених премій на 31 березня; 30 червня; 30 вересня; 31 грудня, якщо страхова компанія у звітному році отримала такі суми страхових премій:

- у 1 кварталі - 84210 грн.;
- у 2 кварталі - 54350 грн.;
- у 3 кварталі - 45010 грн.;
- у 4 кварталі – 51270 грн.

Розв'язок

Розрахунок здійснюємо в наступній послідовності:

1) визначаємо резерв незароблених премій на 31 березня:

$$84210 \times 3/4 = 63 \text{ млн. } 157,5 \text{ тис. грн.};$$

відповідно резерв заробленої премії:

$$84210 - 63157,5 = 21 \text{ тис. } 52,5 \text{ грн.}$$

2) визначаємо резерв незароблених премій на 30 червня:

$$84210 \times 1/2 + 54350 \times 3/4 = 82 \text{ млн. } 867,5 \text{ тис. грн.};$$

$$\text{відповідно резерв заробленої премії: } 84210 + 54350 - 82867,5 = 55 \text{ тис. } 692,5 \text{ грн.}$$

3) визначаємо резерв незароблених премій на 30 вересня:

$$84210 \times 1/4 + 54350 \times 1/2 + 45010 \times 3/4 = 81 \text{ тис. } 985 \text{ грн.};$$

$$\text{відповідно резерв заробленої премії: } 84210 + 54350 + 45010 - 81985 = 101585 \text{ грн.}$$

4) визначаємо резерв незароблених премій на 31 грудня:

$$54350 \times 1/4 + 45010 \times 1/2 + 51270 \times 3/4 = 74 \text{ тис. } 545 \text{ грн.};$$

Відповідно резерв заробленої премії:

$$84210 + 54350 + 45010 + 51270 - 74545 = 160 \text{ тис. } 295 \text{ грн.}$$

Зауважимо, що використовуючи метод «1/24» термін дії договорів, не може бути менше одного місяця. Відповідно припускаємо, що:

- дата початку дії договору припадає на середину місяця (15 число);
- термін дії договору, який не дорівнює цілому числу місяців, дорівнює найближчому більшому числу місяців.

Задача 2

Сума заявлених у зв'язку зі страховими випадками претензій за звітний період - 530 тис. грн. Величина страхових виплат — 610 тис. грн. Неврегульовані претензії за попередній період складають 170 тис. грн., сума страхових премій, які належать поверненню страхувальникам у зв'язку з достроковим припиненням договорів складає 54 тис. грн.

Розрахуйте резерв заявлених, але не врегульованих збитків.

Розв'язок

Резерв заявлених, але не врегульованих збитків визначається наступним чином:

$$530 + 170 - 610 + 54 + 0,03 \times (530 + 170 - 610 + 54) = 148,32 \text{ тис. грн.}$$

Задача 3

Підприємство отримало від комерційного банку кредит у сумі 275 тис. грн. строком на чотири місяці. Плата за кредит становить 25% річних. Відповідальність позичальника за непогашення кредиту підтверджується договором страхування зі страховою компанією, в якому передбачається відшкодування збитків у розмірі 85%. Тарифна ставка зі страхування ризику непогашення кредиту – 4,5%. Безумовна франшиза становить 12%. По закінченні терміну страхування позичальник унаслідок неплатоспроможності повернув банку борг у сумі 123 тис. грн.

Визначте обсяг страхового платежу та страхового відшкодування. Вкажіть, хто є страхувальником – позичальник чи установа банку.

Розв'язок

- 1) визначаємо розмір страхової суми:

$$S = 275 + 275 \times 0,25 : 12 \times 4 = 275 + 22,917 = 297,917 \text{ тис. грн.}$$

- 2) визначаємо розмір страхового платежу:

$$SP = 297,917 \times 0,045 = 13,406 \text{ тис. грн.}$$

- 3) безумовна франшиза складе:

$$F = 297,917 \times 0,12 = 35,75 \text{ тис. грн.}$$

- 4) розмір збитків банку:

$$Z = 297,917 - 123 = 174,917 \text{ тис. грн.}$$

- 5) обсяг страхового відшкодування, котре отримає установа банку від страховика становитиме:

$$Q = 174,917 \times 0,85 - 35,75 = 112,929 \text{ тис. грн.}$$

- 6) страхувальником є позичальник за договором страхування відповідальності позичальника за неповернення кредиту.

6.4 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ДИСЦИПЛІНИ**«СТРАХУВАННЯ»****Основна література:**

1. Аберніхіна І. Г., Сокиринська І. Г. Система показників оцінки фінансової надійності страховика. *Фінанси України*. 2017. № 6. С. 74-86.
2. Страхування: від теорії до практики: навч. посіб. [Л. В. Русул, М. П. Федішин, Н. А. Лаврук та ін.]; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича, Ф-т фінансів, підприємництва та обліку. - Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2018. – 286с.
3. Страхування: підручник / [Колупаєва І. В. та ін.] ; за ред. І. В. Колупаєвої ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т, Харків. торг.-екон. ін-т. - Харків : Стильна типографія, 2018. - 741 с. :
4. Страхування: практикум. [Непран А. В., Тимченко І. С., Левчук О. М. та ін.] ; Харків. екон.-прав. ун-т. Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2019. 130 с.
5. Соціальне страхування : навчальний посібник [О.В. Безкровний, В.І. Аранчій, В.І. Лихопій та ін.]. Полтавська державна аграрна академія. Полтава. 2016. – 219 с.
6. Страхування та страхові послуги у господарській діяльності :

навчальний посібник [В.І.Антонік та ін.]. Кривий Ріг. 2015. – 711 с.

7. Страхування: дивовижний світ страхування: навч. посіб. [О. В. Шабаніна, Г. М. Рябенко та ін.]. Миколаїв: МНАУ, 2019. 225 с.

Додаткова література:

1. Димніч О. В., Ланг С.Р. Концептуальні підходи до класифікації фінансових ризиків страхової організації. *Фінанси України*. 2017. № 2. С. 43-52.

2. Кучма О.Л. Проблеми теорії та нормативно-правового регулювання соціального страхування в Україні: монографія. Міністерство освіти і науки України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.- Київ: Освіта України, 2016. – 415 с.

3. Страхування в туристичній діяльності: навч. посіб. : у 2 ч. [Андрій Голод, Юрій Феленчак та ін.]. Львів: ЛДУФК, 2016. 154 с.

4. Страхування: навч. посіб. / [Журавльова Т. О., Дем'янчук М. А та ін.]. Одеса: Освіта України. 2017. 319 с.

5. Страхування: лаб. практикум / [Р. В. Пікус та ін.]. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Компринт, 2017. 207 с.

7. ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ «БАНКІВСЬКА СИСТЕМА»

Мета вивчення навчальної дисципліни

Програма та тематичний план дисципліни орієнтовані на глибоке і ґрунтовне вивчення сутності банківських відносин і характеру їх впливу на економічні процеси в держав. Тільки на цій основі можливо досягти сталого економічного зростання в Україні. Формування знань з організації та функціонування банківської системи, теоретичних та науково-методологічних положень в період становлення ринкових відносин, шляхів забезпечення її стабільного та ефективного розвитку.

Завдання навчальної дисципліни

Вивчення дисципліни «Банківська система» передбачає розв'язання таких завдань:

- проаналізувати сучасні методологічні підходи до питання сутності банківської системи, керуючись принципами загальної теорії систем, обґрунтувати її поняття, визначити економічну сутність та функціональне призначення;

- визначити критерії стабільного функціонування та сталого розвитку банківської системи перехідного типу;

- узагальнити зарубіжний досвід становлення та розвитку банківських систем з метою його адаптації та використання в Україні;

- проаналізувати макроекономічні умови становлення та розвитку банківської системи України;

- дослідити тенденції розвитку банківської системи України на різних етапах її функціонування у зв'язку з особливостями соціально-економічного

розвитку країни, проведення грошово-кредитної та регулятивної політики Національного банку України;

- визначити та розкрити основні напрями забезпечення сталого розвитку банківської системи України;

- визначити роль держави в процесі забезпечення стабільного та ефективного розвитку банківської системи.

Зміст дисципліни розкривається в темах:

Тема 1. Сутність банківської системи України. Банківська система: сутність, принципи побудови та функції. Еволюція банківської справи. Становлення та розвиток банківської системи України. Організація і функціонування провідних банківських систем зарубіжних країн.

Тема 2. Центральний банк у банківській системі країни. Центральні банки в зарубіжних країнах. Національний банк України та грошово-кредитна політика. Система електронних платежів Національного банку України.

Тема 3. Банки, як провідні суб'єкт фінансового посередництва. Фінансові посередники на грошовому ринку. Сутність поняття банк. Види комерційних банків. Функції банків та банківських операцій. Порядок реєстрації комерційного банку та ліцензування діяльності.

Тема 4. Операції банків з обслуговування платіжного обігу. Основи організації грошових розрахунків та порядок оформлення розрахункових документів. Форми безготівкових розрахунків та їх характеристика. Порядок відкриття рахунків у банках. Організація готівкових грошових розрахунків.

Тема 5. Пасивні операції банків із залучення та запозичення коштів. Капітал комерційного банку, його склад та структура. Власний капітал комерційного банку та його формування. Залучений капітал комерційного банку та його характеристика. Управління залученим капіталом комерційного банку.

Тема 6. Активні операції комерційних банків. Поняття банківського кредиту та його класифікація. Кредитна угода та етапи процесу кредитування. Способи нарахування відсотків за кредитами. Формування та використання резерву на покриття можливих втрат за позиками комерційних банків.

Тема 7. Особливості операцій з надання і погашення окремих видів кредитів. Методи кредитування. Форми позичкового рахунку. Окремі види кредитних операцій.

Тема 8. Фінансовий аналіз діяльності комерційних банків. Сутність фінансового аналізу діяльності комерційних банків. Аналіз фінансового стану банків. Аналіз фінансових результатів діяльності банку. Аналіз ефективності діяльності комерційних банків. Економічні нормативи регулювання діяльності комерційних банків.

Тема 9. Банківська статистика. Предмет, метод і завдання банківської статистики. Статистика ресурсів комерційних банків. Статистика доходів і витрат банку.

Тема 10. Сучасний інструментарій аналізу банку. Стратегії та моделі управління активами та пасивами. Декомпозиційний аналіз прибутковості власного капіталу. Показник GAP як індикатор чутливості балансу. Аналіз дюрації та імунізації балансу банку. Стратегії управління валютним ризиком банку.

Тема 11. Банківський менеджмент. Основи банківського менеджменту. Банківський менеджмент за ознакою спрямування управлінських рішень. Організація систем контролю банківської діяльності. Процес управління інформаційними технологіями та організація ефективних систем безпеки захисту інформації.

Тема 12. Регулювання, нагляд і контроль банківської діяльності. Основи регулювання, нагляду і контролю банківської діяльності. Особливості розробки стандартів Базельського комітету з питань банківського нагляду. Фінансовий механізм державного регулювання банківської діяльності в Україні.

Тема 13. Фінансовий моніторинг банківської діяльності. Поняття та структура функціонування системи фінансового моніторингу в Україні. Суб'єкти первинного та державного фінансового моніторингу. Сутність та засоби легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та відмивання грошей. Міжнародне регулювання боротьби з відмиванням грошей.

Тема 14. Фінансова безпека банківської діяльності. Місце фінансової безпеки банків у системі забезпечення фінансової безпеки держави. Фактори, що впливають на рівень фінансової безпеки банків. Методи й інструменти забезпечення фінансової безпеки банків. Система фінансової безпеки банків. Сутність і причини виникнення моральних ризиків та асиметрії інформації. Моральні ризики в банківській діяльності та методи їх мінімізації.

7.1 ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ «БАНКІВСЬКА СИСТЕМА»

1. Національний банк України та грошово-кредитна політика.
2. Управління залученим капіталом комерційного банку.
3. Капітал комерційного банку, його склад та структура.
4. Кредитний договір та етапи процесу кредитування.
5. Сутність фінансового аналізу діяльності комерційних банків.
6. Організація системи контролю банківської діяльності.
7. Поняття та структура функціонування системи фінансового моніторингу в Україні.
8. Фактори, що впливають на рівень фінансової безпеки банків.
9. Фінансові посередники на грошовому ринку.
10. Стратегія управління активами і пасивами банку.

7.2 ОРІЄНТОВНІ ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «БАНКІВСЬКА СИСТЕМА»

1. Національний банк України та грошово-кредитна політика.

Згідно з Конституцією України, Національний банк України – це центральний банк держави, основною функцією якого є забезпечення сталості грошової одиниці.

Не допускається втручання органів державної влади та інших державних органів чи їх посадових та службових осіб, будь-яких юридичних чи фізичних осіб у виконання функцій і повноважень Національного банку інакше, як в межах, визначених Конституцією України та відповідним законом. Національний банк подає звітність та надає інформацію органам державної влади та іншим державним структурам у випадках, передбачених Конституцією України та чинним законодавством. Конституція України, визначаючи особливий статус Національного банку, визначила повноваження Верховної Ради і Президента України стосовно формування Ради Національного банку і призначення на посаду та звільнення з посади голови Національного банку.

Національний банк України підзвітний Президенту України та Верховній Раді України у межах їх конституційних повноважень.

Підзвітність Національного банку означає:

- призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку Верховною Радою за поданням Президента;
- призначення та звільнення Президентом половини складу Ради Національного банку;
- призначення та звільнення Верховною Радою половини складу Ради Національного банку;
- доповідь Голови Національного банку України Верховній Раді про діяльність НБУ;
- надання Президенту України та Верховній Раді двічі на рік інформації про стан грошово-кредитного ринку в державі.

Основною уповноваженою державою інституцією в Україні, що відповідає за планування та реалізацію грошово-кредитної політики, виступає Національний банк України. В Конституції України наголошено на тому, що Рада НБУ самостійно планує та затверджує «Основні засади грошово-кредитної політики» на кожний рік та здійснює контроль за її проведенням. Центральні банки країн, які мають ринкову економіку використовують досить широкий набір інструментів для грошово-кредитного регулювання. Інструментам грошово-кредитної політики є певні регулятивні заходи, котрі перебувають в абсолютному підпорядкуванні Центральному банку, однозначно контролюються ним, використання яких має вплив на пріоритетні напрями грошово-кредитної політики.

Грошово-кредитна політика НБУ включає в себе системні і скоординовані заходи усіх інститутів з такими цілями:

- кількісний контроль за динамікою грошової маси;

- встановлення рівня купівельної спроможності національної валюти, за допомогою якою відбувається збалансування інтересів держави і інших суб'єктів господарської діяльності;
- розширення системи інституційних інвесторів та фінансових ринків;
- мотивація процесів накопичення обсягів вкладів населення до банківської системи;
- кредитування через інтенсифікацію кредитної активності банків;
- робота над забезпеченням стійкості банківського сектору за рахунок підтримання ліквідності банків за допомогою системи рефінансування;
- встановлення зовнішньої платоспроможності держави.

Грошово-кредитна політика має значний вплив на функціонування грошового ринку, а також на економіку в цілому за рахунок використання певних інструментів. Зазвичай до таких інструментів відносять адміністративні і економічні, правові і інформаційні регулятори, котрі використовує Національний банк України із метою підтримання балансу на грошово-кредитному ринку і забезпечення сталого економічного росту.

2. Управління залученим капіталом комерційного банку.

Залучені кошти банку – це сукупність коштів на поточних, депозитних та інших рахунках юридичних та фізичних осіб, на рахунках громадських організацій, різноманітних суспільних фондів, які використовуються в активних операціях із метою отримання прибутку чи забезпечення ліквідності банку. У сучасній економічній літературі наводиться декілька класифікацій залучених коштів банку залежно від різних критеріїв: від категорії вкладників; від строку та порядку повернення коштів; від виду валюти, в якій залучаються кошти; за способом оформлення вкладу; за характером сплати відсотків тощо.

Вирізняють дві юридично-правові форми залучених коштів:

- депозити (кошти фізичних і юридичних осіб);
- цінні папери власного боргу (ощадні (депозитні) сертифікати).

Управління банківськими ресурсами - це діяльність, пов'язана із залученням грошових коштів вкладників та інших кредиторів, визначенням розміру і відповідної структури джерел грошових коштів у тісному зв'язку з їх розміщенням.

Існує два рівні управління ресурсами комерційного банку:

1. Державний рівень (управління здійснюється через НБУ з використанням різних фінансових інструментів);
2. Рівень комерційного банку.

До інструментів, які застосовуються НБУ, відносяться:

1. Надання кредитів Національним банком України комерційним банкам, що безпосередньо впливає на розмір їх пасивів. При цьому велике значення має процентна політика НБУ: встановлена офіційна облікова ставка виступає фактором регулювання попиту на міжбанківський кредит.

2. Операції на відкритому ринку – операції з купівлі-продажу державних цінних паперів, що можуть збільшувати або зменшувати розмір пасивів комерційних банків.

3. Встановлення економічних показників регулювання діяльності комерційних банків:

- мінімальний розмір статутного фонду;
- співвідношення між розміром власних коштів банку і сумою активів (з урахуванням ступеня ризику їх втрати);
- обов'язкові резерви – обмежують можливості кредитування і депозитної емісії;
- показники ліквідності комерційного банку і максимального допустимого розміру ризику на одного позичальника.

В процесі управління ресурсами комерційний банк повинен вирішувати такі завдання:

1. Виконувати вимоги НБУ щодо дотримання встановлених економічних нормативів.

2. Не допускати наявності в банку коштів, які не приносять доходу, крім тієї її частини, яка забезпечує формування обов'язкових резервів.

3. Підтримувати певне співвідношення між власними і залученими коштами. Надмірна наявність залучених коштів збільшує ризик і підвищує потенційну загрозу неплатоспроможності банку. Переважне формування банківських ресурсів за рахунок власного капіталу веде до втрати певною групою акціонерів контролю над банком, зниження рівня виплати дивідендів та ринкової вартості акцій.

4. Забезпечувати одержання банком прибутку за рахунок залучення якомога «дешевших» ресурсів.

5. Забезпечувати взаємозв'язок і взаємоузгодженість між депозитними операціями і операціями по видачі позик за їх строками та сумами.

6. Особливу увагу в процесі організації депозитних операцій приділяти строковим депозитам, які в найбільшій мірі забезпечують підтримку ліквідності балансу банку.

7. Постійно намагатись, щоб резерви вільних (не залучених в активні операції) коштів на депозитних рахунках були мінімальними (резерв вільних банківських ресурсів визначається як різниця між залишками коштів на поточних та інших депозитних рахунках і величиною позичкової заборгованості).

8. Здійснювати заходи щодо розвитку банківських послуг і підвищенню якості та культури обслуговування клієнтів, що буде сприяти залученню вільних грошових коштів.

При управлінні залученими ресурсами комерційні банки використовують такі показники:

$$1. \text{ Сер. термін зберігання вкладів} = \frac{\text{сер. залишок коштів за квартал} \times \text{кількість днів у періоді}}{\text{оборот за видатками}}$$

$$2. \text{ Осідання вкладів} = \frac{\text{Залишок коштів на кін. періоду} - \text{залишок коштів на поч. періоду}}{\text{оборот за приходом}}$$

$$3. \text{ Оборотність вкладів} = \frac{\text{оборот за видатками}}{\text{середньоквартальний залишок коштів}}.$$

Залежно від природи свого походження чинники впливу на формування депозитної бази банку поділяють на економічні та неекономічні. До найбільш впливових економічних факторів належать: загальний стан економіки, рівень розвитку ринкової інфраструктури, банківської системи, кон'юнктура та тенденції розвитку національного і міжнародного фінансових ринків, стан потенційного ринку вкладників, рівень інфляції, коливання валютних курсів, реальні доходи населення, фінансовий потенціал юридичних осіб. Серед неекономічних факторів впливу на формування депозитного потенціалу банку варто виділити такі: політична ситуація в країні, стан законодавчої бази, соціальна політика держави, рівень життя населення, експансія іноземного банківського капіталу, система рефінансування банків НБУ, законодавчо-нормативна база регулювання діяльності банків. Формування ефективної депозитної політики банку вимагає врахування факторів із позиції їхнього зовнішнього та внутрішнього впливу. До зовнішніх чинників, які найбільш суттєво впливають на депозитний потенціал банку, слід віднести такі: попит на банківські послуги, довіра до банків, міжбанківська конкуренція, конкурентоспроможність банку, рейтинг банку, фінансовий стан потенційних клієнтів та вкладників, надійність клієнтів. Внутрішні фактори представляють собою сукупність потенційних можливостей банку для залучення коштів.

3. Капітал комерційного банку, його склад та структура.

Комерційні банки є насамперед підприємствами, що спеціалізуються на посередницькій діяльності, яка пов'язана, з одного боку, з купівлею вільних грошових коштів на ринку ресурсів, а з другого – їх передачі на платній основі підприємствам, організаціям та населенню. За таких умов для банків є однаково важливими як операції із залучення коштів, так і з їх розміщення. Від операцій із залучення коштів залежить розмір банківських ресурсів і, отже, масштаби діяльності комерційних банків. В свою чергу, вигідне розміщення ресурсів сприяє підвищенню дохідності та ліквідності комерційних банків, забезпечує їх економічну самостійність та стабільність.

Ресурси комерційного банку – це сукупність грошових коштів, які знаходяться у розпорядженні банку і використовуються ним для здійснення кредитних, інвестиційних та інших активних операцій.

Банківські ресурси з точки зору джерел утворення поділяються на власні і залучені. До власних коштів банку належать статутний капітал, резервний та інші фонди, резерви на покриття різноманітних ризиків і нерозподілений прибуток. До залучених коштів відносяться кошти на депозитних рахунках банківських клієнтів, позики, отримані від інших банків, і кошти, отримані від інших кредиторів.

Головним джерелом банківських ресурсів є залучені кошти, частка яких в середньому по банківській системі України складає 80% від загальної величини ресурсів, а решта (20%) припадає на власний капітал.

Структура ресурсів окремих комерційних банків є індивідуальною і залежить від ступеня їх спеціалізації, особливостей їх діяльності, стану ринку кредитних ресурсів та інших факторів. Так, універсальні комерційні банки, які здійснюють переважно операції з короткострокового кредитування, як основний

вид залучених ресурсів використовують короткотермінові депозити, а іпотечні банки, які займаються довгостроковим кредитуванням під заклад нерухомості, мобілізують кошти шляхом випуску та реалізації довгострокових зобов'язань (іпотечних облігацій). На рис. 1 подано класифікацію ресурсів комерційного банку залежно від джерел їх утворення.

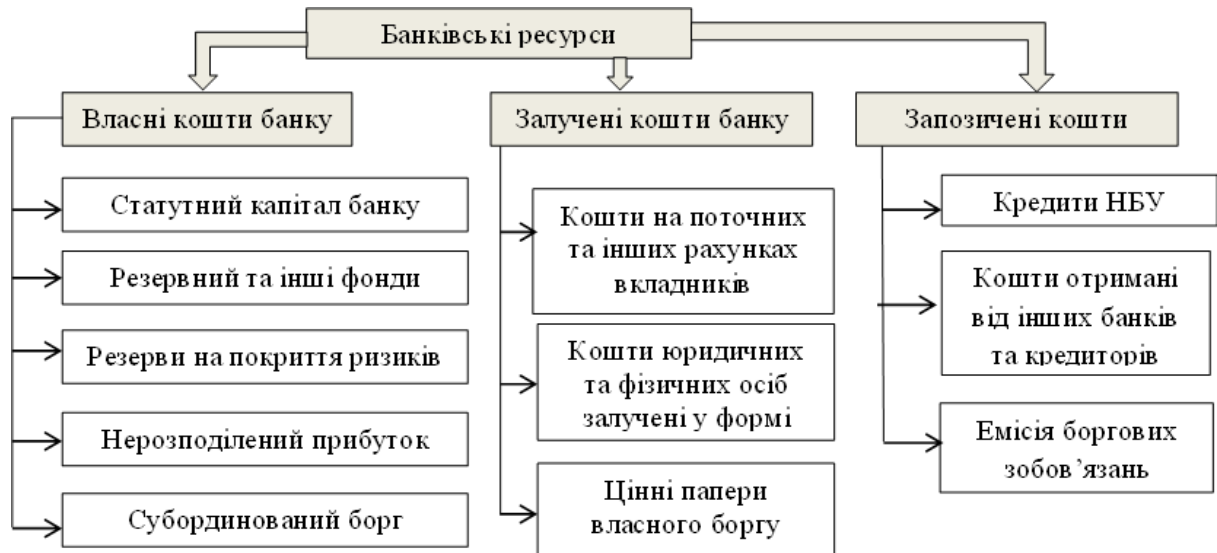

Рис. 1. Класифікація капіталу банку.

Операції за допомогою яких комерційні банки формують свої ресурси, називаються пасивними. Пасивні операції забезпечують формування ресурсів банку, необхідних йому зверх власного капіталу для здійснення нормальної діяльності, забезпечення ліквідності та одержання доходу.

Пасивні операції банку можуть здійснюватись у формі:

- 1) залучення коштів на депозитні рахунки - поточні, строкові, ощадні та інші;
- 2) не депозитного залучення коштів: одержання позичок на міжбанківському ринку, позичок НБУ, випуск банківських облігацій, векселів та інших зобов'язань.

Основний вид пасивних операцій - залучення коштів на банківські рахунки всіх видів: поточні, строкові, ощадні, валютні та інші. Всі кошти, залучені на банківські рахунки, прийнято називати депозитами, а ці операції –депозитними. Депозити слугують важливим джерелом коштів, завдяки яким банки формують переважну частину своїх дохідних активів. Недепозитні кошти найчастіше залучаються для підтримання ліквідності банків.

4. Кредитний договір та етапи процесу кредитування.

Кредитний договір – це юридичний документ, що визначає взаємні обов'язки і відповідальність між банком і клієнтом з нагоди одержання останнім кредиту. Кредитний договір укладається тільки в письмовому вигляді і не може змінюватися в односторонньому порядку. Кредити надаються після укладання кредитного договору. Умови договору визначаються для кожного клієнта індивідуально, з тим щоб ступінь ризику був мінімальний. Зміст і перелік умов кредитного договору визначаються за згодою сторін і включають розмір

кредиту, умови надання і погашення позичок, розмір відсоток за кредит та інші умови, які не суперечать чинному законодавству.

Договір укладається на один рік і більш тривалий термін, якщо клієнт користується кредитами постійно або об'єктом кредитування є основні засоби, або на більш короткий термін при тимчасовій потребі в коштах або наданні окремого кредиту. Кредитний договір вступає в силу з дати надання кредиту позичальнику (дата надходження коштів на рахунок позичальника або дата сплати платіжних документів з позичкового рахунку позичальника) і діє до повного погашення кредиту та сплати відсотків за його користування.

Процес банківського кредитування складається з певних етапів, кожний з яких забезпечує рішення локального завдання, а разом досягається головна мета кредитних операцій – їх надійність і прибутковість для банку.

Щодо етапів банківського кредитування, то кожен з яких має певні складові: попередній; поточний; підсумковий.

Попередній етап процесу кредитування починається з подачі кредитної заявки потенційним позичальником, яка містить:

- обґрунтоване клопотання, в якому, як правило, йдеться про суму кредиту, термін користування ним, сутність та економічне обґрунтування заходу, що буде прокредитований та інше;
- інші матеріали, перелік яких залежить від конкретних обставин. Зокрема, якщо клієнт у перше звернувся за кредитом, до клопотання додаються установчі документи.

Кредитний працівник банку проводить попередню бесіду з потенційним позичальником, ураховуючи інформацію, що є в кредитній заявці.

Визначення кредитоспроможності позичальника більш детально обґрунтує можливість надання банком кредиту. Кредитоспроможність позичальника означає його здатність в повному розмірі та у визначений термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями.

Оцінюється кредитоспроможність на підставі системи показників, які відображають розміщення та джерела обігових коштів, результати господарсько-фінансової діяльності. Вибір показників залежить від особливостей побудови балансу та інших форм звітності клієнтів, їх галузевих особливостей, форми власності. Банк визначає кредитоспроможність позичальника, застосовуючи комплексну якісну оцінку.

Структурування кредиту – це підготовка до укладання кредитної угоди. На цьому етапі банк визначає:

- вид кредиту та термін кредитування;
- суму кредиту;
- способи видачі та погашення кредиту та процентів за користування ним;
- розмір процентної ставки.

Закінчується попередній етап кредитування прийняттям кредитним працівником рішення про можливість надання кредиту і подачею документів до кредитного комітету банку, який теж повинен винести позитивне рішення. Рішення на видачу кредиту оформляється протоколом кредитного комітету.

5. Сутність фінансового аналізу діяльності комерційних банків.

Основним напрямом аналізування фінансових результатів банківської діяльності є прибутковість функціонування банку, що дає змогу судити про ефективність його роботи.

Процес аналізу результативності банківської діяльності починається з аналізу доходів і витрат, а закінчується дослідженням прибутку. Прибуток комерційного банку як і будь-якого суб'єкта господарювання визначається як різниця між його відповідними доходами та витратами.

Прибуток характеризує стійкість кредитної установи. Він необхідний для створення адекватних резервних фондів, стимулювання персоналу і керівництва до розширення та вдосконалення операцій, скорочення витрат і підвищення якості послуг, що надаються, і, зрештою, для збільшення капіталу, який дає змогу розширити обсяги і поліпшувати якість наданих послуг.

Оскільки прибуток банку відповідає напрямам його діяльності, то прийнято виділяти:

- фінансові результати від операційної діяльності;
- фінансові результати від не операційної діяльності;
- фінансові результати від здійснення кредитних операцій;
- фінансові результати від операцій з цінними паперами;
- фінансові результати від операцій з іноземною валютою тощо.

Дослідження фінансових результатів за джерелами їх формування дає змогу всебічно оцінити прибуток банку за його складовими та утворюючими факторами.

Узагальнюючи вищенаведене, можна зробити висновок, що прибуток – це не безпосередній об'єкт управління, оскільки його абсолютна величина є результуючим показником і безпосередньо залежить від зміни абсолютних величини інших фінансових показників діяльності суб'єкта господарювання – його доходів та витрат.

Детальний аналіз ефективності функціонування банківської системи проводиться за допомогою методів аналізу банківської діяльності комерційного банку з використанням статистичних, економіко-математичних, облікових та інших способів обробки інформації.

Для проведення аналізу фінансових результатів банківської діяльності використовуються різні методи, основними з них є:

1. Факторний аналіз прибутку.
2. Порівняльний аналіз рівня прибутковості.
3. Аналіз структурних компонентів прибутку.
4. Оцінка динамічних показників прибутковості за роками.
5. Вертикальний та горизонтальний аналіз прибутку за видами діяльності.
6. Аналіз показників прибутковості.
7. Декомпозиційний аналіз прибутку на капітал.
8. Аналіз процентної маржі.

Для повноцінного аналізу фінансових результатів діяльності банку необхідно здійснити дослідження його доходів, витрат, прибутку та розрахувати вплив чинників на зміну їх структури. Доречним також стане аналіз складових

прибутку та витрат на предмет рентабельності окремих напрямів банківської діяльності.

6. Організація системи контролю банківської діяльності

Організація систем контролю банківської діяльності має на меті забезпечення стійкої та надійної роботи банку, що відповідає б нормам чинного законодавства.

Менеджмент повинен забезпечити впровадження таких систем контролю, як

- внутрішній аудит,
- внутрішньобанківський контроль,
- системи аналізу якості активів та контролю за рівнем загального ризику,
- систем контролю за діяльністю персоналу банку, які показували б, якою мірою працівники виконують свої обов'язки та наскільки їх дії відповідають законодавству.

Внутрішній аудит банку – це незалежна експертна діяльність аудиторської служби комерційної організації (банку) для перевірки й оцінки адекватності та ефективності системи внутрішнього контролю та якості виконання призначених обов'язків співробітниками комерційної організації. Внутрішній аудит передбачає отримання в документальній формі процедури опису методів, які застосовуються банком для здійснення внутрішнього контролю.

Внутрішньобанківський контроль – це система забезпечення здійснення касових, розрахункових, кредитних та інших операцій в установах банку відповідно до встановлених правил, який спрямовано на забезпечення збереження грошових коштів і цінностей в банку, законності виконання операцій, точного і своєчасного відображення їх в бухгалтерському обліку, можливості документарного встановлення відповідальності за порушення правил виконання операцій або втрату цінностей.

Системи аналізу та якості активів за рівнем загального ризику ґрунтуються на класифікації активів за ймовірністю повернення та потенційним розміром збитків з подальшим зважуванням на відповідні вагові коефіцієнти, визначені для кожної групи активів.

Системи контролю за діяльністю персоналу банку ґрунтуються на здійсненні контролю відповідальними менеджерами, згідно з вимогами нормативних документів, внутрішніх інструкцій та положень банку.

В свою чергу ефективна робота комплаєнс-контролю як складової внутрішнього контролю надасть можливість вирішувати багато нагальних питань, а саме: всебічно використовувати інтелектуальний потенціал працівників служби комплаєнс-контролю; впроваджувати прозорість і законність взаємовідносин із клієнтами банку; клієнтам і працівникам банку вільно повідомляти про свою стурбованість стосовно протизаконної, неетичної або сумнівної діяльності; своєчасного та відвертого обговорювати проблеми; оперативно інформувати про неетичну поведінку керівників і працівників банку; застосовувати світову практику для розробки власної комплаєнс-політики з метою ефективного управління комплаєнс-ризиком; розробляти мапу з

комплаєнсу, в якій покроково висвітлювати послідовність дій; прописати функції і відповідальність різних відділів банку, а також моніторинг комплаєнсу як роботи з виявлення недоліків; проводити контроль за відповідністю корпоративних стандартів вимогам з охорони праці та навколишнього середовища; оцінка прозорості та дієвості систем мотивації, преміювання, кар'єрний ріст; аналіз на відсутність фактів дискримінації за статевою, расовою, релігійною, віковою, географічною ознаками тощо; виконувати функції в системі внутрішнього контролю діяльності банку.

7. Поняття та структура функціонування системи фінансового моніторингу в Україні.

Згідно Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», який вступає в дію від 28.04.2020 визначено фінансовий моніторинг як сукупність заходів, що вживаються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу.

Обов'язковий фінансовий моніторинг – це сукупність заходів спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу і аналізу інформації щодо фінансових операцій, що надається суб'єктами первинного фінансового моніторингу, а також заходів з перевірки такої інформації відповідно до законодавства України.

Державна служба фінансового моніторингу України - центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України.

Законодавчо система фінансового моніторингу поділена на первинний та державний.

До суб'єктів первинного фінансового моніторингу відносять:

- банки, страхові компанії, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи;
- платіжні організації, члени платіжних систем, клірингові установи;
- товарні, фондові та інші біржі;
- професійні учасники фондового ринку;
- оператори поштового зв'язку, інші установи, які проводять операції з переказу коштів;
- філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України;
- суб'єкти первинного фінансового моніторингу, суб'єкти підприємницької діяльності, суб'єкти господарювання, нотаріуси, адвокати, аудиторі, аудиторські фірми, фізичні особи, юридичні особи, які проводять фінансові операції.

До суб'єктів державного фінансового моніторингу відносять:

- НБУ та його підрозділи;
- Міністерство фінансів України;
- Міністерство юстиції України;
- Міністерство транспорту та зв'язку України;
- Міністерство економіки України;
- Національна комісія з цінних паперів та фондовому ринку;
- Національна комісія, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг України.

Наглядним органом банківського сектору виступає НБУ, який виконує наглядові та регулятивні функції покладені на нього, як на суб'єкта державного фінансового моніторингу, згідно базового закону, а також Закону України «Про Національний банк України», «Про банки та банківську діяльність». Якість фінансового моніторингу характеризується заходами, що плануються і реалізуються за стадіями у такий спосіб, щоб ця інформація була доведена до користувачів та відповідала встановленим критеріям якості. До заходів, що забезпечують якість фінансового моніторингу відносять:

- рівень кваліфікації працівників, що відповідають за проведення фінансового моніторингу;
- рівень компетенції та взаємодія між працівниками;
- розподіл повноважень та роз'яснювальна робота по впровадженню фінансового моніторингу;
- моніторинг клієнтів;
- контроль відповідності якості моніторингу.

Моніторинг клієнтів є особливою складовою якості фінансового моніторингу. Треба проводити оцінку існуючих та потенційних клієнтів суб'єкта фінансового моніторингу, їх фінансових операцій. При розгляді питань існуючих та потенційних клієнтів доцільно розробляти процедури оцінювання їх, та необхідних потреб для здійснення фінансових операцій, порядок співробітництва з ними, контроль за дотриманням виконання функцій працівниками суб'єкта фінансового моніторингу.

При розробці заходів з контролю якості фінансового моніторингу необхідно запровадити постійне співвідношення адекватність й ефективність політики та процедур контролю. Для цього формується графік оцінки фактичних значень критеріїв якості, порядок ознайомлення персоналу з результатами контролю.

Конкретний перелік заходів із забезпечення якості визначається системою управління. Розробку та контроль впровадження конкретних заходів у межах суб'єкта фінансового моніторингу здійснюють відповідні державні контрольні органи та вища ланка управління суб'єкта фінансового моніторингу.

8. Фактори, що впливають на рівень фінансової безпеки банків.

Під фінансовою безпекою банківських установ запропоновано розуміти стан захищеності життєво важливих інтересів банку від різноманітних внутрішніх і зовнішніх загроз, який гарантує найбільш ефективне використання фінансових ресурсів для забезпечення стійкого функціонування та розвитку банку.

На показники діяльності банківських установ досить швидко впливають зміни політичної, економічної та соціальної ситуації в державі. Це призводить до створення ризиків і загроз функціонування банків, що позначається на зниженні конкурентоспроможності, ліквідності, фінансових втратах банків.

На показники діяльності банків впливають зміни, що відбуваються у навколишньому середовищі не тільки на рівні держави, але і на рівні міжнародної торгівлі та світового бізнесу.

Сутність фінансової складової безпеки банківської діяльності полягає в забезпеченні організаційно-управлінських, режимних, технічних і профілактичних заходів, що гарантують якісний захист прав і інтересів комерційного банку, зростання статутного капіталу, підвищення ліквідності активів, забезпечення зворотності кредитів, схоронність фінансових і матеріальних цінностей. Метою фінансової складової є збільшення маси отриманого прибутку, прискорення оборотності капіталу, зростання курсової вартості цінних паперів комерційного банку.

Водночас складниками економічної безпеки банків є не тільки безпека матеріальних та фінансових ресурсів, а й такі, як інформаційна та кадрова безпека, котрі також істотно впливають на стабільність і розвиток банків. Своєю чергою, інформаційна безпека пов'язана з формуванням інформаційного ресурсу банків, його гарантованим захистом, а також протидією інформаційно-психологічному впливу. Кадрова ж безпека спрямована на виконання можливості формування загроз банку від власного персоналу та створення умов ефективного його використання в діяльності банків.

9. Фінансові посередники на грошовому ринку.

Передача коштів від «заощаджувачів» до «позичальників» провадиться завдяки прямому та опосередкованому фінансуванню. Розглянемо процес опосередкованого фінансування, тобто передачу коштів за допомогою фінансових посередників.

Фінансове посередництво – це специфічний вид діяльності на грошовому ринку, що полягає в акумуляції його суб'єктами в обмін на свої зобов'язання вільних грошових капіталів і розміщення їх від свого імені в дохідні активи.

Фінансові посередники – це фінансові установи, які акумулюють кошти фізичних та юридичних осіб, а в подальшому надають їх на комерційних засадах позичальникам.

Види фінансових посередників:

1. Банки.
2. Спеціалізовані інвестиційні компанії.
3. Трастові компанії.
4. Кредитні спілки.
5. Страхові компанії.
6. Пенсійні фонди.

Головне завдання фінансових посередників – спрямовувати рух капіталу (заощаджень) до найефективніших споживачів. Базовою основою їх функціонування є реалізація кредитно-інвестиційних угод та зміна прямого фінансування непрямым через випуск власних вторинних зобов'язань.

Фінансові посередники сприяють:

- акумуляції заощаджень населення;
- наданню кредитів суб'єктам господарювання;
- мобілізації капіталу через всі види акцій;
- допомозі у здійсненні фінансових вкладень.

Серед фінансових посередників ключову роль відіграють банки. Оскільки на банки припадає більша частка в перерозподілі позичкових капіталів на грошовому ринку, ніж будь-який інший вид фінансових посередників. Банки за своїм функціональним призначенням беруть участь у формуванні пропозиції грошей і мають можливість безперебійно впливати на ринкову кон'юнктуру й економічне зростання на відміну від інших посередників. Вони також мають можливість надавати економічним суб'єктам широкий асортимент різних послуг, тоді як інші посередники спеціалізуються на окремих, часто обмежених фінансових операціях.

10. Стратегія управління активами і пасивами банку.

Основною метою процесу управління активами і пасивами банку є максимізація або стабілізація розміру його маржі управління: за допустимого рівня ризику. Для досягнення цієї мети в банках можливі три головні підходи до управління:

- через управління активами банку;
- через управління пасивами банку;
- збалансований підхід до одночасного управління активами і пасивами банку (стратегія управління фондами).

Перший підхід переважав в міжнародній банківській практиці до 60-х років нашого століття. При такому підході банкіри сприймали джерела коштів – зобов'язання і капітал – як величину, що не залежить від банківської діяльності, а визначається, в основному, можливостями та потребами клієнтів і акціонерів банку.

Такий підхід не максимізує прибуток банку. Адже, з одного боку, банк відмовляється від управління залученими коштами, а отже, і від впливу на їх вартість. З іншого боку, значна частина банківських активів має підтримуватися у високоліквідній формі для додержання достатнього рівня ліквідності, що призводить до зменшення доходів, оскільки високоліквідні активи є найменш прибутковими.

Застосування методів управління пасивами банку не виключає паралельного використання методів управління активами, але проблема полягає у відокремленні та автономному використанні кожного з цих підходів. У такому разі структурні підрозділи банку, які відповідають за залучення коштів, організаційно відокремлені від кредитних та інвестиційних відділів і не мають інформації про можливі напрямки використання ресурсів.

Головним недоліком підходу до керування банком через пасиви є те, що здебільшого він застосовується за принципом “чим більше, тим краще”, а процес залучення коштів не пов'язується з наявністю ефективних напрямків їх використання. У період економічних підйомів, при зростанні попиту на кредитні ресурси, такий підхід може бути виправданим і корисним. Але під час спадів,

коли попит на кредити обмежений, застосування незбалансованого підходу до управління активами і пасивами банку може призвести до значного скорочення прибутків і навіть завдати збитків.

Перевагою такого підходу є можливість збільшити прибутки за рахунок контролю над операційними витратами та точного прогнозування потреби банку в ліквідних засобах.

Головне завдання менеджменту – координувати рішення відносно активів і пасивів усередині кожного окремого банку, аби досягти найкращих результатів шляхом максимального контролю над обсягами, структурою, прибутковістю та витратами як за активними так і за пасивними операціями банку. Контроль керівництва банку над активами має координуватися з контролем над пасивами з метою досягнення внутрішньої єдності, що у свою чергу допомагає максимізувати різницю між доходами та витратами.

Основна ідея збалансованого підходу полягає в розумінні того, що і доходи, і витрати відносяться до обох сторін балансу і банк продає цілий пакет фінансових послуг – кредити, депозити, факторинг тощо. При цьому ціна кожної з них має перекрити витрати банку з її надання. Доход, який банк отримує в результаті управління пасивами, допомагає йому досягти цільового рівня прибутку тією самою мірою, якою і надходження від активних операцій.

Головною перевагою розглядуваного підходу є максимізація прибутку за умови прийняттого рівня відсоткового ризику, а також можливість більш зваженого підходу до проблем управління ліквідністю за рахунок точного визначення потреби в ліквідних засобах. Така стратегія потребує застосування багатьох складних методів і прийомів, а також високого рівня кваліфікації банківських менеджерів, що часто перешкоджає скоординованому управлінню активами і пасивами в багатьох українських банках.

Необхідною умовою ефективного застосування цієї стратегії з метою одержання максимального прибутку є можливість досить точно передбачати та прогнозувати зміни напрямків, величини та швидкості руху відсоткових ставок. У країнах з високим рівнем інфляції, нестабільною політичною та економічною ситуацією прогноз відсоткових ставок стає неможливим. З огляду на це й використання деяких методів управління активами і пасивами є проблематичним.

7.3 ПРИКЛАДИ ТИПОВИХ ЗАДАЧ З ДИСЦИПЛІНИ «БАНКІВСЬКА СИСТЕМА»

Задача 1.

Комерційний банк здійснив емісію акцій номінальною вартістю 1000 грн. загальною кількістю 500 тис. штук. Із загальної кількості емітованих акцій 200 тис. були реалізовані за ціною 1200 грн. за одну акцію. Визначити розмір статутного фонду комерційного банку та його відповідність встановленому Національним банком нормативу. Розрахувати емісійний дохід банку від випуску акцій.

Розв'язок:

1. Вартість акцій, реалізованих за номінальною ціною:

$$N = 300\,000 \cdot 1000 = 300\,000\,000 \text{ грн.}$$

2. Вартість акцій, реалізованих за ціною 1200 грн:

$$P_n = 200\,000 \cdot 1200 = 240\,000\,000 \text{ грн.}$$

3. Розмір статутного капіталу банку становить:

$$K = 300\,000\,000 + 240\,000\,000 = 540\,000\,000 \text{ грн.}$$

4. Емісійний дохід банку від випуску акцій складає:

$$D_e = 240\,000\,000 - (200\,000 \cdot 1000) = 40\,000\,000 \text{ грн.}$$

Розмір статутного капіталу банку відповідає встановленому НБУ нормативу. Емісійний дохід банку складає 40 млн. грн.

Задача 2.

Фізична особа відкрила депозит у банку в розмірі 15000 грн. під 22 % річних строком на 3 роки.

Визначити нараховану суму відсотків по депозиту, у випадку, якщо комерційний банк нараховує: а) прості відсотки; б) складні відсотки.

Розв'язок

а) для розрахунку майбутньої вартості депозиту за умови нарахування простих відсотків використовується формула:

$$S = P \times (1 + i \cdot n)$$

де

S – загальна сума боргу перед вкладником;

P – базова сума вкладу;

i – відсоткова ставка;

n – тривалість вкладу в роках.

$$S = 15000 \times (1 + 0,22 \cdot 3)$$

Відсотковий прибуток вкладника при нарахуванні простих відсотків складає:

$$24900 - 15000 = 9900 \text{ грн.}$$

б) для розрахунку майбутньої вартості депозиту за умови нарахування складних відсотків використовуємо формулу:

$$S = P \cdot (1 + i)^n$$

$$S = 15000 \cdot (1 + 0,22)^3 = 27237,72$$

Відсотковий прибуток вкладника при нарахуванні складних відсотків складатиме:

$$27237,72 - 15000 = 12237,72 \text{ грн.}$$

Задача 3.

Акціонерне товариство звернувся до банку для отримання кредиту. Форма забезпечення кредиту — застава 150 акцій публічного акціонерного товариства номінальною вартістю 290 грн. за одну акцію. Розмір кредиту розраховується виходячи із 90 % вартості цінних паперів. Річна відсоткова ставка становить 17 %. Термін кредитування — 6 місяців.

Визначити суму кредиту, яку може запропонувати банк, та суму відсотків за умови використання дисконтної відсоткової ставки.

Розв'язок

1. Вартість забезпечення кредиту складає:

$$Z = 150 \cdot 290 = 43500 \text{ грн.}$$

2. Розмір позики становить:

$$V = 43500 \cdot 0,9 = 39\,150 \text{ грн.}$$

3. Дисконтна відсоткова ставка за кредитом:

$$d = 0,17 \cdot \frac{6}{12} \cdot 100\% = 8,5\%$$

4. Розмір суми дисконтної відсоткової ставки (грн.):

$$Ds = 39150 \cdot 0,085 = 3\,327,75 \text{ грн.}$$

5. Сума кредиту, яку може запропонувати банк:

$$L = 39150 - 3327,75 = 35\,822,25 \text{ грн.}$$

7.4 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ДИСЦИПЛІНИ «БАНКІВСЬКА СИСТЕМА»

Основна література:

1. Банківська система. навч.посіб. [Л.І. Катан, Н.І.Демчук, В.Г. Бабенко-Левада, Т.О. Журавльова та ін.]. Дніпро: Пороги, 2017. - 444 с.
2. Варцаба В.І., Заславська О.І. Сучасне банківництво: теорія і практика: Навч. посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. 364 с.
3. Діяльність банків на кредитному ринку в умовах асиметрії інформації: монографія.[Л.В. Кузнєцова, Я.С.Андрєєва, Л.В. Жердецька та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.В. Кузнєцової. Одеса. ОНЕУ, 2015. 292с.
4. Основи банківської справи. навчальний посібник. [І. Ф. Прокопенко, В. І. Ганін, В. В. Соляр, С. І. Маслов]. К. Центр навчальної літератури, 2015. 410 с.
5. Розвиток банківської системи в умовах трансформації економічного простору: монографія. [Чепелюк Г. М., Пантелєєва Н. М. та ін.] Черкаси, 2016. 414 с.
6. Фінансовий менеджмент у банку. Навчальний посібник. [Демчук Н.І., Мазур І.М., Вишнякова І.В та ін.].– Дніпропетровськ: Пороги, 2016. 300с.
7. Центральний банк і грошово-кредитна політика. Підручник. [А.В. Сілакова, Г.І. Лановська, Н.І. Климаш та ін.] за заг. ред. Т.А. Говорушко. Львів «Магнолія 2006», 2015. 224 с.

Допоміжна

1. Белова І. В. Системний фінансовий ризик в Україні: методологія формування, оцінювання та регулювання. Монографія. 2015. Суми. «Ярославна», 2015. 360 с.
2. Школьник С.В. Проблеми і перспективи розвитку фінансової системи України: монографія / за заг. ред.: І.О. Школьник, І.І. Рекуненко. Суми: СумДУ, 2017. 343 с.
3. Банківська система: навчально-методичний посібник для самостійної та індивідуальної роботи студентів економічних спеціальностей денної та заочної форм навчання [Андрєєва О.В. та ін.]. К. ДЕТУТ. 2015. 183 с.
4. Банківські операції. Підручник [А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.].3-тє вид., перероб. і доп. К. КНЕУ. 2018. 608 с.

5. Банківські операції. Підручник [О. В. Дзюблюк, Я. І. Чайковський, Н. Д. Галапуп та ін.]. Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2019. 696 с

Інформаційні ресурси:

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121ІІІ / Верховна Рада України. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121\\$14](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121$14) (дата звернення: 10.08.2019).

2. Сайт НБУ. Довідник банківських установ України, які мають банківську ліцензію. URL: <https://bank.gov.ua/control/bankdict/banks>.

3. Сайт НБУ. Державний реєстр банків. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123286.

4. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 року № 2664ІІІ, / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266414>.

5. Основні показники діяльності банків України. URL: <http://www.bank.gov.ua>

6. Статистика індикаторів фінансової стійкості. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44575.

8. ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ «ПОДАТКОВА СИСТЕМА»

Мета: формування системи знань з організації та функціонування податкової системи, набуття вмінь і навичок орієнтуватись у законодавчо-нормативних документах для прийняття фінансових рішень.

Завдання: вивчення загальних положень функціонування податкової системи України; висвітлення ключових проблем адміністрування податків і зборів (обов'язкових платежів); розгляд механізмів обчислення та сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), які запроваджені в Україні; вивчення особливостей застосування елементів оптимізації податків в практичній діяльності суб'єктів господарювання; з'ясування особливостей застосування положень Податкового кодексу України та інших нормативно-правових документів.

Зміст дисципліни розкривається в наступних темах:

Тема 1. Основи засади податкового законодавства України. Законодавчі та нормативні документи, що формують та регулюють податкову систему України. Принципи оподаткування в Україні. Поняття податку та збору. Характеристика функцій податків.

Тема 2. Особливості роботи Державної фіскальної служби України. Структура Державної фіскальної служби. Завдання Державної фіскальної служби. Функції Державної фіскальної служби.

Тема 3. Загальні засади встановлення податків і зборів. Правове регулювання обов'язкових податкових платежів. Види податків та зборів. Загальнодержавні податки та збори. Місцеві податки та збори.

Тема 4. Облік платників податків і зборів. Сутність та значення обліку платників податків - юридичних осіб. Єдиний банк даних платників податків - юридичних осіб. Державний реєстр фізичних осіб (ДРФО) – платників податків та інших обов'язкових платежів. Реєстр фізичних осіб – платників податків, суб'єктів підприємницької діяльності: мета створення, зміст інформації, елементи інформаційного фонду Державного реєстру фізичних осіб, джерела формування інформаційного фонду, напрями використання. Особливості взяття на податковий облік фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності.

Тема 5. Права та обов'язки платників податків, податкових агентів та органів Державної фіскальної служби. Зобов'язання платників податків. Права платників податків. Права органів ДФС. Зобов'язання контролюючих органів.

Тема 6. Контролюючі органи та органи стягнення. Місце ДФС у системі контролю держави. Особливості роботи митних органів. Функції та повноваження податкової міліції України.

Тема 7. Особливості електронного документообігу в податковій системі

Тема 8. Порядок адміністрування податку на додану вартість. Платники податку на додану вартість. Об'єкт оподаткування. Порядок визначення бази оподаткування. Розміри ставок податку на додану вартість. Порядок визначення суми податку, що підлягає сплаті до Державного бюджету України або відшкодуванню з Державного бюджету України (бюджетному відшкодуванню), та строки проведення розрахунків

Тема 9. Порядок адміністрування податку на прибуток підприємств. Платники податку на прибуток, об'єкт оподаткування, база оподаткування, ставки податку. Порядок обчислення податку на прибуток підприємств. Особливості оподаткування окремих видів діяльності та операцій

Тема 10. Єдиний соціальний внесок (ЄСВ) та податок з доходів фізичних осіб. Об'єкт оподаткування, ставки ЄСВ. Нарахування, утримання та сплата (перерахування) єдиного соціального внеску до бюджету. Платники податку, об'єкт оподаткування податку на доходи фізичних осіб. База та ставка оподаткування податком на доходи фізичних осіб. Військовий збір. Особливості запровадження та адміністрування.

Тема 11. Особливості загальної та спрощеної системи оподаткування. Загальна система оподаткування. Спрощена система оподаткування.

Тема 12. Порівняння податкової системи України із іншими державами. Порівняння податкової системи України з податковою системою Італії. Порівняння податкової системи України з податковою системою

Німеччини. Порівняння податкової системи України з податковою системою США.

8.1 ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ПОДАТКОВА СИСТЕМА»

1. Характеристика основних принципів оподаткування в Україні
2. Особливості правового регулювання обов'язкових податкових платежів
3. Класифікація видів податків та зборів
4. Платники податку на прибуток підприємств, об'єкт оподаткування, база оподаткування, ставки податку
5. Особливості нарахування та адміністрування єдиного соціального внеску
6. Особливості нарахування та адміністрування податку на доходи фізичних осіб
7. Порядок адміністрування податку на додану вартість
8. Особливості застосування загальної системи оподаткування
9. Особливості функціонування спрощеної системи оподаткування
10. Характеристика місцевих та загальнодержавних податків і зборів

8.2. ОРІЄНТОВНІ ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ПОДАТКОВА СИСТЕМА»

1. Характеристика основних принципів оподаткування в Україні

Принципи оподаткування – вироблені фінансовою наукою найбільш загальні правила, стандарти оподаткування. У широкому сенсі під принципами податкової системи розуміється вся їх сукупність, що регулюють оподаткування.

1. Загальність оподаткування – кожна особа зобов'язана сплачувати встановлені Податковим Кодексом, законами з питань оподаткування та митної справи податки та збори, платником яких вона є згідно з положеннями Податкового кодексу

2. Рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації – забезпечення однакового підходу до усіх платників податків, незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної приналежності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу.

3. Невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства.

4. Презумпція правомірності рішень платника означає, що у випадку, коли норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або коли норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, унаслідок чого є можливість

прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу, рішення приймається на користь платника.

5. Фіскальна достатність – встановлення податків та зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями.

6. Соціальна справедливість – встановлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків.

7. Економічність оподаткування – встановлення податків та зборів, обсяг надходжень від сплати яких до бюджету значно перевищує витрати на їх адміністрування.

8. Нейтральність оподаткування – встановлення податків та зборів у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентоспроможності платника податків. Закріплення принципу нейтральності оподаткування спрямоване на уникнення впливу податків і зборів на конкурентоспроможність платника податків.

9. Стабільність – зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше, ніж за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного періоду.

10. Рівномірність та зручність сплати – встановлення строків сплати податків та зборів, виходячи із необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів для здійснення витрат бюджету та зручності їх сплати платниками. Цей принцип передбачає необхідність так встановлювати строки сплати податків і зборів, щоб забезпечити рівномірне надходження коштів до бюджетів та фінансування бюджетних видатків протягом усього бюджетного року.

11. Єдиний підхід до встановлення податків та зборів – визначення на законодавчому рівні всіх обов'язкових елементів податку.

2. Особливості правового регулювання обов'язкових податкових платежів

Правове регулювання обов'язкових податкових платежів визначається як особливостями компетенції органів державної влади й управління за їх встановленням, зміні й скасуванню, так і чітким закріпленням усіх елементів, що характеризують податок чи збір як цілісний досконалий механізм.

Обов'язкові елементи правового механізму податку включають групу основних і додаткових. Основні елементи визначають фундаментальні, сутнісні характеристики податку, які формують основне уявлення про зміст податкового механізму. Відсутність якого-небудь із основних елементів правового механізму

податку не дозволяє однозначно визначити тип цього платежу й робить податковий механізм невизначеним.

Виходячи із цього, у групу основних елементів правового механізму податку необхідно віднести:

- а) платника податку;
- б) об'єкт оподаткування;
- в) ставку податку.

Додаткові елементи правового механізму податку деталізують специфіку конкретного платежу, створюють завершену й повну систему податкового механізму, забезпечують логічний і раціональний режим його закріплення. Варто враховувати, що додаткові елементи також обов'язкові, як і основні. Цілісний правовий механізм податку можливий тільки як сукупність основних і додаткових елементів.

Відсутність хоча б одного з додаткових елементів не дозволить законодавчо закріпити окремий податок або збір (наприклад, неможливо уявити податок, який незрозуміло куди надходить (у який вид бюджету)). Сукупність додаткових елементів правового механізму податку досить різноманітна (залежно від ступеня деталізації податкового механізму).

Залежно від характеру деталізації дану групу елементів можна розділити на:

а) додаткові елементи правового механізму податку, що деталізують основні або пов'язані з ними (база оподаткування, поняття, залежні або опосередковано пов'язані з об'єктом оподаткування);

б) додаткові елементи правового механізму податку, що мають самостійне значення (податкові пільги, порядок обчислення податку; податковий період; строк та порядок сплати податку; строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку).

Отже, як додаткові елементи правового механізму податку можна виділити:

- базу оподаткування,
- податкові пільги,
- порядок обчислення податку;
- податковий період;
- строк та порядок сплати податку;
- строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку.

3. Класифікація видів податків та зборів

Класифікація видів усіх податків та зборів може здійснюватись за рядом підстав:

1) залежно від каналу надходження податки та збори надходять у бюджети різних рівнів, податківці виділяють різнорівневі податки, що надходять у

бюджети різних рівнів у пропорціях відповідно до бюджетного законодавства. Суми відррахувань по таких податках, що підлягають зарахуванню безпосередньо до Державного бюджету і бюджетів інших рівнів, визначаються при затвердженні кожного бюджету;

2) залежно від платника:

а) податки з юридичних осіб (податок на прибуток підприємств та ін.);

б) податки з фізичних осіб (податок на доходи фізичних осіб);

в) змішані – податки, що передбачають як платника і юридичних, і фізичних осіб (плата за землю);

3) залежно від форми оподаткування:

а) прямі – податки, які справляються в процесі придбання й акумуляції матеріальних благ, визначаються розміром об'єкта оподаткування та включаються в ціну товару і сплачуються виробником або власником: особисті – податки, що сплачують платником податків за рахунок і залежно від отриманого їм доходу (прибутку) і враховують платоспроможність платника; реальні (англ. real – майно) – податки, що сплачують з майна, в основі яких лежить не реальний, а передбачуваний середній дохід;

б) непрямі (на споживання) – податки, які справляються в процесі використання матеріальних благ, визначаються розміром споживання, включаються у вигляді надлишка до ціни виробництва товару й сплачуються споживачем.

Законодавцем у Кодексі використовується практично єдина підстава класифікації податків та зборів – залежно від компетенції органу, що вводить дію податкового платежу на відповідній території:

а) загальнодержавні – податки й збори, що встановлені Верховною Радою України та вводяться винятково законами України й діють на всій території України;

б) місцеві – податки й збори, перелік яких встановлюється Верховною Радою України, вводяться в дію місцевими радами й діють на території відповідних територіальних громад.

4. Платники податку на прибуток підприємств, об'єкт оподаткування, база оподаткування, ставки податку

Об'єктом оподаткування є:

- прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом зменшення суми доходів звітного періоду на собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг та суму інших витрат звітного податкового періоду;

- дохід (прибуток) нерезидента, що підлягає оподаткуванню, з джерелом походження з України.

Доходи, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування, складаються з:

- доходу від операційної діяльності визнається в розмірі договірної (контрактної) вартості, але не менше ніж сума компенсації, отримана в будь-якій формі, в тому числі при зменшенні зобов'язань;

- інших доходів.

Порядок визнання доходів:

- дохід від реалізації товарів визнається за датою переходу покупцеві права власності на такий товар;
- дохід від надання послуг та виконання робіт визнається за датою складення акта або іншого документа, оформленого відповідно до вимог чинного законодавства, який підтверджує виконання робіт або надання послуг;
- датою отримання доходів, які враховуються для визначення об'єкта оподаткування, є звітний період, у якому такі доходи визнаються згідно з цією статтею, незалежно від фактичного надходження коштів (метод нарахувань).

Витрати, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування, складаються із:

- витрат операційної діяльності, які визначаються згідно з пунктами Податкового кодексу та включають собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг та інші витрати. Витрати беруться для визначення об'єкта оподаткування з урахуванням пунктів та інших статей цього Кодексу, які прямо визначають особливості формування витрат платника податку;

- інших витрат.

Не визнаються витратами:

- суми попередньої (авансової) оплати товарів, робіт, послуг;
- витрати, понесені у зв'язку із придбанням товарів (робіт, послуг) та інших матеріальних і нематеріальних активів у фізичної особи – підприємця, що сплачує єдиний податок (крім витрат, понесених у зв'язку із придбанням робіт, послуг у фізичної особи – платника єдиного податку, яка здійснює діяльність у сфері інформатизації).

Порядок визнання витрат:

- витрати, що формують собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг, визнаються витратами того звітного періоду, в якому визнано доходи від реалізації таких товарів, виконаних робіт, наданих послуг;
- інші витрати визнаються витратами того звітного періоду, в якому вони були здійснені.

Ставки податку на прибуток:

- базова (основна) ставка податку 18%;
- пільгова ставка 0% (встановлена до 31.12.2021 р.), застосовується для підприємств з річним доходом менше 3 млн грн. та розміром заробітної плати кожного працівника більше 2-х мінімальних ЗП.
- за договорами страхування 3% від об'єкта оподаткування, що визначається у підпункті 141.1.2 пункту 141.1 статті 141 Податкового Кодексу;
- 0% за договорами з довгострокового страхування життя, договорами добровільного медичного страхування та договорами страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема договорів страхування додаткової пенсії, та визначених підпунктами 14.1.52, 14.1.52-1, 14.1.52-2 і 14.1.116 пункту 14.1 статті 14 Кодексу;
- ставки 0, 4, 6, 12, 15 і 20 відсотків застосовуються до доходів нерезидентів та прирівняних до них осіб із джерелом їх походження з України у випадках, встановлених пунктом 141.4 статті 141 ПКУ;

- 10% (одночасно з базовою ставкою податку на прибуток) букмекерська діяльність, азартні ігри, казино із використанням гральних автоматів;
- 18% від доходу, отриманого від букмекерської діяльності, азартних ігор (у тому числі казино), крім доходу, отриманого від азартних ігор з використанням гральних автоматів, зменшеного на суму виплачених виплат гравцю.
- діяльність з випуску та проведення лотерей - 30% з урахуванням положень пункту 47 підрозділу 4 розділу XX ПКУ.

5. Особливості нарахування та адміністрування єдиного соціального внеску

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Платниками єдиного внеску є роботодавці; фізичні особи-підприємці; особи, які забезпечують себе роботою самостійно – займаються незалежною професійною діяльністю; особи, які працюють на виборних посадах; військовослужбовці та інші категорії платників податків.

ЄСВ нараховується в межах максимальної величини бази, що дорівнює 25 розмірам прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого Законом про держбюджет на відповідний рік

Слід пам'ятати і про те, що ЄСВ не повинен бути меншим від мінімального страхового внеску, встановленого виходячи з мінімальної заробітної плати, що діє в місяці, за який нараховується зарплата (дохід).

Для платників ЄСВ встановлено єдину ставку в розмірі 22 %. Це означає, що якщо роботодавець виплачує дохід своїм працівникам за основним місцем роботи (заробітну плату) або дохід у вигляді винагороди за ЦПД, то на ці суми він зобов'язаний нарахувати ЄСВ за ставкою 22 %.

6. Особливості нарахування та адміністрування податку на доходи фізичних осіб

Платниками податку є:

1. Фізична особа – резидент, яка отримує доходи як з джерела їх походження в Україні, так і іноземні доходи
2. Фізична особа – нерезидент, яка отримує доходи з джерела їх походження в Україні
3. Податковий агент

Об'єктом оподаткування резидента є:

1. Загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід
2. Доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання)

3. Іноземні доходи – доходи (прибуток), отримані з джерел за межами України.

Об'єктом оподаткування нерезидента є:

1. Загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід з джерела його походження в Україні.

2. Доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання).

Базою оподаткування є загальний оподатковуваний дохід, з урахуванням особливостей, визначених цим розділом.

Загальний оподатковуваний дохід – будь-який дохід, який підлягає оподаткуванню, нарахований (виплачений, наданий) на користь платника податку протягом звітного податкового періоду.

У разі використання права на податкову знижку базою оподаткування є чистий річний оподатковуваний дохід, який визначається шляхом зменшення загального оподаткованого доходу з урахуванням пункту 164.6 цієї статті на суми податкової знижки такого звітного року.

Базою оподаткування для доходів, отриманих від провадження господарської або незалежної професійної діяльності, є чистий річний оподатковуваний дохід, який визначається відповідно до пункту 177.2 статті 177 та пункту 178.3 статті 178 Податкового Кодексу.

Основна ставка податку – 18% від бази нарахування.

7. Порядок адміністрування податку на додану вартість

Податок на додану вартість (ПДВ) – це непрямий податок, який входить в ціну товарів (робіт, послуг) та сплачується покупцем, але його облік та перерахування до державного бюджету здійснює продавець (податковий агент).

Розміри ставок податку визначає Податковий кодекс України. Ставки податку встановлюються від бази оподаткування в таких розмірах:

- а) 20 відсотків;
- б) 7 відсотків
- в) 0 відсотків.

Основою для розрахунку ПДВ виступає додана вартість - знов створена вартість підприємством за рахунок його власних факторів виробництва (землі, капіталу, робочої сили, підприємництва. Відповідно, додана вартість складається з: 1) ренти, оренди; 2) амортизації; 3) заробітної плати; 4) прибутку.

Платниками податку є як фізичні, так і юридичні особи, які здійснюють підприємницьку діяльність в Україні.

Базою податку на додану вартість є фактична (договірна) ціна товару чи послуги. У випадку, якщо звичайна ціна (ціна даного товару чи послуги за умови його продажу стороннім особам – які не мають жодних відносин з постачальником) перевищує фактичну більш, ніж на 20%, то базою оподаткування є звичайна ціна.

Облік ПДВ та визначення сум цього податку нерозривно пов'язані з такими основними поняттями:

- Податкове зобов'язання – загальна сума податку на додану вартість, одержана платником ПДВ в звітному періоді (в складі вартості проданих покупцеві товарів, робіт, послуг);

- Податковий кредит – сума ПДВ, на яку платник цього податку має право зменшити податкове зобов'язання звітного періоду, визначена за правилами, встановленими Податковим кодексом України

- Бюджетне відшкодування – відшкодування від'ємного значення ПДВ платнику цього податку (за умови підтвердження правомірності бюджетного відшкодування);

Залежно від того, чи набуває різниця між сумою податкового зобов'язання та сумою податкового кредиту звітного періоду позитивного або від'ємного значення, у платника ПДВ виникає:

- обов'язок сплати ПДВ до бюджету (позитивне значення)
- право на бюджетне відшкодування (від'ємне значення)

8. Особливості застосування загальної системи оподаткування

На загальній системі знаходяться всі юридичні особи, які не зареєстровані як платники єдиного податку.

На загальній системі, в залежності від обраного виду діяльності та здійснених господарських операцій, сплачуються такі основні податки та платежі:

- податок на прибуток;
- податок на додану вартість;
- акцизний податок;
- екологічний податок;
- митні платежі;
- податок на майно;
- рентна плата;
- інші податки і збори відповідно до законодавства України.

9. Особливості функціонування спрощеної системи оподаткування

Юридична особа чи фізична особа - підприємець може самостійно обрати спрощену систему оподаткування, якщо така особа відповідає вимогам, встановленим Податковим кодексом, та реєструється платником єдиного податку.

Групи платників єдиного податку:

Фізичні особи-підприємці:

- перша група - фізичні особи - підприємці, які не використовують працю найманих осіб, здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та/або провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню і обсяг доходу яких протягом календарного року не перевищує 300000 гривень;

- друга група - фізичні особи - підприємці, які здійснюють господарську діяльність з надання послуг, у тому числі побутових, платникам єдиного податку та/або населенню, виробництво та/або продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства, за умови, що протягом календарного року

відповідають сукупності таких критеріїв: не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, одночасно не перевищує 10 осіб; обсяг доходу не перевищує 1,5 млн. гривень.

- третя група - фізичні особи - підприємці, які не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, не обмежена та у яких протягом календарного року обсяг доходу не перевищує 5000000 гривень;

Наголошуємо, до другої групи не можуть бути віднесені фізичні особи - підприємці, які надають посередницькі послуги з:

- купівлі, продажу, оренди та оцінювання нерухомого майна (група 70.31 КВЕД ДК 009:2005);

- здійснюють діяльність з виробництва, постачання, продажу (реалізації) ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння.

Такі фізичні особи - підприємці належать виключно до третьої групи платників єдиного податку.

- четверта група - сільськогосподарські товаровиробники, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 відсотків.

Юридичні особи:

- третя група - юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, у яких протягом календарного року обсяг доходу не перевищує 5 000 000 гривень.

10. Характеристика загальнодержавних та місцевих податків і зборів

В Україні встановлюються такі загальнодержавні та місцеві податки і збори.

До загальнодержавних належать податки та збори, встановлені Кодексом і є обов'язковими до сплати на усій території України, крім випадків, передбачених Кодексом.

До місцевих належать податки і збори, що встановлені відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених Кодексом, рішеннями сільських, селищних і міських рад у межах їх повноважень, і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад.

До загальнодержавних податків належать:

- податок на прибуток підприємства;
- податок на доходи фізичних осіб;
- податок на додану вартість;
- акцизний податок;
- екологічний податок;
- рентна плата;
- мито.

Відповідно до статті 251 Кодексу рентна плата складається з:

- рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин;

- рентної плати за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин;
- рентної плати за користування радіочастотним ресурсом України;
- рентної плати за спеціальне використання води;
- рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів;
- рентної плати за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України.

До місцевих податків належать:

- податок на майно;
- єдиний податок.

В свою чергу, податок на майно складається з:

- податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;
- транспортного податку;
- плати за землю.

До місцевих зборів належать:

- збір за місця для паркування транспортних засобів;
- туристичний збір.

Установлення загальнодержавних та місцевих податків і зборів, не передбачених Кодексом, забороняється.

Зарахування загальнодержавних податків та зборів до державного та місцевих бюджетів здійснюється відповідного до Бюджетного кодексу України.

Зарахування місцевих податків і зборів до відповідних місцевих бюджетів здійснюється відповідного до Бюджетного кодексу України.

8.3 ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗКІВ ЗАДАЧ З ДИСЦИПЛІНИ «ПОДАТКОВА СИСТЕМА»

Задача 1

Підприємство «Інсайдер» закупило продукції за місяць на 50 тис.грн. (з урахуванням ПДВ), а продало в тому ж місяці продукції на 40 тис.грн. (з урахуванням ПДВ). Визначіть стан розрахунків з бюджетом по сплаті ПДВ у звітному місяці.

Розв'язок

1. Визначимо податкове зобов'язання (ПЗ):

$$\text{ПЗ} = (40\,000 \times 20\%) / 120\% = 6666,67 \text{ тис. грн.}$$

2. Визначимо податковий кредит (ПК), в даному випадку зворотнім методом

$$\text{ПК} = (50\,000 \times 20\%) / 120\% = 8333,33 \text{ тис. грн.}$$

3. Визначимо різницю між ПК та ПЗ:

$$\Sigma \text{ПДВ}_6 = \text{ПЗ} - \text{ПК}$$

$$\Sigma \text{ПДВ}_6 = 6666,67 - 8333,33 = -1666,67 \text{ тис. грн.}$$

Оскільки ПК є більшим від ПЗ, у підприємства «переходить» на наступний місяць податкового кредиту на суму 1666,67 тис.грн.

Задача 2

Валовий дохід підприємства від реалізації продукції за рік склав 160000 грн. Розрахувати податок на прибуток, якщо валовий дохід від позареалізаційних операцій склав 80000 грн, витрати на оплату праці та за позареалізаційними операціями склали 90000 грн.

Розв'язок

1. Знаходимо прибуток підприємства

$$160000 + 80000 - 90000 = 150000 \text{ грн.}$$

2. Знаходимо податок на прибуток

$$150000 \times 18\% / 100\% = 27000 \text{ грн.}$$

Задача 3

Визначити суму ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету за січень поточного року на основі наведених даних:

1. Реалізовано товарів на суму 3000 грн.

2. Придбано товарів на суму 2400 грн.

Розв'язок

1. Визначимо податковий кредит з ПДВ у податковому періоді:

$$\text{ПК} = (2400 \times 20\%) / 120\% = 400 \text{ грн.}$$

2. Податкове зобов'язання з ПДВ у податковому періоді становить:

$$\text{ПЗ} = (3000 \times 20\%) / 120\% = 500 \text{ грн.}$$

3. Сума податку на додану вартість, що підлягає сплаті в бюджет за січень поточного року дорівнює:

$$\text{ПДВ} = \text{ПЗ} - \text{ПК}$$

$$\text{Підлягає сплаті до бюджету ПДВ} = 500 - 400 = 100 \text{ грн.}$$

8.4 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ДИСЦИПЛІНИ «ПОДАТКОВА СИСТЕМА»

1. Господарський кодекс України: Закон України No 436-IV від 16.01.2003р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>

2. Митний кодекс України: Закон України No4495-VI від 13.03.2012 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-173>.

2. Податковий кодекс України: Закон України No2755-VI від 02.12.2010 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>

3. Офіційний сайт Державної податкової служби України URL: <https://tax.gov.ua/>

9. ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНІ РОЗРАХУНКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ»

Мета дисципліни: розкриття теоретичних основ та практичних навичок з організації та реалізації процесу діагностування техніко-економічного стану підприємства як суб'єкта господарської діяльності з метою покращення його конкурентних позицій в сучасних ринкових умовах функціонування.

Завдання дисципліни: розкриття сутності поняття діагностики техніко-економічного стану підприємства на сучасному етапі розвитку економіки; визначення основного інструментарію для здійснення техніко-економічної оцінки фінансового стану підприємства; дослідження сучасних методик оцінки техніко-економічного стану підприємства на мікро- та макроекономічних рівнях; висвітлення методів техніко-економічного обґрунтування при виборі управлінських рішень підприємства.

Предмет дисципліни: техніко-економічна оцінка фінансово-господарська діяльність підприємства в сучасних ринкових (конкурентних) умовах функціонування.

Зміст дисципліни розкривається в темах:

Тема 1. Особливості діагностики техніко-економічного стану підприємства. Поняття «фінансовий аналіз» на підприємстві. Функції фінансового аналізу. Об'єкт, предмет та мета фінансового аналізу. Суб'єкти фінансового аналізу. Завдання аналізу фінансового стану. Етапи фінансового аналізу підприємства. Види фінансового аналізу підприємства. Основні прийоми аналізу фінансового стану підприємства.

Тема 2. Теоретичні та аналітичні аспекти фінансового стану підприємства. Суть поняття «фінансовий стан підприємства». Основні етапи здійснення оцінки фінансового стану підприємства. Оцінка вартості майна підприємства. Оцінка джерел формування капіталу підприємства. Оцінка ліквідності та платоспроможності підприємства. Оцінка фінансової стійкості підприємства. Оцінка ділової активності підприємства. Оцінка прибутковості підприємства. Оцінка ймовірності банкрутства підприємства.

Тема 3. Фінансова безпека підприємства. Сутність поняття «фінансова безпека». Особливості управління фінансовою безпекою підприємства. Складові фінансової безпеки підприємства. Етапи забезпечення фінансової безпеки підприємства. Основні індикатори фінансової безпеки: на рівні підприємства та галузі. Рівні фінансової безпеки підприємства. Оцінка фінансової безпеки підприємства на основі показників та коефіцієнтів його фінансового стану.

Тема 4. Економічний аналіз підприємства. Суть поняття «економічний аналіз». Основна мета та місце економічного аналізу в загальній системі управління підприємством. Основні риси економічного аналізу. Принципи економічного аналізу. Функції економічного аналізу. Користувачі інформації економічного аналізу. Методика проведення економічного аналізу. Основні етапи здійснення економічного аналізу.

Тема 5. Управлінський аналіз підприємства. Суть та мета управлінського аналізу. Основні аспекти дослідження управлінського аналізу. Основні види та завдання управлінського аналізу. Принципи управлінського

аналізу. Складові управлінського аналізу. Методи та методичні прийоми управлінського аналізу.

Тема 6. Фінансово-економічна оцінка кредитних операцій. Сутність понять «кредит» та «кредитні відносини». Види та форми кредитів. Функції кредиту. Об'єкти кредитування. Суб'єкти кредитування. Особливості механізму кредитування. Суть поняття «кредитоспроможність». Основні критерії. Види процентних ставок. Способи погашення кредиту.

Тема 7. Фінансово-економічна оцінка цінних паперів. Поняття цінних паперів та їхні властивості. Види цінних паперів. Види та форми доходу від цінних паперів. Оцінка дохідності від акцій. Оцінка дохідності від облігацій.

Тема 8. Фінансово-економічна оцінка валютних операцій. Сутність поняття «валютні операції». Види валютних операцій. Класифікація валютних операцій. Методика формування валютних операцій.

Тема 9. Фінансово-економічна оцінка інвестицій. Суть інвестиційної привабливості підприємства. Особливості поняття інвестиційна політика. Інвестиційний процес та його основні етапи. Зміст інвестиційної діяльності. Поняття «інвестиції» та їхні основні ознаки. Види інвестицій. Методика оцінювання інвестиційних рішень.

9.1. ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ

«ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНІ РОЗРАХУНКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ»

1. Класифікація фінансових показників на основі користувачів фінансово-економічної інформації
2. Показники оцінки ліквідності та платоспроможності підприємства.
3. Показники оцінки фінансової стійкості підприємства.
4. Показники оцінки ділової активності підприємства.
5. Показники оцінки прибутковості підприємства.
6. Особливості зовнішнього та внутрішнього фінансового аналізу діяльності підприємства.
7. Управління фінансовою безпекою як елемент захищеності підприємства.
8. Необхідність проведення економічного аналізу на підприємстві.
9. Методика погашення кредиту.
10. Методика оцінювання інвестиційних рішень.

9.2 ОРІЄНТОВНІ ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНІ РОЗРАХУНКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ»

1. Класифікація фінансових показників на основі користувачів фінансово-економічної інформації.

В умовах ринку фінансовий аналіз спрямований на накопичення, оброблення та використання інформації фінансового характеру та є основою прийняття управлінських рішень на мікрорівні, тобто на рівні суб'єктів господарювання.

Власники, кредитори, менеджери підприємства зацікавлені в докладному аналізі фінансових потоків, щоб на основі одержаної інформації прийняти

управлінські рішення, які регулюватимуть формування фінансових ресурсів і сприятимуть зростанню капіталу підприємства.

Класифікація показників, що використовуються у фінансовому аналізі з точки зору різних користувачів фінансової інформації (за Е. Хелфертом) зображено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

**Фінансові показники з точки зору різних користувачів
фінансової інформації**

Мета	Менеджери	Власники	Кредитори
Мета 1	<i>Аналіз виробничої діяльності:</i> - коефіцієнти прибутковості; - рівень рентабельності; - аналіз поточних (операційних) витрат; - аналіз податкових платежів; - операційний важіль; - порівняльний аналіз	<i>Прибутковість:</i> - доходність власного капіталу; - доходність акціонерного капіталу; - прибуток на акцію; - грошовий потік на акцію; - курс акцій; - загальний прибуток акціонера; - інвестиційна вартість бізнесу	<i>Ліквідність:</i> - коефіцієнт поточної ліквідності; - коефіцієнт миттєвої ліквідності; - ліквідаційна вартість підприємства; - характеристика грошових потоків
Мета 2	<i>Управління ресурсами:</i> - оборотність активів; - управління оборотним капіталом; - оборотність запасів; - характеристика дебіторської заборгованості; - характеристика кредиторської заборгованості; - ефективність використання трудових ресурсів	<i>Розподіл прибутку:</i> - дивіденди на акцію; - поточна доходність акції; - коефіцієнт виплати дивідендів; - коефіцієнт покриття дивідендів; - коефіцієнт співвідношення дивідендів і активів	<i>Фінансовий ризик:</i> - доля боргу в активах; - доля боргу в капіталізації; - співвідношення позикового і власного капіталу; - компроміс між ризиком і винагородою; - власний оборотний капітал
Мета 3	<i>Доходність:</i> - доходність активів (всіх або чистих); - доходність активів по прибутку до виплати процентів і податків; - вартість капіталу; - грошовий потік на інвестиції	<i>Ринкові показники:</i> - коефіцієнт Р/Е (ціна/прибуток); - співвідношення ринкової і балансової вартості акцій; - динаміка курсу акцій	<i>Обслуговування боргу:</i> - коефіцієнт покриття процентних виплат; - коефіцієнт покриття боргових зобов'язань; - прострочена заборгованість

Отже, суб'єктами фінансового аналізу виступають фінансові аналітики, які зацікавлені в діяльності підприємства. В кожного аналітика своя мета.

2. Показники оцінки ліквідності та платоспроможності підприємства

Оцінка фінансового стану з точки зору ліквідності та платоспроможності підприємства, відображає його здатність своєчасно та в повному обсязі провести розрахунки за своїми короткостроковими зобов'язаннями.

Під ліквідністю будь-якого активу необхідно розуміти здібність його трансформуватись в грошові кошти, а ступінь ліквідності – тривалість часового періоду, на протязі якого може бути здійснена ця трансформація (чим коротший період тим вище ліквідність даного виду активу).

Отже, ліквідність підприємства – це наявність в нього оборотних засобів в розмірі, теоретично достатньому для покриття короткострокових зобов'язань хоча б і з порушенням строків погашення, передбачених контрактами.

Під платоспроможністю розуміють наявність у підприємства грошових коштів та їх еквівалентів, достатніх для розрахунків за кредиторською заборгованістю, яка потребує термінового погашення. Основними ознаками платоспроможності є: 1) наявність в достатньому об'ємі коштів на розрахунковому рахунку; 2) відсутність простроченої кредиторської заборгованості.

Отже, поняття ліквідність та платоспроможність не тотожні одне одному. Так коефіцієнти ліквідності можуть характеризувати фінансовий стан, як задовільний, проте, по суті ця оцінка може бути помилковою, якщо в оборотних активах значну частину становлять неліквіди та прострочена дебіторська заборгованість.

Тому, ліквідність підприємства відображає його спроможність швидко реалізувати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань, а саме: співвідношення величини його високоліквідних активів (кошти, ринкові цінні папери, дебіторська заборгованість) та короткострокової заборгованості; тобто його здатність розраховуватися за своїми фінансовими зобов'язаннями за рахунок наявних активів, що можуть бути використані для погашення боргів.

Платоспроможність характеризує здатність підприємства сплачувати кошти за своїми зобов'язаннями, що вже настали та потребують негайного погашення, за рахунок наявних грошей на банківських рахунках або в готівці. Дослідження стану ліквідності та платоспроможності підприємства здійснюється на основі наступних фінансових показників:

$$1. \text{Коефіцієнт абсолютної ліквідності} = (\text{Поточні фінансові інвестиції} + \text{Грошові кошти та їх еквіваленти}) / \text{Поточні зобов'язання}. \quad (2.1)$$

Характеризує, яка частка короткострокових зобов'язань може бути, за необхідності, негайно погашена за рахунок наявних грошових коштів. Рекомендоване значення: 0,2-0,35.

$$2. \text{Коефіцієнт проміжної ліквідності} = (\text{Поточні фінансові інвестиції} + \text{Грошові кошти та їх еквіваленти} + \text{Векселі одержані} + \text{Дебіторська заборгованість}) / \text{Поточні зобов'язання}. \quad (2.2)$$

Засвідчує потенційну здатність підприємства погасити свої поточні зобов'язання при умові отримання від дебіторів всієї суми короткострокової заборгованості. Рекомендоване значення: 0,7-0,8.

$$3. \text{ Коефіцієнт поточної ліквідності} = \frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}} \quad (2.3)$$

Відображає скільки грошових одиниць оборотних активів припадає на кожну грошову одиницю поточних зобов'язань. Рекомендоване значення: вище 1.

$$4. \text{ Показник покриття} = \frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Поточні зобов'язання і забезпечення}} \quad (2.4)$$

Показує обсяг оборотних активів, що припадає на одиницю короткострокових зобов'язань. Рекомендоване значення: вище 1.

3. Показники оцінки фінансової стійкості підприємства

Фінансова стійкість підприємства є однією з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства, адже, вона пов'язана з рівнем залежності від кредиторів та інвесторів, і характеризується співвідношенням власних і залучених коштів.

Дослідження стану фінансової стійкості підприємства здійснюється на основі наступних фінансових показників:

$$1. \text{ Коефіцієнт фінансової незалежності} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Валюта балансу}} \quad (3.1)$$

Характеризує частку власного капіталу в загальній вартості авансованого капіталу (джерел фінансування) підприємства. Зростання результату означає підвищення фінансової стійкості підприємства та є позитивним моментом. Рекомендоване значення: вище 0,5.

$$2. \text{ Коефіцієнт фінансової залежності} = \frac{\text{Валюта балансу}}{\text{Власний капітал}} \quad (3.2)$$

Є оберненим до коефіцієнта фінансової автономії. Зростання результату в динаміці свідчить про збільшення частки залучених коштів у фінансуванні підприємства. Якщо його значення знижується до 1, то це означає, що власники повністю фінансують своє підприємство. Рекомендоване значення: менше 2.

$$3. \text{ Коефіцієнт фінансового ризику (фінансового левериджу)} = \frac{\text{Позиковий капітал}}{\text{Власний капітал}} \quad (3.3)$$

Характеризує величину залученого капіталу в розрахунку на 1 грн. власного капіталу. Чим вище його значення, тим вищий ризик вкладання капіталу в підприємство. Рекомендоване значення: менше 1.

$$4. \text{ Коефіцієнт концентрації позикового капіталу} = \frac{\text{Позиковий капітал}}{\text{Валюта балансу}} \quad (3.4)$$

Показує частку залученого майна в активах підприємства та ступінь залежності підприємства від кредиторів. Зростання цього показника за часом, означає посилення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів, що є негативною тенденцією. Рекомендоване значення: менше 1.

$$\text{5. Коефіцієнт фінансової стабільності} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Позиковий капітал}} \quad (3.5)$$

Характеризує покриття боргів власним капіталом. Рекомендоване значення: вище 1.

$$\text{6. Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел} = \frac{\text{Власний капітал}}{(\text{Довгострокові зобов'язання} + \text{Власний капітал})} \quad (3.6)$$

Показує відсоток власного капіталу в капіталізованих джерелах.

$$\text{7. Коефіцієнт маневреності власного капіталу} = \frac{\text{Власні оборотні кошти}}{\text{Власний капітал}} \quad (3.7)$$

Характеризує ступінь мобільності власного капіталу, тобто показує ту частину власного капіталу, яка знаходиться в обігу та використовується для фінансування поточної діяльності. Для забезпечення гнучкості при використанні власних коштів підприємства, результат коефіцієнта має бути досить високим. Позитивною тенденцією вважається невелике зростання його в динаміці.

4. Показники оцінки ділової активності підприємства

Ділова активність підприємства – комплексна характеристика, яка втілює різні аспекти діяльності підприємства, а тому визначається системою таких критеріїв, як місце підприємства на ринку конкретних товарів, географія ділових відносин, репутація підприємства як партнера, активність інноваційно-інвестиційної діяльності, конкурентоспроможність, характеризується динамікою показників ефективності виробничо-господарської діяльності в цілому, позитивна динаміка яких, сприятиме зміцненню фінансового стану підприємства. Дослідження стану ділової активності підприємства здійснюється на основі наступних фінансових показників:

$$\text{1. Коефіцієнт оборотності активів} = \frac{\text{Чистий дохід}}{\text{Середня величина активів}} \quad (4.1)$$

Показує скільки отриманого чистого доходу припадає на одиницю коштів, інвестованих в активи. Позитивним є зростання результату показника.

$$\text{2. Коефіцієнт оборотності оборотних активів} = \frac{\text{Чистий дохід}}{\text{Середня величина оборотних активів}} \quad (4.2)$$

Характеризує суму доходу, яка отримується з кожної гривні оборотних активів, тобто ефективність використання оборотних ресурсів підприємства.

$$3. \text{ Коефіцієнт оборотності запасів} = \frac{\text{Собівартість реалізованої продукції}}{\text{Середні залишки запасів}}. \quad (4.3)$$

Відображає швидкість обороту запасів для забезпечення виконання завдання з продажу готової продукції. Зростання показника свідчить про ефективне та економне їх використання.

$$4. \text{ Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості} = \frac{\text{Чистий дохід}}{\text{Середні залишки дебіторської заборгованості та коштів у розрахунках}}. \quad (4.4)$$

Показує швидкість обороту дебіторської заборгованості. Зростання цього коефіцієнта, свідчить про поліпшення платіжної дисципліни та (або) скорочення обсягів продажу продукції з відстроченням платежу за строками або за вартістю угод.

$$5. \text{ Тривалість оборотності активів, дні} = \frac{360 \text{ днів}}{\text{Коефіцієнт оборотності активів}}. \quad (4.5)$$

Характеризує час, який необхідний для перетворення оборотних активів у грошову форму.

$$6. \text{ Тривалість оборотності оборотних активів, дні} = \frac{360 \text{ днів}}{\text{Коефіцієнт оборотності оборотних активів}}. \quad (4.6)$$

Характеризує кількість днів, яка необхідна для їх перетворення в грошову форму.

$$7. \text{ Тривалість оборотності запасів, дні} = \frac{360 \text{ днів}}{\text{Коефіцієнт оборотності запасів}}. \quad (4.7)$$

Відображає оборотність запасів для забезпечення поточного обсягу реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

$$8. \text{ Тривалість оборотності дебіторської заборгованості, дні} = \frac{360 \text{ днів}}{\text{Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості}}. \quad (4.8)$$

Характеризує період погашення дебіторської заборгованості, протягом якого дебіторська заборгованість перетворюється в грошові кошти, тобто показує, скільки потрібно часу для отримання оплати за відвантажені товари, виконані роботи, надані послуги. Позитивно оцінюється зниження середньої тривалості обороту дебіторської заборгованості, і навпаки.

5. Показники оцінки прибутковості підприємства

Кінцеві результати діяльності характеризуються не лише абсолютними показниками прибутку або збитку. Суб'єкти господарювання, які зацікавлені у віддачі від використання ресурсів і вкладеного капіталу, аналізують співвідношення отриманого ефекту з понесеними витратами (використаними ресурсами). Для цього обчислюються відносні показники ефективності – коефіцієнти рентабельності.

Залежно від того, що є базовим показником для розрахунку, тобто з чим порівнюють вибраний показник фінансового результату діяльності, виділяють дві великі групи показників рентабельності:

- рентабельність активів (показує ефективність використання майна підприємства – економічна рентабельність) та рентабельність капіталу (показує ефективність управління капіталом підприємства – фінансова рентабельність);

- рентабельність продажів (визначає ефективність продажу продукції з точки зору отриманого прибутку – валового, операційного або чистого).

Дослідження стану прибутковості підприємства здійснюється на основі наступних фінансових показників:

$$1. \text{Рентабельність активів, \%} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середньорічна вартість активів}} \quad (5.1)$$

Характеризує, наскільки ефективно підприємство використовує свої активи для отримання прибутку, тобто показує, який прибуток приносить кожна гривня, вкладена в активи підприємства. Позитивною динамікою є зростання значення показника.

$$2. \text{Рентабельність власного капіталу, \%} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середньорічна вартість власного капіталу}} \quad (5.2)$$

Чиста рентабельність власного капіталу є головним інвестиційним показником, що характеризує норму прибутку на власний капітал. Такий показник найкраще визначає результативність діяльності підприємства, показуючи, скільки прибутку приносить кожна гривня власного капіталу. Рекомендоване значення: 0,13-0,24.

$$3. \text{Рентабельність продукції, \%} = \frac{\text{Валовий прибуток}}{\text{Собівартість реалізованої продукції}} \quad (5.3)$$

Показує, скільки отримано прибутку з кожної гривні, витраченої на виробництво. Позитивною динамікою є зростання значення показника.

$$4. \text{Валова рентабельність продажу, \%} = \frac{\text{Валовий прибуток}}{\text{Виручка від реалізації продукції}} \quad (5.4)$$

Цей показник визначає рівень, на який підприємство може збільшити операційний прибуток, шляхом зниження адміністративних витрат та витрат на збут. Позитивною динамікою є зростання значення показника.

$$5. \text{ Операційна рентабельність продажу, \%} = \frac{\text{Операційний прибуток}}{\text{Виручка від реалізації продукції}} \quad (5.5)$$

Показує рентабельність підприємства після вирахування витрат на виробництво та збут продукції. Позитивною динамікою є зростання значення показника.

$$6. \text{ Рентабельність діяльності, \%} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Виручка від реалізації продукції}} \quad (5.6)$$

Показує, скільки чистого прибутку надходить підприємству в кожній гривні від продажу продукції, товарів, робіт, послуг. Даний коефіцієнт характеризує вплив структури капіталу та фінансування підприємства на його рентабельність. Позитивною динамікою є зростання значення показника.

6. Особливості зовнішнього та внутрішнього фінансового аналізу діяльності підприємства

Зовнішній фінансовий аналіз на основі фінансової і статистичної звітності здійснюють банки, аудиторські фірми, інвестори та ін.

Основною метою його здійснення є оцінювання та діагностика фінансового стану підприємства за даними фінансової звітності, тобто надання інформації чисельним користувачам про прибутковість діяльності підприємства, платоспроможність, фінансову незалежність, ділову активність тощо.

Особливостями зовнішнього фінансового аналізу виступає:

- орієнтація аналізу на публічну, зовнішню звітність підприємства;
- множинність об'єктів-користувачів;
- різноманітність цілей і інтересів суб'єктів аналізу;
- максимальна відкритість результатів аналізу для користувачів.

Основним змістом зовнішнього фінансового аналізу, який здійснюється партнерами підприємства, контрольними органами на основі даних публічної фінансової звітності, є:

- аналіз абсолютних показників прибутку;
- аналіз показників рентабельності;
- аналіз фінансового стану, фінансової стійкості, стабільності підприємства, його платоспроможності та ліквідності балансу;
- аналіз ефективності використання залученого капіталу;
- економічна діагностика фінансового стану підприємства.

На відміну від внутрішнього, відповідні складові зовнішнього аналізу більш формалізовані та менш деталізовані.

Внутрішній фінансовий аналіз (на рівні підприємства) проводять фінансові служби. Він ґрунтується не тільки на даних публічної звітності, а й на використанні всіх доступних джерел облікової та позаоблікової інформації.

Його результати є комерційною таємницею. Для того щоб зробити правильний висновок на підставі проведеного аналізу фінансового стану підприємства, рекомендується для порівняння використовувати показники за цим підприємством не менше ніж за три останніх роки.

За можливості, показники підприємства також необхідно порівняти із загальногалузевими показниками та з даними інших підприємств такої самої сфери діяльності.

Основним змістом внутрішнього (традиційного) аналізу фінансового стану підприємства виступає:

- аналіз майна (капіталу) підприємства;
- аналіз фінансової стійкості та стабільності підприємства;
- оцінка ділової активності підприємства;
- аналіз динаміки прибутку та рентабельності підприємства і факторів, що на них впливають;
- аналіз кредитоспроможності підприємства;
- оцінка використання майна та вкладеного капіталу;
- аналіз власних фінансових ресурсів;
- аналіз ліквідності та платоспроможності підприємства;
- аналіз самоокупності підприємства.

Цей аналіз здійснюється аналітиками підприємства і ґрунтується на широкій інформаційній базі, включаючи й оперативні дані.

7. Управління фінансовою безпекою як елемент захищеності підприємства

В теперішніх умовах глобалізації економічного простору проблематика фінансової безпеки підприємства набуває особливої актуальності.

Управління фінансовою безпекою відноситься до числа найбільш важливих економічних проблем в сучасних умовах, так як недостатня фінансова стійкість може привести до неплатоспроможності підприємства та відсутності можливостей для подальшого його розвитку.

Фінансова безпека є універсальною категорією, що характеризує захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з держави, і закінчуючи кожним її громадянином.

Фінансова безпека підприємства відображає захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності. Зміст цього поняття містить у собі систему засобів, які забезпечують конкурентоспроможність і фінансову стабільність підприємства, а також сприяють підвищенню рівня добробуту працівників.

Фінансова безпека є однієї зі складових економічної безпеки підприємства, яка характеризується можливістю найбільш ефективно використовувати власні ресурси для здійснення своєї місії, а також для досягнення довгострокових та короткострокових цілей, розвитку тощо.

Питання фінансової безпеки є системними, оскільки вони стосуються і пов'язують окремі країни, регіони, господарюючі суб'єкти, політику, економіку,

фінанси, фінансову безпеку окремого громадянина, домашніх господарств, населення в цілому, підприємців, підприємств, організацій, установ та їх асоціацій, галузей господарського комплексу регіонів, окремих секторів економіки, держави та різноманітних міждержавних утворень, світового співтовариства в цілому.

Сучасний стан вітчизняної економіки свідчить про те, що необхідно більше уваги приділяти питанням впровадження механізмів забезпечення фінансової безпеки саме на рівні суб'єктів підприємництва сфери матеріального виробництва, адже, діяльність цих підприємств пов'язана зі значною кількістю ризиків і нестабільністю як внутрішнього, так і зовнішнього їх середовища, а також загрозами поглинань, зокрема, через процедури банкрутства.

Необхідність постійного дотримання фінансової безпеки зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення головних цілей своєї діяльності.

Рівень фінансової безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективне його керівництво та буде спроможним уникнути можливих загроз та ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього та внутрішнього середовищ.

Характеристика складових фінансової безпеки подано в табл. 7.1.

Таблиця 7.1

Характеристика складових фінансової безпеки

№ з/п	Назва складової	Зміст складової
1	Фінансова	Стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної систем та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.
1.1	Бюджетна	Стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного та місцевих бюджетів і ефективності використання їх коштів
1.2	Валютна	Стан курсоутворення, який створює оптимальні умови для розвитку вітчизняного експорту, безперешкодного припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи.
1.3	Грошово-кредитна	Стан грошово-кредитної системи, який характеризується стабільністю грошової одиниці, доступністю кредитних ресурсів та рівнем інфляції, що забезпечує економічне зростання і підвищення реальних доходів населення.
1.4	Боргова	Рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету і руйнуванням вітчизняної фінансової системи.
1.5	Безпека страхового ринку	Рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який надасть змогу, в разі потреби, відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування.
1.6	Безпека фондового ринку	Оптимальний обсяг капіталізації ринку, здатний забезпечити стійкий фінансовий стан емітентів, власників, покупців, організаторів торгівлі, торговців, інститутів спільного інвестування, посередників та держави.

Отже, головна мета фінансової безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його стабільне та максимально ефективне функціонування сьогодні та достатній потенціал розвитку в майбутньому.

8. Необхідність проведення економічного аналізу на підприємстві

Економічний аналіз – спеціальна галузь знань, становлення якої визначене об'єктивними передумовами та потребами, характерними для виникнення будь-якої нової галузі знань. Пріоритетною для нього є практична потреба вирішення сучасних проблем управління.

Отже, економічний аналіз – система спеціальних знань для дослідження зміни та розвитку економічних явищ і процесів у їх взаємозв'язку та взаємозумовленості, що породжується суб'єктивними та об'єктивними причинами з метою забезпечення цільового управління ними, та пов'язана: з дослідженням причинно-наслідкових зв'язків зміни та розвитку економічних явищ та процесів; вибором та обґрунтуванням ділового партнерства; дослідженням зовнішнього економічного середовища (маркетинговий аналіз) та зміни параметрів ринку; оцінюванням підприємницького ризику; моделюванням поведінки економічної системи на багатокритеріальній основі; обґрунтуванням цільових програм, індикативних планів і бізнес-планів та об'єктивним оцінюванням їх виконання; кількісним і якісним вимірюванням об'єктивних і суб'єктивних факторів та пошуком резервів удосконалення господарських систем; формуванням аналітичного забезпечення для прийняття оптимальних управлінських рішень.

Економічний аналіз ґрунтується на таких основних принципах: все пізнається у динаміці та розвитку; пізнання у зв'язках, взаємозв'язках, взаємозалежності та взаємозумовленості; у причинно-наслідковій підпорядкованості зміни та розвитку; пізнання проявів необхідності та випадковості негативних і позитивних характеристик, кількісних та якісних змін, дії механізмів мотивації та інтересу.

Економічний аналіз відіграє важливу роль в економічному розвитку. Він виступає провідною з'єднувальною ланкою між бухгалтерським обліком і прийняттям управлінських рішень. Завдяки цьому створюються умови для забезпечення безкризової ефективної діяльності суб'єктів господарювання.

Дієвість економічного аналізу залежить від застосування комплексного підходу, який насамперед передбачає всебічне вивчення економічних явищ і процесів за допомогою системи взаємопов'язаних економічних показників.

Основні напрями здійснення економічного аналізу:

1. Аналіз стану та перспективної динаміки внутрішнього та зовнішнього економічного середовища суб'єкта господарювання, що змінюється за еволюційними характеристиками і за різними соціально-політичними та економічними сценаріями.

2. Аналіз можливостей та раціонального поступу економічного зростання, для чого слід зосередити всі важелі макроекономічної та мікроекономічної політики.

3. Аналіз ділового партнерства, який є умовою мінімізації ризику участі на ринку.

4. Аналітичне забезпечення індикативного та бізнес-планування.

5. Аналіз доходів і витрат за критеріями приросту фінансових результатів і забезпечення стійкої конкурентоспроможності на ринку.

6. Інвестиційний аналіз, який є осередком ділової активності у господарюванні.

7. Аналітичне забезпечення антикризового управління передбачає постійний моніторинг фінансового стану глобального та локального економічного середовища кожної відносно відособленої системи господарювання на предмет попередження кризових явищ і процесів чи подолання фінансової кризи.

Внутрішніми користувачами економічного аналізу виступають одержувачі аналітичної інформації в межах підприємства, організації чи їх структурних підрозділів, до яких належать: управлінський персонал; власники контрольних пакетів акцій; члени трудового колективу; бухгалтери, економісти, фінансисти; внутрішні аудитори; профспілкові організації.

Зовнішніми користувачами економічного аналізу є одержувачі результатів економічного аналізу, які перебувають поза межами господарських структур, а саме: представники вищих органів управління; кредитори; контрагенти; представники державних контролюючих і регулюючих органів; спеціалісти зі злиття та поглинання; дрібні власники та потенційні інвестори; незалежні аналітики; зовнішні аудитори; конкуренти.

9. Методика погашення кредиту

Кредитування – метод вирішення багатьох проблем, пов'язаних з фінансами, не виключаючи житлових. Плануючи взяти позику, бажано заздалегідь з'ясувати використовуваний варіант його повернення і нарахування відсотків.

На сьогоднішній день поширені два методу нарахування щомісячних платежів позичальниками: 1) ануїтетний; 2) класичний (відсотки на залишок).

Ануїтетний спосіб погашення кредиту передбачає повернення взятих коштів з нарахованими на них відсотками рівними частками протягом усього терміну позики. Він розраховується за спеціальною формулою, наведеною нижче разом з прикладом графіка щомісячних внесків.

Розраховується місячний ануїтетний платіж за формулою:

$$K = S * \left(P + \frac{P}{(1 + P)^N - 1} \right), \quad (9.1)$$

де K – щомісячний платіж; S – першопочаткова сума кредиту; P – (1/120 процентної ставки; N – кількість місяців.

Для розрахунку процентної складової ануїтетного платежу, потрібно залишок кредиту на вказаний період помножити на річну процентну ставку та все це поділити на 12 (кількість місяців в році):

$$p_n = S_n * \frac{P}{12}, \quad (9.2)$$

де p_n – нараховані проценти; S_n – залишок заборгованості на період; P – річна процента ставка за кредит.

Для того, щоб визначити частину, яка йде на погашення боргу, необхідно з місячного платежу вирахувати нараховані проценти:

$$s = K - p_n, \quad (9.3)$$

де s – частина виплати, яка йде на погашення боргу; K – місячний платіж; p_n – нараховані проценти, в момент n -ї виплати.

Класичний спосіб погашення кредиту (відсотки на залишок), навпаки, характерний різними за величиною сумами, які визначаються більш просто – відсотки за місяць нараховуються на позику, що залишилася на перше число.

Від першого варіанту даний диференційований метод відрізняється тим, що кожен платіж містить незмінну з часом частину взятої позики. Варіюється тільки сума відсотків, саме вона створює нерівномірність внесків.

Розмір основного платежу визначається наступним чином: необхідно суму кредиту поділити на кількість місяців, за яку планується погашення кредиту, в результаті цього, отримане число і буде відображати основний платіж:

$$b = \frac{S}{N}, \quad (9.4)$$

де b – основний платіж; S – розмір кредиту; N – кількість місяців.

Для розрахунку нарахованих процентів потрібно залишок кредиту на вказаний період помножити на річну процентну ставку і все це поділити на 12 (кількість місяців в році):

$$p = \frac{S_n * P}{12}, \quad (9.5)$$

де p – нараховані проценти; S_n – залишок заборгованості на період; P – річна процентна ставка за кредит.

Щоб визначити залишок заборгованості за період, тобто знайти величину з наведеної вище формули, необхідно розмір основного платежу помножити на кількість минулих періодів і все це відняти від загальної суми платежу:

$$S_n = S - (b * n), \quad (9.6)$$

де n – кількість минулих періодів.

10. Методика оцінювання інвестиційних рішень

Методи оцінки інвестиційних проектів поділяють на дві групи. Перша включає методи, які ґрунтуються на обчисленні деяких спрощених показників і не враховують часовий чинник, а друга – методи, які враховують часовий чинник і базуються на дисконтуванні грошових потоків.

До першої групи належать методи, які визначають ефективність капіталовкладень з огляду на період окупності інвестицій (Payback Period, PP) та облікову ставку прибутку (Accounting Rate of Return, ARR).

До другої – методи, які базуються на обчисленні чистої приведеної вартості проекту (Net Present Value, NPV), чистої термінальної вартості (Net Terminal Value, NTV), внутрішньої ставки прибутку (Internal Rate of Return, IRR), модифікованої внутрішньої ставки прибутку (Modified Internal Rate of Return, MIRR), дисконтованого періоду окупності інвестицій (Discounted Payback Period, DPP) та індексу рентабельності інвестицій (Profitability Index, PI).

Період окупності інвестицій (PP) визначає період часу, необхідний для відшкодування початково вкладених у проект коштів, тобто мінімальний строк, необхідний для того, щоб надходження від реалізації проекту перевищили інвестовані в проект кошти.

Особливістю цього показника є те, що він не враховує надходження грошових коштів після настання періоду окупності, а також того, що кошти, які надійдуть від реалізації проекту через кілька років, не еквівалентні такій самій сумі коштів, вкладеній у проект на початку його реалізації.

Метод не розрізняє проекти з однаковими сумарними грошовими надходженнями, але різним їх розподілом у часі, хоча надходження коштів у початкові періоди є більш привабливим для підприємства.

Період окупності доцільно використовувати для оцінки інвестицій у випадках, коли підприємство має обмеження щодо необхідного періоду окупності або планує капіталовкладення в умовах нестабільної економічної ситуації та значних рівнів невизначеності щодо майбутнього розвитку подій на ринку, оскільки менший період окупності свідчатиме про меншу невизначеність і менші ризики невиконання проекту. Іншими словами, метод доцільно використовувати тоді, коли для підприємства визначальним є не прибутковість, а ліквідність проекту та спроможність швидко окупатися.

Облікова ставка прибутку (ARR) виступає певним аналогом коефіцієнта рентабельності інвестованого капіталу і дорівнює відношенню середньорічного чистого прибутку до середнього обсягу інвестицій, який визначається діленням початкової суми капітальних вкладень на 2.

Значення коефіцієнта не залежать від розподілу прибутку за окремими роками, а також від кількості років, необхідних для реалізації проекту, однак дають уявлення про середній рівень прибутковості інвестицій.

Чиста приведена вартість проекту (NPV) — інтегрований показник, який визначається як різниця між початковими вкладеннями в проект та дисконтованими чистими грошовими надходженнями від реалізації проекту:

$$NPV = -I + \sum_{i=1}^n \frac{ЧГП_i}{(1+k)^i} + \frac{ЛГП}{(1+k)^n}, \quad (10.1)$$

де I – початкові інвестиції; $ЧГП_i$ – чистий грошовий потік за i -й період; k – ставка дисконтування, що визначається вартістю фінансування проекту; $ЛГП$ – ліквідаційний грошовий потік; n – кількість періодів, які визначають строк реалізації проекту.

Оскільки початкові вкладення визначаються від'ємним початковим грошовим потоком ($ПГП$), чисту приведену вартість проекту можна визначити як суму початкового та дисконтованих грошових потоків за всі n періодів реалізації проекту:

$$NPV = ПГП + \sum_{i=1}^n \frac{ЧГП_i}{(1+k)^i} + \frac{ЛГП}{(1+k)^n}, \quad (10.2)$$

Ставка дисконтування може змінюватись за періодами, тоді:

$$NPV = ПГП + \sum_{i=1}^n \frac{ЧГП_i}{(1+k_i)^i} + \frac{ЛГП}{(1+k_n)^n}, \quad (10.3)$$

де k_i ; k_n – ставки дисконтування відповідно за i -й та n -періоди.

Проект доцільно реалізувати, якщо NPV більше 0, і навпаки, він є неприйнятним для підприємства, якщо NPV менше 0. При $NPV=0$, реалізація проекту не принесе підприємству ні прибутків, ні збитків.

NPV – показник, який кількісно відображує зростання багатства акціонерів. Очікуване зростання підприємства та його ринкової вартості визначається сумарною NPV усіх реалізованих проектів. Чиста приведена вартість може бути більш чи менш чутливою до зміни ставки дисконтування. Так, чим більше надходження грошових коштів у початкові періоди порівняно з наступними, тим менш чутливою є NPV до зміни ставки дисконтування при звичайному грошовому потоці. Більш чутливими до зміни ставки дисконтування є проекти з тривалим строком реалізації та значними грошовими потоками наприкінці строку реалізації. У цілому величина NPV суттєво залежить від розміру ставки дисконтування. Тому важливо правильно оцінити вартість фінансування проекту для того, щоб результати оцінки мали практичну значущість.

9.3.МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗКУ ЗАДАЧ З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНІ РОЗРАХУНКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ»

1. До показників, що характеризують майновий потенціал підприємства відносяться:

1.1 Коефіцієнт реальної вартості основних засобів:

$$K_{рв\text{оз}} = \frac{\Phi.1p.1010}{\Phi.1p.1300}. \quad (1.1)$$

Значення цього показника залежить від повноти використання виробничих потужностей підприємства: чим повніше реалізується потужність підприємства, тим нижчим, має бути значення даного коефіцієнта.

1.2 Коефіцієнт зносу основних засобів:

$$K_{\text{зоз}} = \frac{\Phi.1p.1012}{\Phi.1p.1011} . \quad (1.2)$$

Характеризує ту частку вартості основних засобів, яку списано на витрати виробництва в попередніх періодах. Збільшення коефіцієнта в динаміці є негативною тенденцією. Значення коефіцієнта зносу більше 50 %, вважається не бажаним.

1.3 Коефіцієнт придатності основних засобів:

$$K_{\text{ноз}} = \frac{\Phi.1p.1010}{\Phi.1p.1011} . \quad (1.3)$$

Показує, яка частка основних засобів придатна для експлуатації в процесі здійснення господарської діяльності.

1.4 Частка основних засобів в активах:

$$\text{Ч}_{\text{оз}} = \frac{\Phi.1p.1010}{\Phi.1p.1300} \times 100\% . \quad (1.4)$$

Свідчить про частку фінансових ресурсів, що інвестовані в основні засоби. Надання інтерпретації результатам аналізу також залежить від сфери, в якій діє підприємство: для торгового бізнесу важливо формувати запаси товарів для забезпечення безперебійності роботи, відповідно, частка основних засобів у загальній сумі активів є низькою. Динаміка зменшення частки основних засобів протягом певного періоду є позитивною в умовах стабільного або зростаючого обсягу виробництва та свідчить про підлаштування підприємства під зниження місткості ринку, кризові процеси і т. д. У той же час, така динаміка є негативною в умовах зниження обсягу виробництва та свідчить про неконтрольовану втрату виробничого потенціалу. Збільшення частки основних засобів може розцінюватися як підвищення виробничого потенціалу підприємства.

1.5 Коефіцієнт оновлення основних засобів:

$$K_{\text{ооз}} = \frac{\Phi.1p.1011_{\text{зр.4}} - p.1011_{\text{зр.3}}}{\Phi.1p.1011_{\text{зр.4}}} . \quad (1.5)$$

Вказує на рівень фізичного та морального оновлення основних засобів підприємства. Позитивною тенденцією буде збільшення показника.

1.6 Частка довгострокових фінансових інвестицій в активах:

$$\text{Ч}_{\text{дфi}} = \frac{\Phi.1p.1030 + p.1035}{\Phi.1p.1300} . \quad (1.6)$$

Вказує на важливість вкладення інвестицій у фінансові активи підприємства (акції, облігації ін.). Висновки щодо доцільності вкладення коштів

за цим напрямком слід роботи на основі ефективності таких інвестицій. Тобто, збільшення частки довгострокових фінансових інвестицій є позитивним явищем, якщо збільшується сума доходів від фінансових інвестицій, а рентабельність таких дій перевищує рентабельність основної діяльності підприємства.

1.7 Коефіцієнт мобільності активів:

$$K_{ma} = \frac{\Phi.1p.1195}{\Phi.1p.1095}. \quad (1.7)$$

Вказує на співвідношення оборотних та необоротних активів підприємства. Високе значення мобільності активів характерне для підприємств торгівельної, фінансової сфери, в той час, як у більшості промислових підприємств частка необоротних активів висока.

1.8 Коефіцієнт майна виробничого призначення:

$$K_{mvp} = \frac{\Phi.1p.1000 + p.1010 + p.1101 + p.1102}{p.1300}. \quad (1.8)$$

Характеризує частку засобів виробництва у вартості майна, рекомендоване значення більше 0,5.

1.9 Коефіцієнт постійності:

$$K_n = \frac{\Phi.1p.1095}{\Phi.1p.1300}. \quad (1.9)$$

Низький результат цього показника свідчить про незадовільний виробничий потенціал підприємства.

1.10 Коефіцієнт співвідношення оборотних та необоротних активів:

$$K_{она} = \frac{\Phi.1p.1195}{\Phi.1p.1095}. \quad (1.10)$$

Результат цього показника повинен збільшуватися, що дасть можливість підвищувати ліквідність балансу підприємства. Негативним є різка зміна результатів показника.

2. До показників, що характеризують ліквідність та платоспроможність підприємства відносяться:

2.1 Коефіцієнт абсолютної ліквідності:

$$K_{ал} = \frac{\Phi.1p.1160 + p.1165}{\Phi.1p.1695 + p.1700}. \quad (2.1)$$

Характеризує, яка частка короткострокових зобов'язань може бути, за необхідності, негайно погашена за рахунок наявних грошових коштів. Рекомендоване значення: 0,2-0,35.

2.2 Коефіцієнт проміжної ліквідності:

$$K_{прл} = \frac{\Phi.1p.1160 + p.1165 + p.(1120 + \dots + 1155)}{\Phi.1p.1695 + p.1700}. \quad (2.2)$$

Засвідчує потенційну здатність підприємства погасити свої поточні зобов'язання при умові отримання від дебіторів всієї суми короткострокової заборгованості. Рекомендоване значення: 0,7-0,8.

2.3 Коефіцієнт поточної ліквідності:

$$K_{пл} = \frac{\Phi.1p.1195 + p.1200}{\Phi.1p.1695 + p.1700}. \quad (2.3)$$

Характеризує достатність оборотних активів підприємства для погашення своїх боргів та показує, скільки грошових одиниць оборотних активів припадає на кожну грошову одиницю поточних зобов'язань. Рекомендоване значення: вище 1.

2.4 Показник покриття:

$$Пп = \frac{\Phi.1p.1195}{\Phi.1p.1695}. \quad (2.4)$$

Показує обсяг оборотних активів, що припадає на одиницю короткострокових зобов'язань. Рекомендоване значення: вище 1.

3. До показників, що характеризують фінансову стійкість підприємства відносяться:**3.1 Коефіцієнт фінансової незалежності (фінансової автономії):**

$$K_{фн} = \frac{\Phi.1p.1195}{\Phi.1p.1900}. \quad (3.1)$$

Характеризує частку власного капіталу у загальній вартості авансованого капіталу (джерел фінансування) підприємства. Зростання результату означає підвищення фінансової стійкості підприємства та є позитивним моментом. Рекомендоване значення: вище 0,5.

3.2 Коефіцієнт фінансової залежності:

$$K_{фз} = \frac{\Phi.1p.1900}{\Phi.1p.1195}. \quad (3.2)$$

Є оберненим до коефіцієнта фінансової автономії. Зростання результату в динаміці свідчить про збільшення частки залучених коштів у фінансуванні підприємства. Якщо його значення знижується до 1, то це означає, що власники повністю фінансують своє підприємство. Рекомендоване значення: менше 2.

3.3 Коефіцієнт фінансового ризику (фінансового левериджу):

$$K_{\phi p} = \frac{\Phi.1p.(1595 + 1695 + 1700)}{\Phi.1p.1495}. \quad (3.3)$$

Характеризує величину залученого капіталу в розрахунку на 1 грн. власного капіталу. Чим вище його значення, тим вищий ризик вкладання капіталу в підприємство. Рекомендоване значення: менше 1.

3.4 Коефіцієнт концентрації позикового капіталу:

$$K_{\kappa \kappa \kappa} = \frac{\Phi.1p.(1595 + 1695 + 1700)}{\Phi.1p.1900}. \quad (3.4)$$

Показує частку залученого майна в активах підприємства та ступінь залежності підприємства від кредиторів. Зростання цього показника за часом, означає посилення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів, що є негативною тенденцією. Рекомендоване значення: менше 1.

3.5 Коефіцієнт фінансової стабільності:

$$K_{\phi c} = \frac{\Phi.1p.1495}{\Phi.1p.(1595 + 1695 + 1700)}. \quad (3.5)$$

Характеризує покриття боргів власним капіталом. Рекомендоване значення: вище 1.

3.6 Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел:

$$K_{\phi \kappa \kappa \delta} = \frac{\Phi.1p.1495}{\Phi.1p.(1595 + 1495)}. \quad (3.6)$$

Показує відсоток власного капіталу в капіталізованих джерелах.

3.7 Коефіцієнт довгострокової заборгованості:

$$K_{\delta z} = \frac{\Phi.1p.1595}{\Phi.1p.(1595 + 1495)}. \quad (3.7)$$

Характеризує загальну капіталізацію підприємства (суму довгострокових зобов'язань та власного капіталу називають ще загальною капіталізацією підприємства). Показує відсоток довгострокових зобов'язань у капіталізованих джерелах. Підвищення результату свідчить, з одного боку, про посилення залежності від зовнішніх кредиторів, а з іншого – про ступінь фінансової надійності підприємства та довіри до нього банків та населення.

3.8 Коефіцієнт маневреності власного капіталу:

$$K_{\mu \nu \kappa} = \frac{\Phi.1p.(1495 + 1595 - 1095)}{\Phi.1p.1495}. \quad (3.8)$$

Характеризує ступінь мобільності власного капіталу, тобто показує ту частину власного капіталу, яка знаходиться в обігу та використовується для

фінансування поточної діяльності. Для забезпечення гнучкості при використанні власних коштів підприємства, результат коефіцієнта має бути досить високим. Позитивною тенденцією вважається невелике зростання його в динаміці.

3.9 Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами:

$$K_{звк} = \frac{\Phi.1p.(1495 + 1595 - 1095)}{\Phi.1p.1195} . \quad (3.9)$$

Характеризує здатність підприємства фінансувати оборотні активи за рахунок власних коштів. Нормативним значенням є 0,1 та вище. Рекомендоване значення: вище 0,1. У випадку нижчого значення, необхідно залучати додаткові кошти для покриття розривів у платіжному календарі.

3.10 Коефіцієнт маневреності робочого капіталу:

$$K_{мрк} = \frac{\Phi.1p.(1101 + 1102 + 1103 + 1104)}{\Phi.1p.(1495 + 1595 - 1095)} . \quad (3.10)$$

Вказує на частину запасів підприємства, що фінансуються за рахунок власних обігових коштів. Здатність покривати обсяг запасів за рахунок власних коштів, свідчить про хороші перспективи розвитку підприємства, низьку потребу в додатковому залученні позикових коштів та потенційно низький обсяг фінансових витрат. Позитивним є зменшення значення показника.

3.11 Коефіцієнт маневреності власних обігових коштів:

$$K_{мвок} = \frac{\Phi.1p.1165}{\Phi.1p.(1495 + 1595 - 1095)} . \quad (3.11)$$

Вказує, яка частина власних обігових коштів перебуває у грошовій формі. Високе значення показника, свідчить про здатність швидко відповідати за своїми короткостроковими зобов'язаннями за рахунок власного капіталу.

3.12 Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів:

$$K_{звоз} = \frac{\Phi.1p.(1495 + 1595 - 1095)}{\Phi.1p.(1101 + 1102 + 1103 + 1104)} . \quad (3.12)$$

Свідчить про рівень фінансування запасів за рахунок довгострокових джерел фінансових ресурсів. Позитивною динамікою є збільшення показника.

3.13 Коефіцієнт фінансової стійкості:

$$K_{фст} = \frac{\Phi.1p.1495 + p.1595}{\Phi.1p.1900} . \quad (3.13)$$

Дозволяє вказати, яка частина активів фінансується за рахунок довгострокових джерел фінансування – власного капіталу та довгострокових позикових фінансових ресурсів. Високе значення показника, свідчить про низький рівень ризику втрати платоспроможності та хороші перспективи

функціонування підприємства. Зокрема, банкрутство в поточному році суб'єкту господарювання не загрожує. Рекомендоване значення: 0,7-0,9.

3.14 Коефіцієнт покриття запасів:

$$K_{nz} = \frac{\Phi.1p.(1495 + 1595 - 1095) + p.(1600 + 1605 + 1615 + 1635)}{\Phi.1p.(1101 + 1102 + 1103 + 1104)}. \quad (3.14)$$

Вказує, на скільки запаси забезпечені нормативними джерелами фінансування запасів. Позитивною динамікою є підвищення значення цього коефіцієнту.

4. До показників, що характеризують ділову активність підприємства відносяться показники ефективності використання ресурсів підприємства (показники ділової активності, які виражаються в оцінці оборотності активів підприємства):

4.1 Коефіцієнт оборотності активів (трансформації):

$$K_{oa} = \frac{\Phi.2p.2000}{\frac{\Phi.1p.1300_{zp.3} + p.1300_{zp.4}}{2}}. \quad (4.1)$$

Відображає швидкість обороту сукупного капіталу підприємства, тобто показує, скільки разів за аналізований період відбувається повний цикл виробництва й обігу, що приносить відповідний ефект у вигляді прибутку. Зростання оборотності активів оцінюється позитивно, за умови прибуткової діяльності підприємства.

4.2 Коефіцієнт оборотності оборотних активів:

$$K_{oaa} = \frac{\Phi.2p.2000}{\frac{\Phi.1p.1195_{zp.3} + p.1195_{zp.4}}{2}}. \quad (4.2)$$

Характеризує суму доходу, яка отримується з кожної гривні оборотних активів, тобто ефективність використання оборотних ресурсів підприємства.

4.3 Коефіцієнт оборотності запасів:

$$K_{oz} = \frac{\Phi.2.p.2050}{\frac{\Phi.1(p.1100 + p.1110)_{zp.3} + (p.1100 + p.1110)_{zp.4}}{2}}. \quad (4.3)$$

Дає можливість встановити швидкість обороту запасів для забезпечення виконання завдання з продажу готової продукції. Зростання оборотності запасів свідчить про ефективне та економне їх використання.

4.4 Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості:

$$K_{одз} = \frac{\Phi.2p.2000}{\frac{\Phi.1(p.1120 + p.1155)_{зр.3} + (p.1120 + p.1155)_{зр.4}}{2}} \cdot \quad (4.4)$$

Показує швидкість обороту дебіторської заборгованості за аналізований період. Зростання цього коефіцієнта, свідчить про поліпшення платіжної дисципліни та (або) скорочення обсягів продажу продукції з відстроченням платежу за строками або за вартістю угод. Проблеми з цим елементом активів можуть свідчити про необхідність запровадження системи контролінгу дебіторської заборгованості.

4.5 Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості:

$$K_{окз} = \frac{\Phi.2p.2050}{\frac{\Phi.2p.(1605 - 1650 + 1690 + 1700)_{зр.3} + p.(1605 - 1650 + 1690 + 1700)_{зр.4}}{2}} \cdot \quad (4.5)$$

Показує, скільки разів виникає заборгованість та сплачується підприємством за період, що аналізується. Зростання цього коефіцієнта може відображати поліпшення платіжної дисципліни у відношеннях з постачальниками, бюджетом та іншими кредиторами чи (або) скорочення закупівель з відстроченням платежу (комерційного кредиту постачальників).

4.6 Тривалість оборотності активів, дні:

$$T_{oa} = \frac{360 \text{ днів}}{K_{oa}} \cdot \quad (4.6)$$

Характеризує кількість днів, яка необхідна для перетворення оборотних активів у грошову форму.

4.7 Тривалість оборотності оборотних активів, дні:

$$T_{ооа} = \frac{360 \text{ днів}}{K_{ооа}} \cdot \quad (4.7)$$

Характеризує кількість днів, яка необхідна для їх перетворення в грошову форму.

4.8 Тривалість оборотності запасів, дні:

$$T_{оз} = \frac{360 \text{ днів}}{K_{оз}} \cdot \quad (4.8)$$

Показує, як часто обертаються запаси для забезпечення поточного обсягу реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

4.9 Тривалість оборотності дебіторської заборгованості, дні:

$$T_{одз} = \frac{360 \text{ днів}}{Кодз} . \quad (4.9)$$

Характеризує середній період погашення дебіторської заборгованості, тобто період, протягом якого дебіторська заборгованість перетворюється в грошові кошти; показує, скільки в середньому днів потрібно для отримання оплати за відвантажені товари, виконані роботи, надані послуги. Позитивно оцінюється зниження середньої тривалості обороту дебіторської заборгованості, і навпаки.

4.10 Тривалість оборотності кредиторської заборгованості, дні:

$$T_{окз} = \frac{360 \text{ днів}}{Кокз} . \quad (4.10)$$

Показує розрахункову кількість днів, необхідних, для погашення кредиту, отриманого від постачальників. Якщо, тривалість оборотності кредиторської заборгованості більша тривалості оборотності дебіторської заборгованості, то умови, на яких підприємство отримує поставки значно кращі, ніж умови, які надаються підприємством покупцям, і навпаки.

4.11 Тривалість виробничого циклу, дні:

$$T_{вц} = T_{оз} . \quad (4.11)$$

Період, протягом якого сировина та матеріали набувають форми готового товару. Позитивним є скорочення результату показника.

4.12 Тривалість операційного циклу, дні:

$$T_{оц} = T_{оз} + T_{одз} . \quad (4.12)$$

Визначає, скільки днів необхідно для виробництва, продажу та оплати продукції підприємства або протягом якого періоду грошові кошти зв'язані у запасах. Кожне підприємство прагне до зменшення значення даного показника.

4.13 Тривалість фінансового циклу, дні:

$$T_{фц} = T_{оц} - T_{окз} . \quad (4.13)$$

Якщо значення додатне, то підприємство відчуває потребу в грошових коштах. Від'ємне значення свідчить, що підприємство має у безкоштовному користуванні чужі гроші.

4.14 Фондовіддача:

$$\Phi_v = \frac{\Phi.2p.2000}{\Phi.1p.1010} . \quad (4.14)$$

Свідчить про ефективність використання основних засобів. Показник вказує на те, скільки послуг або товарів було надано чи виготовлено із залученням кожної гривні основних засобів. Нормативною тенденцією є висхідна динаміка показника.

4.15 Фондомісткість:

$$\Phi_M = \frac{\Phi.1p.1010}{\Phi.2p.2000}. \quad (4.15)$$

Є оберненим показником до фондovіддачі. Позитивною тенденцією є скорочення значень цього показника.

4.16 Коефіцієнт оборотності готової продукції:

$$K_{ogn} = \frac{\Phi.2p.2000}{\Phi.1p.1103}. \quad (4.16)$$

Висока оборотність готової продукції вказує на ефективність збутової політики. Якщо, підприємство здатне реалізувати продукцію протягом короткого періоду часу, то це свідчить про ефективну політику взаємодії із покупцями, що призводить до мінімізації витрат на складування виготовлених товарів. Також висока оборотність може бути ознакою значного попиту на продукцію підприємства. Для цілей підвищення оборотності готової продукції можна, наприклад, укладенням та виконанням зовнішньоекономічного договору для продажу додаткових товарів підприємства зарубіжним клієнтам.

4.17 Коефіцієнт оборотності власного капіталу:

$$K_{овк} = \frac{\Phi.2p.2000}{\Phi.1p.1495}. \quad (4.17)$$

Вказує на ефективність використання капіталу власників та свідчить про його продуктивність. Значення показника означає суму товарів та послуг (без врахування ПДВ), що було виготовлено та вироблено на заучені кошти акціонерів. Позитивною динамікою є зростання значення коефіцієнту.

5. До показників, що характеризують ділову активність підприємства відносяться також показники власного капіталу підприємства, які дозволяють систематизувати інформацію про захищеність та ефективність використання власного капіталу на підприємстві:

5.1 Коефіцієнт захисту власного капіталу:

$$K_{звк} = \frac{\Phi.1p.1410 + p.1415}{\Phi.1p.1495}. \quad (5.1)$$

Демонструє частину власного капіталу, що виконує захисну функцію на підприємстві. Високе значення свідчить про значний резервний фонд та додатково вкладений капітал, що може бути використаним у випадку

виникнення непередбачуваних процесів на підприємстві та погіршенні типу фінансової стійкості.

5.2 Коефіцієнт ризику власного капіталу:

$$K_{pвк} = \frac{\Phi.1p.(1495 - 1410 - 1415)}{\Phi.1p.(1410 + 1415)}. \quad (5.2)$$

Є свідченням рівня ризику втрати підприємством суми свого пайового капіталу та накопиченого нерозподіленого прибутку. У випадку відхилення від нормативного значення, знижується довіра до самого підприємства, адже, у випадку виникнення кризових ситуацій існує ризик неповернення коштів кредиторів. У випадку відхилення, доцільно працювати в напрямку збільшення пайового капіталу підприємства. Рекомендоване значення: від 5 і вище.

5.3 Коефіцієнт захисту пайового капіталу:

$$K_{зск} = \frac{\Phi.1p.1415}{\Phi.1p.1495}. \quad (5.3)$$

Вказує на захищеність пайового капіталу у випадку виникнення складних непередбачуваних ситуацій на підприємстві. Якщо значення показника низьке, наприклад дорівнює нулю, то це пряме порушення законодавства. Відповідно до діючого законодавства, коефіцієнт повинен бути не меншим 0,15. Якщо значення показника є нижчим, то рекомендовано протягом наступних років, відповідно до законодавства, кожен рік збільшувати резервний фонд на 5 %.

5.4 Коефіцієнт розвитку підприємства за рахунок самофінансування:

$$K_{pn} = \frac{\Phi.1p.(1415 + 1420)_{зр.4} - p.(1415 + 1420)_{зр.3}}{\Phi.2p.2350}. \quad (5.4)$$

Здатність підприємства розвиватися за рахунок проведення ефективної діяльності, що приносить значний прибуток. Низьке значення показника свідчить, що більшість прибутку підприємства було виведено з обороту, зокрема, для виплати дивідендів акціонерам.

5.5 Рентабельність власного капіталу, %:

$$P_{вк} = \frac{\Phi.2p.2350}{\frac{\Phi.2.p.2355}{\Phi 1.p.1495}} \times 100\%. \quad (5.5)$$

Дозволяє визначити ефективність власного капіталу підприємства, тобто коштів, що належать акціонерам. Зазвичай, високе значення показника є позитивним показником. У свою чергу, низьке значення, свідчить про неефективний рух капіталу на підприємстві, що призводить до зменшення його вартості. Позитивною тенденцією протягом декількох років є висхідна динаміка.

5.6 Оборотність власного капіталу:

$$O_{вк} = \frac{\Phi.2p.2000}{\Phi.1p.1495}. \quad (5.6)$$

Вказує скільки товарів та послуг підприємство змогло виробити на надати клієнтам у поточному році на кожну гривню вкладеного власного капіталу. Постійне підвищення інтенсивності використання власного капіталу є позитивною тенденцією.

5.7 Приріст власного капіталу, тис. грн.:

$$П_{вк} = \Phi.1p.1495_{гр.4} - p.1495_{гр.3}. \quad (5.7)$$

Збільшення суми власного капіталу є одним з ключових цільових показників роботи будь-якого комерційного підприємства. Тому, значний приріст власного капіталу може свідчити про ефективні дії менеджменту, продуману фінансову, комерційну, конкурентну, виробничу політику тощо.

5.8 Вартість власного капіталу (згідно прибуткового підходу):

$$В_{вк} = Р_{вк}. \quad (5.8)$$

Прибутковий підхід оцінки вартості капіталу передбачає, що плата за його використання є сума прибутку, яке отримало підприємство. Адже, фактично вартість капіталу, що належить акціонерам, зросла на цю суму. Якщо вартість власного капіталу є високою, то підприємству доцільно залучати альтернативні джерела коштів – позикові.

6. До показників, що характеризують прибутковість підприємства відносяться:

6.1 Рентабельність активів (майна, сукупного капіталу), %:

$$P_a = \frac{\Phi.2p.2350}{\Phi.1p.1300}. \quad (6.1)$$

Характеризує, наскільки ефективно підприємство використовує свої активи для отримання прибутку, тобто показує, який прибуток приносить кожна гривня, вкладена в активи підприємства. Позитивною динамікою є зростання значення показника.

6.2 Рентабельність власного капіталу, %:

$$P_{вк} = \frac{\Phi.2p.2350}{\Phi.1p.1495}. \quad (6.2)$$

Чиста рентабельність власного капіталу є головним інвестиційним показником, що характеризує норму прибутку на власний капітал. Такий показник найкраще визначає результативність діяльності підприємства,

показуючи, скільки прибутку приносить кожна гривня власного капіталу. Рекомендоване значення: 0,13-0,24.

6.3 Рентабельність продукції, %:

$$P_{np} = \frac{\Phi.2p.2090}{\Phi.2p.2050} . \quad (6.3)$$

Показує, скільки отримано прибутку з кожної гривні, витраченої на виробництво. Позитивною динамікою є зростання значення показника.

6.4 Валова рентабельність продажу, %:

$$BP_n = \frac{\Phi.2p.2090}{\Phi.2p.2000} . \quad (6.4)$$

Цей показник визначає рівень, на який підприємство може збільшити операційний прибуток, шляхом зниження адміністративних витрат та витрат на збут. Позитивною динамікою є зростання значення показника.

6.5 Операційна рентабельність продажу, %:

$$OP_n = \frac{\Phi.2p.2190}{\Phi.2p.2000} . \quad (6.5)$$

Показує рентабельність підприємства після вирахування витрат на виробництво та збут продукції. Позитивною динамікою є зростання значення показника.

6.6 Чиста рентабельність продажу (коефіцієнт рентабельності діяльності), %:

$$чP_n = \frac{\Phi.2p.2350}{\Phi.2p.2000} . \quad (6.6)$$

Показує, скільки чистого прибутку надходить підприємству в кожній гривні від продажу продукції, товарів, робіт, послуг. Даний коефіцієнт характеризує вплив структури капіталу та фінансування підприємства на його рентабельність. Позитивною динамікою є зростання значення показника.

9.4 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНІ РОЗРАХУНКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ»

Основна література:

1. Волохова І.С., Шикіна Н.А., Волкова О.Г. Фінанси: Навчальний посібник: Експрес курс. Харків: Видавництво «ПромАрт», 2018. 262 с. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua>

2. Єгорова О.В., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник Ю.М. Економічний аналіз: Навчальний посібник. Полтава: РВВД ПДАА, 2018. 290 с. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua>

3. Конспект лекцій з дисципліни «Фінансовий аналіз» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування / Укладач: Ткаченко І.П. Кам'янське, ДДТУ, 2019 р. 223 с. URL: <http://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/7/36/7-36-kl92.pdf>.

4. Лучко М.Р., Жукевич С.М., Фаріон А.І. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник. Тернопіль, ТНЕУ, 2016. 304 с. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/19240/1/Fin%20analiz%20Verstka.pdf>.

5. Микитюк В.М., Паламарчук Т.М., Русак О.П. Основи економічного аналізу: Навчально-методичний посібник. Житомир: Рута, 2018. 440 с. URL: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/10003/1/OEA_2018_440.pdf.

6. Отенко І.П., Азаренков Г.Ф., Іващенко Г.А. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 156 с. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Otenko_Iryna/Finansovy_i_analiz.pdf.

7. Руденко І.В., Гаркуша Н.М. Збірник задач з дисципліни «Фінансовий аналіз» для студентів спеціальностей: 071 «Облік і оподаткування», 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Х.: ХДУХТ, 2017. 46 с.

8. Тютюнник Ю.М., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник С.В. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник. Полтава: ПДАА, 2016. 430 с..

9. Фінансова безпека суб'єктів господарювання: підручник / за ред. д-ра екон. наук, проф. О.Б. Жихор. К.: УБС НБУ, 2014. 605 с. URL: http://library.kpi.kharkov.ua/files/new_postupleniya/fibsgo.pdf.

10. Фролов С.М., Козьменко О.В., Бойко А.О. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів економічних і юридичних спеціальностей усіх форм навчання: Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 332 с. URL: http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/6644/1/1407_2015.pdf.

Додаткова література:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Затверджене наказом Міністерства фінансів України № 73 від 07.02.2013 р.: веб-сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

2. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: Навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2011. 328 с. URL: <http://subject.com.ua/pdf/80.pdf>.

3. Воронко О.С. Економічний аналіз: Навчальний посібник. Львів: «Новий Світ-2000», 2012. 279 с.

3. Косова Т.Д. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2013. 440 с. URL: http://cul.com.ua/preview/fin_anal_kosova.pdf.

4. Сіменко І.В., Косова Т.Д. Аналіз господарської діяльності: Навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2013. 384 с. URL: http://culonline.com.ua/Books/analiz_gosp_dijaln_Kosova.pdf.

5. Шпанковська Н.Г. Аналіз господарської діяльності: теорія, методика, розбір конкретних ситуацій: Навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2012. 328 с.

10. ПЕРЕЛІК ДОДАТКОВИХ ЗАПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ З ФАХУ

1. Охарактеризуйте поняття «фінансовий стан підприємства».
2. Які показники відображають прибутковість підприємства?
3. Що являє собою ліквідність для підприємства?
4. Які види фінансових ресурсів є на підприємстві?
5. Які фінансові показники діяльності підприємства свідчать про ймовірність настання фінансової кризи?
6. Що являє собою поняття «фінансова безпека підприємства»?
7. Для чого застосовується економічний аналіз діяльності підприємства?
8. Яка основна мета застосування управлінського аналізу?
9. Розкрийте суть поняття «ділова активність підприємства».
10. Пояснити взаємозв'язок між платоспроможністю та кредитоспроможністю підприємства.
11. Фінансові ресурси та їх класифікації.
12. Складові фінансової політики держави.
13. Складові фінансового механізму та їх характеристика.
14. Структура фінансової системи.
15. Організаційно-правова характеристика суб'єктів підприємницької діяльності.
16. Нематеріальні активи: суть, структура.
17. Необхідність та сутність нормування оборотних активів.
18. Показники оцінки фінансового стану підприємства.
19. Податкова політика і податкова система.
20. Класифікація фінансових ринків.
21. Характеристика кредитного характеру банкнотної емісії НБУ.
22. Негативні та позитивні аспекти впливу політики монетаризму на стан економіки країни.
23. Роль міжнародного кредиту для країни-позичальника.
24. Причини та проблеми введення євро країнами-членами Європейського союзу.
25. Способи залучення комерційним банком фінансових ресурсів.
26. Порядок формування статутного капіталу АТ та ТзОВ.
27. Вплив розміщення оборотних коштів на фінансовий стан підприємства.
28. Мирова угода як інструмент судового врегулювання фінансової неспроможності підприємства.
29. Лізинг як спосіб кредитування підприємства.
30. Економічні фактори, що впливають на розмір прибутку.

ДОДАТКИ

164
Додаток А

			Коди
		Дата (рік, місяць, число)	01.01.2016
Підприємство	Публічне акціонерне товариство "ТерА"	за ЄДРПОУ	00375697
Територія		за КОАТУУ	6110100000
Організаційно-правова форма господарювання	Акціонерне товариство	за КОПФГ	230
Орган державного управління		за СПОДУ	
Вид економічної діяльності	Виробництво сухарів і сухого печива; виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок тривалого зберігання	за КВЕД	10.72
Середня кількість працівників ¹	193		
Одиниця виміру	тис.грн. без десяткового знака (окрім розділу IV Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма N 2), грошові показники якого наводяться в гривнях з копійками)		
Адреса, телефон	46006, м.Тернопіль, вул.Пирогова 11		
Складено (зробити позначку "v" у відповідній клітинці):			
за положеннями (стандартами бухгалтерського обліку)			
за міжнародними стандартами фінансової звітності			v

**Баланс (Звіт про фінансовий стан)
на 31.12.2015 р.**

Форма N 1 Код

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:	1000	13	11
первісна вартість	1001	74	74
накопичена амортизація	1002	61	63
Незавершені капітальні інвестиції	1005	353	366
Основні засоби:	1010	3980	3552
первісна вартість	1011	13182	13583
знос	1012	9202	10031
Інвестиційна нерухомість:	1015	0	0
первісна вартість	1016	0	0
знос	1017	0	0
Довгострокові біологічні активи:	1020	0	0
первісна вартість	1021	0	0
накопичена амортизація	1022	0	0
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	0	0
інші фінансові інвестиції	1035	0	0
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	0	0
Відстрочені податкові активи	1045	0	0
Гудвіл	1050	0	0
Відстрочені аквізиційні витрати	1060	0	0
Залишок коштів у централізованих страхових резервних фондах	1065	0	0
Інші необоротні активи	1090	0	0

Усього за розділом I	1095	4346	3929
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	2720	4020
Виробничі запаси	1101	2121	3096
Незавершене виробництво	1102	0	0
Готова продукція	1103	595	924
Товари	1104	4	0
Поточні біологічні активи	1110	0	0
Депозити перестрахування	1115	0	0
Векселі одержані	1120	0	0
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	1679	1927
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130	0	0
з бюджетом	1135	36	40
у тому числі з податку на прибуток	1136	0	0
з нарахованих доходів	1140	0	0
із внутрішніх розрахунків	1145	0	0
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	208	207
Поточні фінансові інвестиції	1160	0	0
Гроші та їх еквіваленти	1165	62	76
Готівка	1166	14	22
Рахунки в банках	1167	48	54
Витрати майбутніх періодів	1170	2	6
Частка перестраховика у страхових резервах	1180	0	0
у тому числі в: резервах довгострокових зобов'язань	1181	0	0
резервах збитків або резервах належних виплат	1182	0	0
резервах незароблених премій	1183	0	0
інших страхових резервах	1184	0	0
Інші оборотні активи	1190	0	0
Усього за розділом II	1195	4707	6276
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття			
Баланс	1300	9053	10205

Пасив	Код рядка	На початок звітної періоду	На кінець звітної періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	1750	1750
Внески до незареєстрованого статутного капіталу	1401	0	0
Капітал у дооцінках	1405	0	0
Додатковий капітал	1410	4217	4217
Емісійний дохід	1411	0	0
Накопичені курсові різниці	1412	0	0
Резервний капітал	1415	50	50
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	-2260	-865
Неоплачений капітал	1425	(0)	(0)
Вилучений капітал	1430	(0)	(0)
Інші резерви	1435	0	0

Усього за розділом I	1495	9757	5152
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	0	0
Пенсійні зобов'язання	1505	0	0
Довгострокові кредити банків	1510	0	0
Інші довгострокові зобов'язання	1515	0	0
Довгострокові забезпечення	1520	0	0
Довгострокові забезпечення витрат персоналу	1521	0	0
Цільове фінансування	1525	0	0
Благодійна допомога	1526	0	0
Страхові резерви, у тому числі:	1530	0	0
резерв довгострокових зобов'язань; (на початок звітного періоду)	1531	0	0
резерв збитків або резерв належних виплат; (на початок звітного періоду)	1532	0	0
резерв незароблених премій; (на початок звітного періоду)	1533	0	0
інші страхові резерви; (на початок звітного періоду)	1534	0	0
Інвестиційні контракти;	1535	0	0
Призовий фонд	1540	0	0
Резерв на виплату джек-поту	1545	0	0
Усього за розділом II	1595	0	0
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600	137	0
Векселі видані	1605	0	0
Поточна кредиторська заборгованість: за довгостроковими зобов'язаннями	1610	0	0
за товари, роботи, послуги	1615	1816	2639
за розрахунками з бюджетом	1620	149	271
за у тому числі з податку на прибуток	1621	0	0
за розрахунками зі страхування	1625	116	110
за розрахунками з оплати праці	1630	252	268
за одержаними авансами	1635	0	0
за розрахунками з учасниками	1640	0	0
із внутрішніх розрахунків	1645	0	0
за страховою діяльністю	1650	0	0
Поточні забезпечення	1660	233	323
Доходи майбутніх періодів	1665	0	0
Відстрочені комісійні доходи від перестраховиків	1670	0	0
Інші поточні зобов'язання	1690	2593	1442
Усього за розділом III	1695	5296	5053
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700	0	0
V. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду	1800	0	0
Баланс	1900	9053	10205

Примітки: д/н

Керівник

Мамай Олександр Васильович

(підпис)

Головний бухгалтер

Кобилецька Галина Романівна

			Коди
		Дата (рік, місяць, число)	01.01.2016
Підприємство	Публічне акціонерне товариство "ТерА"	за ЄДРПОУ	00375697

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) за 2015 р.

I. Фінансові результати

Форма N 2 Код

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	48041	30419
Чисті зароблені страхові премії	2010	0	0
Премії підписані, валова сума	2011	0	0
Премії, передані у перестрахування	2012	0	0
Зміна резерву незароблених премій, валова сума	2013	0	0
Зміна частки перестраховиків у резерві незароблених премій	2014	0	0
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(39971)	(27641)
Чисті понесені збитки за страховими виплатами	2070	(0)	(0)
Валовий: прибуток	2090	8070	2778
збиток	2095	(0)	(0)
Дохід (витрати) від зміни у резервах довгострокових зобов'язань	2105	0	0
Дохід (витрати) від зміни інших страхових резервів	2110	0	0
Зміна інших страхових резервів, валова сума	2111	0	0
Зміна частки перестраховиків в інших страхових резервах	2112	0	0
Інші операційні доходи	2120	235	295
Дохід від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю	2121	0	0
Дохід від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2122	0	0
Адміністративні витрати	2130	(2074)	(1793)
Витрати на збут	2150	(3789)	(3672)
Інші операційні витрати	2180	(1016)	(1129)
Витрат від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю	2181	(0)	(0)
Витрат від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2182	(0)	(0)
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	2190	1426	0
збиток	2195	(0)	(3521)
Дохід від участі в капіталі	2200	0	0
Інші фінансові доходи	2220	0	0
Інші доходи	2240	0	0
Дохід від благодійної допомоги	2241	0	0
Фінансові витрати	2250	(31)	(0)
Втрати від участі в капіталі	2255	(0)	(0)
Інші витрати	2270	(0)	(136)

Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті	2275	0	0
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	1395	0
збиток	2295	(0)	(3657)
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	0	0
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305	0	0
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	1395	0
збиток	2355	(0)	(3657)

II. Сукупний дохід

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400	0	0
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	2405	0	0
Накопичені курсові різниці	2410	0	0
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415	0	0
Інший сукупний дохід	2445	0	0
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450	0	0
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455	0	0
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460	0	0
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	1395	-3657

III. Елементи операційних витрат

Матеріальні затрати	2500	32404	20910
Витрати на оплату праці	2505	6755	6092
Відрахування на соціальні заходи	2510	2286	1500
Амортизація	2515	831	769
Інші операційні витрати	2520	4574	4964
Разом	2550	46850	34235

IV. Розрахунок показників прибутковості акцій

Середньорічна кількість простих акцій	2600	6998546	6998546
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	2605	6998546	6998546
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2610	0.2	-0.52
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2615	0.2	-0.52
Дивіденди на одну просту акцію	2650	0	0

Примітки: д/н

Керівник

Мамай Олександр Васильович

(підпис)

Головний бухгалтер

Кобилецька Галина Романівна

			Коди
		Дата (рік, місяць, число)	01.01.2015
Підприємство	Публічне акціонерне товариство "ТерА"	за ЄДРПОУ	00375697
Територія		за КОАТУУ	6110100000
Організаційно-правова форма господарювання	Акціонерне товариство	за КОПФГ	230
Орган державного управління		за СПОДУ	
Вид економічної діяльності	Виробництво сухарів і сухого печива; виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок тривалого зберігання	за КВЕД	10.72
Середня кількість працівників ¹	191		
Одиниця виміру	тис.грн. без десяткового знака (окрім розділу IV Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма N 2), грошові показники якого наводяться в гривнях з копійками)		
Адреса, телефон	46006, м.Тернопіль, вул. Пирогова 11, тел. (0352) 52-44-38		
Складено (зробити позначку "v" у відповідній клітинці):			
за положеннями (стандартами бухгалтерського обліку)			
за міжнародними стандартами фінансової звітності			v

**Баланс (Звіт про фінансовий стан)
на 31.12.2014 р.**

Форма N 1 Код

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:	1000	139	13
первісна вартість	1001	196	74
накопичена амортизація	1002	57	61
Незавершені капітальні інвестиції	1005	353	353
Основні засоби:	1010	4573	3980
первісна вартість	1011	13010	13182
знос	1012	8437	9202
Інвестиційна нерухомість:	1015	0	0
первісна вартість	1016	0	0
знос	1017	0	0
Довгострокові біологічні активи:	1020	0	0
первісна вартість	1021	0	0
накопичена амортизація	1022	0	0
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	0	0
інші фінансові інвестиції	1035	0	0
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	0	0
Відстрочені податкові активи	1045	0	0
Гудвіл	1050	0	0
Відстрочені аквізиційні витрати	1060	0	0
Залишок коштів у централізованих страхових резервних фондах	1065	0	0
Інші необоротні активи	1090	0	0

Усього за розділом I	1095	5065	4346
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	2862	2720
Виробничі запаси	1101	2272	2121
Незавершене виробництво	1102	0	0
Готова продукція	1103	587	595
Товари	1104	3	4
Поточні біологічні активи	1110	0	0
Депозити перестрахування	1115	0	0
Векселі одержані	1120	0	0
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	1775	1679
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130	0	0
з бюджетом	1135	34	36
у тому числі з податку на прибуток	1136	0	0
з нарахованих доходів	1140	0	0
із внутрішніх розрахунків	1145	0	0
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	818	208
Поточні фінансові інвестиції	1160	0	0
Гроші та їх еквіваленти	1165	154	62
Готівка	1166	2	14
Рахунки в банках	1167	152	48
Витрати майбутніх періодів	1170	2	2
Частка перестраховика у страхових резервах	1180	0	0
у тому числі в: резервах довгострокових зобов'язань	1181	0	0
резервах збитків або резервах належних виплат	1182	0	0
резервах незароблених премій	1183	0	0
інших страхових резервах	1184	0	0
Інші оборотні активи	1190	1	0
Усього за розділом II	1195	5646	4707
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	0	0
Баланс	1300	10711	9053

Пасив	Код рядка	На початок звітної періоду	На кінець звітної періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	1750	1750
Внески до незареєстрованого статутного капіталу	1401	0	0
Капітал у дооцінках	1405	0	0
Додатковий капітал	1410	4217	4217
Емісійний дохід	1411	0	0
Накопичені курсові різниці	1412	0	0
Резервний капітал	1415	50	50
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	1397	-2260
Неоплачений капітал	1425	(0)	(0)
Вилучений капітал	1430	(0)	(0)
Інші резерви	1435	0	0
Усього за розділом I	1495	7414	3757

II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	0	0
Пенсійні зобов'язання	1505	0	0
Довгострокові кредити банків	1510	0	0
Інші довгострокові зобов'язання	1515	0	0
Довгострокові забезпечення	1520	0	0
Довгострокові забезпечення витрат персоналу	1521	0	0
Цільове фінансування	1525	0	0
Благодійна допомога	1526	0	0
Страхові резерви, у тому числі:	1530	0	0
резерв довгострокових зобов'язань; (на початок звітного періоду)	1531	0	0
резерв збитків або резерв належних виплат; (на початок звітного періоду)	1532	0	0
резерв незароблених премій; (на початок звітного періоду)	1533	0	0
інші страхові резерви; (на початок звітного періоду)	1534	0	0
Інвестиційні контракти;	1535	0	0
Призовий фонд	1540	0	0
Резерв на виплату джек-поту	1545	0	0
Усього за розділом II	1595	0	0
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600	0	137
Векселі видані	1605	0	0
Поточна кредиторська заборгованість: за довгостроковими зобов'язаннями	1610	0	0
за товари, роботи, послуги	1615	2285	1816
за розрахунками з бюджетом	1620	0	149
за у тому числі з податку на прибуток	1621	0	0
за розрахунками зі страхування	1625	81	116
за розрахунками з оплати праці	1630	177	252
за одержаними авансами	1635	0	0
за розрахунками з учасниками	1640	0	0
із внутрішніх розрахунків	1645	0	0
за страховою діяльністю	1650	0	0
Поточні забезпечення	1660	211	233
Доходи майбутніх періодів	1665	0	0
Відстрочені комісійні доходи від перестраховиків	1670	0	0
Інші поточні зобов'язання	1690	543	2593
Усього за розділом III	1695	3297	5296
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700	0	0
V. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду	1800	0	0
Баланс	1900	10711	9053

Примітки: д/н

Керівник

Мамай Олександр Васильович

			Коди
		Дата (рік, місяць, число)	01.01.2015
Підприємство	Публічне акціонерне товариство "ТерА"	за ЄДРПОУ	00375697

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) за 2014 р.

І. Фінансові результати

Форма N 2 Код

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	30419	25854
Чисті зароблені страхові премії	2010	0	0
Премії підписані, валова сума	2011	0	0
Премії, передані у перестрахування	2012	0	0
Зміна резерву незароблених премій, валова сума	2013	0	0
Зміна частки перестраховиків у резерві незароблених премій	2014	0	0
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(27641)	(22030)
Чисті понесені збитки за страховими виплатами	2070	(0)	(0)
Валовий: прибуток	2090	2778	3824
збиток	2095	(0)	(0)
Дохід (витрати) від зміни у резервах довгострокових зобов'язань	2105	0	0
Дохід (витрати) від зміни інших страхових резервів	2110	0	0
Зміна інших страхових резервів, валова сума	2111	0	0
Зміна частки перестраховиків в інших страхових резервах	2112	0	0
Інші операційні доходи	2120	295	333
Дохід від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю	2121	0	0
Дохід від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2122	0	0
Адміністративні витрати	2130	(1793)	(1560)
Витрати на збут	2150	(3672)	(2931)
Інші операційні витрати	2180	(1129)	(253)
Витрат від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю	2181	(0)	(0)
Витрат від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2182	(0)	(0)
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	2190	0	0
збиток	2195	(3521)	(587)
Дохід від участі в капіталі	2200	0	0
Інші фінансові доходи	2220	0	0
Інші доходи	2240	0	0
Дохід від благодійної допомоги	2241	0	0
Фінансові витрати	2250	(0)	(38)
Втрати від участі в капіталі	2255	(0)	(0)
Інші витрати	2270	(136)	(0)

Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті	2275	0	0
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	0	0
збиток	2295	(3657)	(625)
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	0	-6
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305	0	0
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	0	0
збиток	2355	(3657)	(631)

II. Сукупний дохід

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400	0	0
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	2405	0	0
Накопичені курсові різниці	2410	0	0
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415	0	0
Інший сукупний дохід	2445	0	0
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450	0	0
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455	0	0
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460	0	0
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	-3657	-631

III. Елементи операційних витрат

Матеріальні затрати	2500	20910	16210
Витрати на оплату праці	2505	6092	5271
Відрахування на соціальні заходи	2510	1500	1761
Амортизація	2515	769	1013
Інші операційні витрати	2520	4964	2509
Разом	2550	34235	26764

IV. Розрахунок показників прибутковості акцій

Середньорічна кількість простих акцій	2600	6998546	6998546
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	2605	6998546	6998546
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2610	-0.52	-0.09
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2615	-0.52	-0.09
Дивіденди на одну просту акцію	2650	0	0

Примітки: д/н

Керівник

Мамай Олександр Васильович

(підпис)

Головний бухгалтер

Кобилецька Галина Романівна